

● **Οι Έλληνες στην Ισπανία.**

Από τα μυθικά βήματα του Ηρακλή έως σήμερα. Του Κωστή Λιόντη

● **Ελληνικές αποικίες στην Ιβηρική.**

Εμπορίων και Ρόδη: δύο πόλεις που ίδρυσαν οι Φωκαείς. Του Javier Fernandez-Nieto

● **Ελληνο-ιβηρική συνάντηση.**

Επιδράσεις του ελληνικού πολιτισμού στην ιβηρική τέχνη. Της Carmen Sanchez

● **Αρχαία ελληνικά ευρήματα.**

Μαρτυρούν τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ισπανίας. Του Μιχάλη Α. Τιβέριου

● **Οι Βυζαντινοί στην Ισπανία.**

Οι πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις με τους Αραβες Ομμεϊάδες και το βασιλείο της Αραγωνίας. Της Encarnacion Motos Guirao

● **Έλληνες στον ισπανικό κόσμο.**

Από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα. Του Ι. Κ. Χασιώτη

● **Στον Ισπανικό Εμφύλιο.**

Η ελληνική συμμετοχή στις Διεθνείς Ταξιαρχίες, 1936-39. Του Θεόδωρου Β. Περιστέρη

● **Ελληνικές κλασικές σπουδές.**

Από την Αναγέννηση έως τις μέρες μας. Του Antonio Melero Bellido

● **Γνωριμία με τη νεοελληνική λογοτεχνία.**

Γιώτες μεταφράσεις στα Ισπανικά, τον περασμένο αιώνα. Της Β. Χατζηγεωργίου - Χασιώτη

● **Έλληνες λογοτέχνες στα Ισπανικά.**

Μελέτη και μετάφραση της σύγχρονης Ισπανίας. Της Goyita Nunez Estéban

● **Οι νεοελληνικές σπουδές.**

Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής γλώσσας στα ισπανικά πανεπιστήμια. Του Μόσχου Μορφαζιδή

● **Ο Ελληνισμός σήμερα.**

Η παρουσία των Ελλήνων στη σημερινή Ισπανία. Της Πόπης Σταυριανοπούλου

● **Οι βυζαντινολογικές σπουδές.**

Πανεπιστήμια όπου διδάσκεται ο βυζαντινός πολιτισμός. Του José-Ma. Egea

Πηγή: Το μέγαρο του Εσκοριάλ (Λερέρια).

Οι Έλληνες στην Ισπανία

ΙΣΠΑΝΟΙ και Έλληνες καταλαμβάνουν τα δύο αντίθετα γεωγραφικά άκρα της μεσογειακής λεκάνης. Η πρώτη μεταξύ τους επαφή εντοπίζεται στα μυθικά βήματα του Ηρακλή στο ταξίδι του έως τα στενά του Γιβραλτάρ. Ωστόσο, οι θαλασσοπόροι Φωκαείς ξεπέρασαν τον αβέβαιο αυτό μύθο και τον άφησαν πίσω. Φορτώνοντας στα καράβια τους ανθρώπους, εμπορεύματα και ιδέες, και πιάνοντας διαδοχικά σκάλες προς τα δυτικά παράλια της Μεσογείου, τον 7ο π.Χ. αι. έδωσαν και στην Ιβηρία, στις εσχατιές του τότε γνωστού κόσμου!

Ετσι και σ' αυτή ακριβώς την ιστορική περίοδο διαλύεται η αχλύ του μύθου. Στο εξής επιβεβαιώνο-

Επιμέλεια αφιερώματος:

ΓΙ·ΤΑ ΜΥΡΤΣΙ·ΤΗ

νται πλέον με απτά δεδομένα οι δοσοληψίες των δύο πολιτισμών και η εμφάνιση Ελλήνων στην Ιβηρική.

Οι δύο πολιτισμοί, αθηνοί, δυτικά ο ένας και ανατολικά ο άλλος, σε ορισμένη ιστορική στιγμή μεταμορφώνονται σε απειλούμενες πύλες εισόδου Αφρικανών και Ασιατών αντίστοιχα, στη Γηραιά Ήπειρο. Στις δύο πύλες γίνονται τακτικά απόπειρες παραβίασης. Η ανατολική, για ποικίλους λόγους και συγκυρίες, ατύχησε και έμεινε παραβιασμένη για αιώνες. Η δυτική, αν και κυνδύνευσε σοβαρά, στάθηκε λιγότερο άτυχη. Μόλις ο ροθιόποδης στα χέρια στιβαρών βασιλέων, και έφτασε σε ακμή θαλασσοκρατίας.

Ο εικοστός αιώνας βρίσκει τις δύο εθνότητες περιχαρακωμένες λίγο πολύ στα γνωστά σήμερα γεωγραφικά τους όρια, αφού η ισπανική έχασε μία μία τις αποικίες και η ελληνική απέκτησε εκ νέου όρια εθνικά ύστερα από 400-500 χρόνια λήθαργο.

Από τα επιβεβαιωμένα σημεία ζωής των Φωκαίων στην Ιβηρική, μετράμε πάνω από 2.500 χιλ. χρόνια. Στο μακρύ αυτό χρονικό διάστημα, η λάμψη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού θαμπώνει κάθε άλλη μεταγενέστερη εκεί ελληνική παρουσία. Μόνη εξαίρεση η μεγάλη φήμη που βρήκε «το τρομερό παιδί» από την Κρήτη: ο Γκρέκο. Λιγότερο γνωστή και ίσως παραγνωρισμένη μπορεί να θεωρηθεί η διακριτική εμφάνιση ενός επίσης Κρητικού: του λόγιου Δημητρίου Δούκα που έφτασε στην πρώιμη αναγεννησιακή Ισπανία νωρίτερα από τον Γκρέκο, προσκεκλημένος να διδάξει τα ουμανιστικά γράμματα και να τυπώσει εκεί ελληνικά βιβλία.

Στη σύγχρονη εποχή, στον αιώ-

Το ατελιέ του Γκρέκο στο Τολέδο (φωτ.: Κ. Λιόντης). Βρίσκεται στο πάνθημα του Σπιτιού-Μουσείου σήμερα Γκρέκο. Στο καβαλέτο «Ο Άγιος Παναγιώτης» ή «Τα δάκρυα του Πέτρου», ένα θέμα στο οποίο, σύμφωνα με τον μελετητή του, ο Γκρέκο έχει δώσει έντεκα εκδοχές. Στον τοίχο «Ο Λοκαίρι», ένας πίνακας του Φιαμίνγκο. Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Χαλκίδα 1541 - Τολέδο 7 Απριλίου 1617), που έμελλε να μείνει στην ιστορία της τέχνης με το όνομα Ελ Γκρέκο, έφτασε στην Ισπανία το 1576 (;) με πρόθεση να δουλέψει για τον Φίλιππο Β' στη διακόσμηση του Εσκοριάλ. Όμως, η δουλειά που του ανατέθηκε, ανάμεσά της και «Το μαρτύριο του Αγίου Μαυρίου», δεν άρεσε στον Ισπανό βασιλιά. Ετσι ο Θεοτοκόπουλος, που αργότερα έγινε διάσημος ως Γκρέκο, κατέληξε στο Τολέδο και άρχισε τη λαμπρή καριέρα ανοίγοντας εδώ εργαστήριο ζωγραφικής. Γρήγορα απέκτησε φήμη και παραγγελλίες για εκκλησίες και μοναστήρια της πόλης, καθώς και για ιδιωτικά συνεχώς αυξανόμενα. Πόλη και ζωγράφος εν τέλει ταυτίστηκαν και δέχθηκαν την άρρηκτα. Το Τολέδο έγινε και έμεινε για την τέχνη η πόλη του Γκρέκο. Ο Γκρέκο, η μεγάλη φήμη που είχε αποκτήσει στην Ισπανία, κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του, τη διαδέχθηκαν σιωπή και αδιαφορία δύο αιώνες (1630-1830). Το ενδιαφέρον όμως ξύπνησε και πάλι και άρχισε σταδιακά να παίρνει διαστάσεις, αφού θα αποδειχθεί πρόδρομος της νεώτερης τέχνης. Μάλιστα, στην περίοδο 1900-1914 κορυφώθηκε φτάνοντας στη λεγόμενη «Γκρεκολογία». Ο Κρητικός ζωγράφος από τον Χάνδακα στέκεται η πιο φανερή φυσιογνωμία Έλληνα στην Ισπανία και η ισπανική του περιόδου κατά κοινή ομολογία, η πλέον σημαντική.

είναι ο ρομαντισμός κάποιων συμπατριωτών μας που πήραν μέρος στον ισπανικό εμφύλιο 1936-39. Στις μεταπολεμικές δεκαετίες εξέχουσα είναι η παρουσία δύο Ελλήνων εικαστικών με δράση και απήχηση στην ισπανική καλλιτεχνική κίνηση: ο ζωγράφος Δημήτρης Περγικίδης και ο χαράκτης Δημήτρης Παπαγεωργίου. Μπορεί όψιμο αλλά είναι άξιο προσοχής το ενδιαφέρον των Ισπανών για τη νεοελληνική λογοτεχνία, το οποίο βέβαια ξεκινά από τη βαθιά παράδοση της χώρας αυτής στις κλασικές ελληνικές σπουδές.

Περίπου αυτό είναι το θεματογραφικό πλαίσιο ανάπτυξης του σημερινού αφιερώματος γύρω από τον Ελληνισμό στην Ισπανία. Η απουσία άρθρου σχετικού με τον Γκρέκο θα χτυπήσει ασφαλώς ως παραφωνία. Ωστόσο, 3-4 ή και παραπάνω σελίδες τις θεωρήσαμε στενόχωρες, όταν πρόκειται για την πιο λαμπρή ζωγραφική του περιόδου, την ισπανική. Με άλλα λόγια ως μέγιστο θα ασφικτούσε όταν

κά αφιέρωμα των «ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ» στις 8.10.95. Καλώς ή κακώς μετρηθεί ως παράλειψη.

Σημείωση: Στη διάρκεια του περασμένου έτους πραγματοποιήθηκαν δύο συνέδρια με θέματα αρχαιολογικές εκθέσεις συναρτά με το σημερινό μας αφιέρωμα.

Η μία, με τίτλο «Οι Αρχαίοι Έλληνες στην Ισπανία» έγινε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (27/5 - 5/7/98) με αρχαιολογικά εκθέματα προερχόμενα από διάφορα ισπανικά μουσεία. Αφορμή για τη σύσταση στάθηκε η επίσημη επίσκεψη του Ισπανού Βασιλέως στην Ελλάδα.

Η δεύτερη (19/6/98 - 30/1/99) αρχαιολογική περιεχομένου και αυτή, παρουσιάστηκε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (White - Leon Levy). Η έκθεση, με εκθέματα από την 3η π.Χ. χιλιετία έως και τον 20ό αιώνα, φιλοξενείται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στο οποίο, ζήτησε τις πολιτιστικές ανταλλαγές γραμματίζει, μέσα στο '99, επιλεγμένα αντικείμενα της Κυκλαδικής Συλλογής του Μουσείου να εκτεθούν στο Μουσείο Σοφίας στη Μαδρίτη και αντίστοιχα, δια του Πικάσο για την περίφημη Ισπανία να εκτεθούν στις αίθουσες του Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αθήνα.

Εμπορίον και Ρόδη: δύο ακμαίες πόλεις που ίδρυσαν στα παράλια οι Φωκαείς

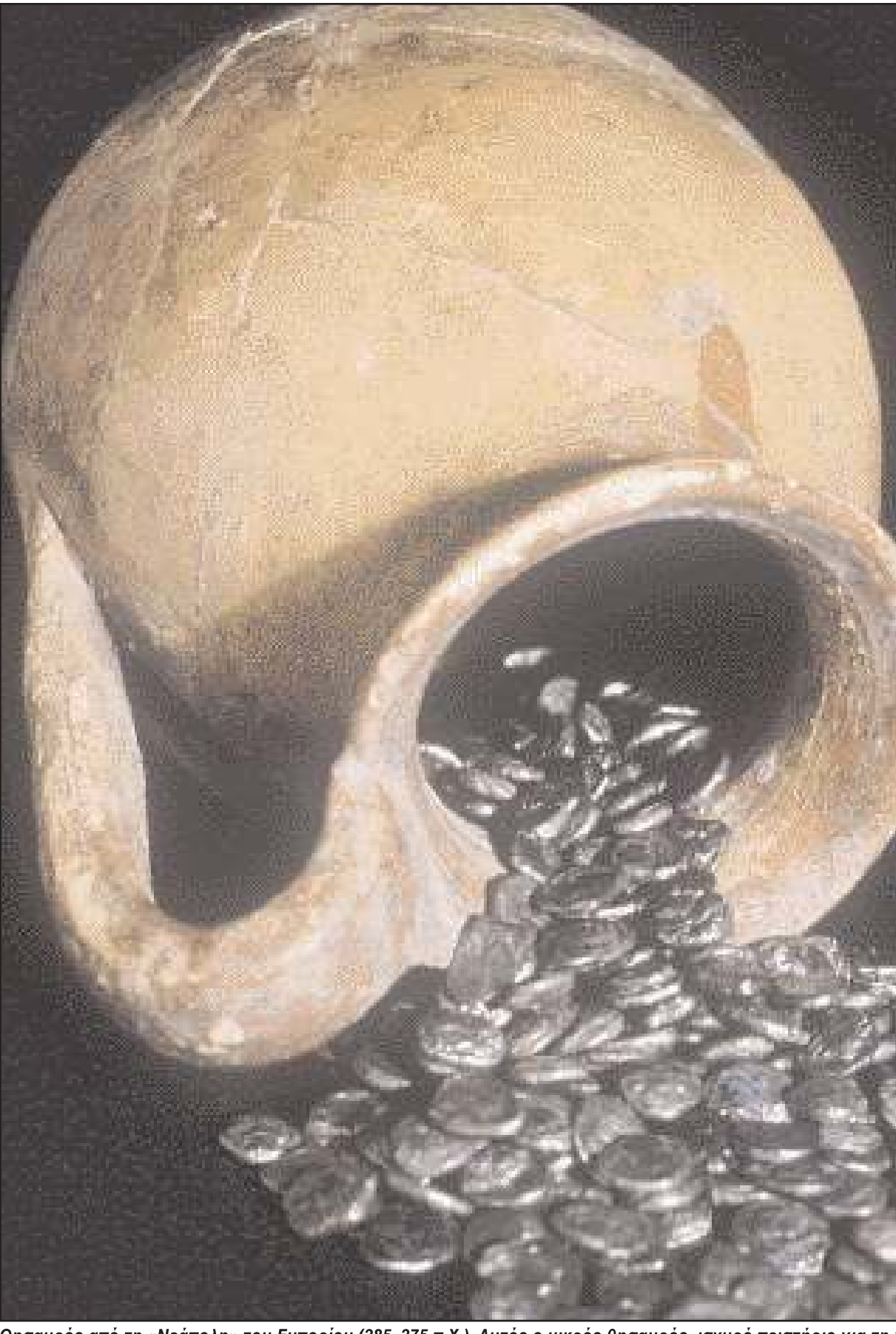
Xavier Fernández-Nieto

Καθηγητής Πανεπιστημίου της Βαλένθιας

Η ΦΑΝΙΣΗ του πολιτισμού της εποχής του Χαλκού του Λος Μιγιά-Λος Μιλλάρες) την πρώτη χιλιετήνη Ιβηρική Χερσόνησο μας δίνει δυνατότητα να ανιχνεύσουμε πρώτες άμεσες επαφές με τον πολιτισμό της Κρήτης και της Ελλάδας. Ο πολιτισμός αυτός δημιουργήθηκε από θαλασσοπλόους, οι οποίοι αφίχθησαν στην περιοχή, διασχίζοντας τη Μεσόγειο και εγκαταστάθηκαν σε καλά οχυρωμένους οικισμούς, παρά το γεγονός ότι ιδρύθηκαν ταυτόχρονα με τους οικισμούς των γηγενών. Σε αυτούς τους θαλασσοπλόους οφείλεται η εισαγωγή της επεξεργασίας των μεταλλών και οι μέθοδοι καλλιέργειας, καθώς και η ανέγερση των μεγαλιθικών κυκλικών μνημείων. Πρόκειται για μεγάλα κυκλικά ταφικά μνημεία με θάλαμο και με έναν «δρόμο» προθάλαμο, τα οποία φέρουν πολλές επιρροές από την αρχιτεκτονική των θολωτών τάφων. Κατά τη διάρκεια του αποκαλούμενου πολιτισμού του Ελ Αργάρ (El Argar), περίοδου γύρω στο 1800-1200 π.Χ., παρατηρήθηκε μία συνέχεια πολιτισμών ανάμεσα στην Ιβηρική Χερσόνησο και το Αιγαίο, όπως συμβαίνει, λόγω χάριν, τα αγγεία με μεταλλική λάμψη, που αντιπροσωπεύουν τα πρωτότυπα της τέχνης του Μεσοελλαδικού (μυκηναϊκού) πολιτισμού. Ως μία ακόμα μαρτυρία θεωρείται η υιοθέτηση ενός νέου είδους ταφής με τη χρήση ευμεγέθους αγγείων. Εάν, όπως ορισμένοι πιστεύουν, η ελληνική λέξη μόλυβος, η οποία πρωτοεμφανίζεται στα ανακρίδες της Κνωσού, συνιστά ένα σημαντικό δάνειο από την ιβηρική γλώσσα, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για στενές οικονομικές διασυνδέσεις μεταξύ των δυο κόσμων.

Διερευνητικές εκστρατείες

Όσο, παρά αυτές τις κατά τη διάρκεια ή ήταν σποραδικές σχέσεις, η πραγματική άφιξη Ελλήνων στην δυτική Ιβηρική Χερσόνησο σημειώθηκε τον 6ο αιώνα π.Χ. μετά την δημιουργία πολυάριθμων φοινικικών εμπορικών κέντρων στην ανατολική και νότια Ιβηρική. Οι σταθμοί βρίσκονταν από τα παράλια του ποταμού Εβρου μέχρι τα στενά του Γιβραλτάρ, όπου οι Φοινικείς ίδρυσαν την ευημερήνια πόλη του Γάδειρα, το σημερινό Κάδιξ. Βάσει των διασωθέντων αρχαίων αριστών πληροφοριών, οι αρχαιολογικές διερευνητικές εκστρατείες πραγματοποιήθηκαν από Ρόδιους, οι οποίοι τη βασική αποστολή έφεραν να πραγματοποιήσουν οι Φωκαείς από την Ιωνία.

Θησαυρός από τη «Νεάπολη» του Εμπορίου (385-375 π.Χ.). Αυτός ο μικρός θησαυρός, ισχυρό πειστήριο για τη δραστηριότητα του νομισματοκοπείου στη φωκαϊκή αποικία του Εμπορίου, ήρθε στο φως το 1926. Βρέθηκε μέσα σε μια μικρή πήλινη δοϊωνική όληη η οποία περιείχε 897 μικρά ασημένια νομίσματα. Το Εμπορίον ήταν η πρώτη πόλη της Ιβηρικής Χερσόνησου που έκοψε νομίσματα. Από τα μέσα του 5ου μέχρι τα τέλη του 4ου αι. π.Χ., το τοπικό νομισματοκοπείο έκοψε ποικίλα μικρά ασημένια νομίσματα. Εικονογραφικά χρησιμοποιούνται θέματα εμπνευσμένα από τα μεγάλα ελαστικά νομισματοκοπεία της εποχής (Νομισματικό Μουσείο Καταλωνίας).

...νική πόλη στο δυτικό άκρο της Μεσοελλαδικής. Βέβαια, κατά τη διάρκεια του 7ου αιώνα π.Χ. οι Σάμιοι διατηρούσαν εμπορικούς δεσμούς απει-

...σού, το οποίο εκτεινόταν σε μια ευρεία ζώνη στη σημερινή Ανδαλουσία γύρω από τον ποταμό Γουαδαλκίβιρ. Ο Ηρόδοτος εξιστορεί ότι έ-

...Κωλαίος, συνήψε μια συμφωνία με τους Ταρτησσίους πολύ συμφορημένα, με την οποία απεκόμισε κα-κέλευσε 60 τάλαντων. Το ένα δ-

...συνήθως στο έργο της Πηνελόπεια. Ωστόσο, τα ταξίδια αυτά...
...δὴγησαν στην ίδρυση σταθεροποικίων.

Οι Φωκαεῖς

...ώκεια υπήρξε η μοναδική ελληνική πόλη η οποία ίδρυσε δύο αποικίες στην Ιβηρική Χερσόνησο, τις Φωκαεῖς στην ακτή της Καταλωνίας κοντά στα Πυρηναιά. Φαίνεται από τα τέλη του 7ου αιώνα ή αρχές του 6ου π.Χ. οι Φωκαεῖς επέπτον τον ισπανικό νότο. Ο πρώτος ερευνητής που διασώζει την πληροφορία ότι οι υπόλοιποι Έλληνες ίδρυσαν τους Φωκαεῖς τους Φωκαεῖς που διέσχισαν την ανοικτή θάλασσα, χρησιμοποιώντας τις πλοιοκτονόρους. Με τη βοήθειά τους ανακάλυψαν όχι μόνο τις περσικές που βρέχονταν από την Ιβηρική και τη Χερσόνησο αλλά και την Ιβηρική Χερσόνησο το βασίλειο της Ταρτησσού. Ο Πλάτωνος ιστορικός αναφέρει αργότερα ότι οι Φωκαεῖς είχαν αναπτύξει στο βασίλειο δεσμούς φιλίας με τον βασιλιά των Ταρτησίων Πύρρον, ώστε εκείνος επέμεινε να εγκαταλείψουν την περιοχή του βασιλείου επείκει. Επειδή όμως δεν απέδωσε η προσπάθειά του, τελικά ικανοποιήθηκαν δωρίζοντάς τους έκταση και για να κτίσουν το τείχος της πόλης, το οποίο είχε περίμετρο 500 μέτρων σταδίων και η τοιχοδομία ολοκληρώθηκε από επεξεργασμένους ογκόλιθους σε τέλεια αρμογή.

Το Εμπόριον

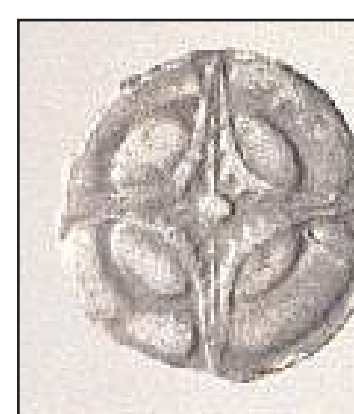
...εγαλύτερη και αρχαιότερη αποικία Ελλήνων στην Ιβηρική Χερσόνησο ήταν το Εμπόριον, το σημερινό Αμπούριας, στον Κόλπο της Ταρτησσού. Ο πρωτόγονος εμπορικός σταθμός εγκαταστάθηκε σε νησί που ονομάστηκε Παλαιόπολις, από το 575 π.Χ. οι κάτοικοί της μεταφέρθηκαν στην ενδοχώρα και ιδρύθηκε στην ηπειρωτική χώρα, εγκαταλείποντας τη νησίδα. Ωστόσο, ακριβή στοιχεία για το Εμπόριον αρχίζουν να εμφανίζονται αργότερα και χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα π.Χ. Τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανα-

Το άγαλμα του Ασκληπιού, το καλύτερο δείγμα ελληνιστικής γλυπτικής στην Ισπανία, βρισκόταν στον ομώνυμο ναό του Εμπορίου. (Μουσείο Αρχαιολογίας της Καταλωνίας, Ampurias-Empuries).

...Ιβηρες δέχθηκαν με φιλικές διαθέσεις τους αποίκους της Παλαιόπολης, γι' αυτό και μεταφέρθηκαν στην ηπειρωτική χώρα, εγκαταλείποντας τη νησίδα. Ωστόσο, ακριβή στοιχεία για το Εμπόριον αρχίζουν να εμφανίζονται αργότερα και χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα π.Χ. Τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανα-

...σκαφών μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι οι Φωκαεῖς ξεκίνησαν στην Ιβηρική τις αγροτικές και εμπορικές δραστηριότητές τους σε όλη τη διάρκεια του 6ου αιώνα π.Χ., αλλά το βέβαιο είναι ότι υπάρχουν ελάχιστα τοπογραφικά ή πολεοδομικά ίχνη από τους πρώτους αιώνες της ζωής από της αποικία, διότι στην

...σθιες και οπίσθιες όψεις ελληνικών νομισμάτων. Αριστερά: Δραχμή του Εμπορίου (2ος αι. π.Χ.), Δεξιά: Δραχμή της Ρόδης (αρχές 3ου αι. π.Χ.), της αποικίας που ίδρυσαν οι Φωκαεῖς. Εθεσε σε κυκλοφορία δικό της νόμισμα, την ασσημένια δραχμή, με την κεφαλή της Περσεφόνης στον εμπροσθιακό της όψις. Από τα τετραράγραμμα νομίσματα. Από τα καλύτερα δείγματα της δραχμής της Ρόδης είναι το καλύτερο δείγμα ελληνιστικής νομίσματος. Στο βόρειο τμήμα της πόλης βρισκόταν το λ

την εστιασμένη οικονομία, που τρυφούσαν οι Φωκαείς, ήταν σε περιοχή βορείως του Εμπορίου, αλλά και πάλι στον Κόλπο των Ρόδων. Το όνομά της ήταν Ρόδη. Η αρχαιολογική έρευνα έφερε στην επιφάνεια ορισμένα υπολείμματα αυτής της πόλης, η οποία φανερώνει από μόνη της ένα σχέδιο πόλης ορθογώνιο με δόμους κάθετους και φαρδείς, με πλάτος 4 μέτρων, που διασταυρώνονταν μεταξύ τους. Το υλικό, που χρησιμοποιήθηκε, παρουσιάζει αδιάκοπη συνέχεια από τον 6ο αιώνα π.Χ. έως τον 4ο αιώνα π.Χ. Η ανάπτυξη των ρωμαϊκών κτήσεων, η καταστροφή της πόλης, οδήγησε στην πτώση της και πληθός αγγείων από την Αττική και την Αιολίδα.

Οι νόμισματά τους

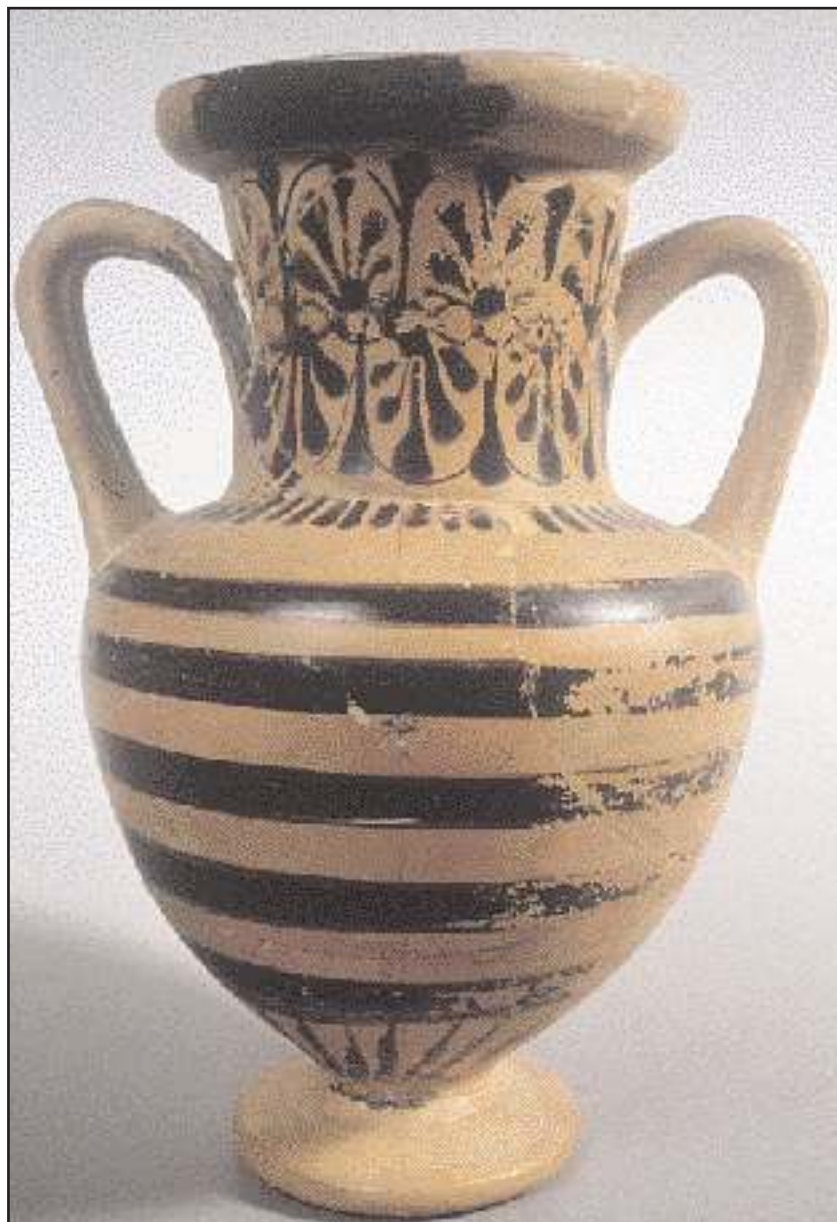
Οι νόμισματά τους ήταν όσα και η Ρόδη, αλλά και τα δικά τους νομίσματα. Τα νομίσματα δείγματα είναι οι οβολοί και οι τρεισημιόβολοι από ασήμι του Εμπορίου, που κυκλοφόρησαν στους αιώνες 5ο και 6ο π.Χ. και φέρουν τις διαφορετικές εικόνες των Ελλήνων. Σε ορισμένα νομίσματα στον εμπροσθότυπο αποτυπώνεται μια κεφαλή, έπιτο της Κορίνθου και των αργυρών της, μια κεφαλή σατύρου, ο της Παντικάπαιας, μια κεφαλή λέοντος, μοτίβο του Ρήγιου, η κεφαλή της Αθηνάς και στον οπισθότυπο κεφαλή ενός προβάτου, η κεφαλή κόκορα, μιας κουκουβάγιας και κεφαλές ιππέων σε καλπαί. Στον 3ο αιώνα π.Χ. το Εμπόριο ξεκίνησε την κοπή ασημένιων νομισμάτων, οι οποίες απεικόνιζαν στον εμπροσθότυπο την κεφαλή της Περσεφόνης και τη λέξη «Περσεφόνη» και στον οπισθότυπο τον «Πήγασο», που στεφάνωνε μια Νίκη. Το 264 π.Χ. παρατηρείται η εμφάνιση συμβόλων, καθώς στον εμπροσθότυπο εικονίζεται η κεφαλή του Αρέθουσσας με δελφίνια στις πλευρές και στον οπισθότυπο εικονίζεται ο Πήγασος, μοτίβο κοινό και των αποικιών της Κορίνθου. Η αποικία της Ρόδης είχε δικό της νόμισμα μόνο για ελάχιστα χρόνια περίπου (340-235 π.Χ.). Το μοναδικό νόμισμά της, που είχε την κεφαλή της Περσεφόνης στην κυκλοφορία, ήταν η αττική δραχμή με την κεφαλή της Περσεφόνης στον εμπροσθότυπο και στον οπισθότυπο το διακριτικό σύμβολο της πόλης, δηλαδή το σφύρο. Μετά από τα τέσσερα αναλόγως εάν κανείς κοιτάζε από πάνω ή από κάτω. Οι νομισματικές δραχμές εικονίζεται η «Ροδητών». Από καλλιτεχνική απόψεως η ποιότητα αυτών των νομισμάτων και η τελειότητα των μοτίβων τους τα καθιστά τα καλύτερα δείγματα ελληνικών νομισμάτων στην Ιβηρική Χερσόνησο.

Συναλλαγές

Οι συναλλαγές με την άφιξη Ελλήνων στον κόσμο των Ιθαγενών αξίζει να αναφερθεί ότι το Εμπόριο και η Ρόδος ήταν έντονες εμπορικές συναλλαγές όχι μόνο με τις Ιβηρικές φυλές, αλλά και με τους εσωτερικούς της χώρας, αλλά και με πολυάριθμους σταθμούς ποσειδώνικης και κερκυραϊκής ποσειδώνικης και κερκυραϊκής ποσειδώνικης.

Η σημαντικότερη ελληνική εγκατάσταση στην Ιβηρική Χερσόνησο ήταν το Εμπόριον, το σημερινό Αμπουρίας στον Κόλπο των Ρόδων. Ιδρύθηκε τον 6ο π.Χ. αι. από τους Φωκαείς, εφαρμόζοντας πολεοδομικά τον ιπποδάμειο τύπο. Η πόλη αποτελούσε δημόσια κτίρια ή οι ναοί του Εμπορίου, που σώζονται σήμερα, χρονολογούνται από την ελληνιστική ή τη ρωμαϊκή εποχή, αφού η πόλη ανακατασκευάστηκε τις αντίστοιχες περιόδους. Οι Φωκαείς, μεταξύ των άλλων, εισήγαγαν στην Ιβηρική Χερσόνησο τα σιδηρένια θραυστά της Ιβηρικής και την πολεοδομία των ελληνικών πόλεων.

Μικρός, μελαγχρόμος αμφορέας από το Εμπόριον. (Μουσείο Αρχαιολογίας)

Οι εμπορεύματα που προωθούνταν ήταν οστά, αλάτι, λινάρι, ζώα, δέρματα, μέταλλα, αλίπαστα και τα αντιστοιχούντα με αγγεία ελληνικά είτε εγχώρια είτε εισαγόμενα, όπλα, χίμαρα και κρασί. Οι Ιβηρες έμαθαν από τους Ελληνες την καλλιέργεια του ελαιού, την εκμετάλλευση της ελιάς και την τεχνική της αμυντικής κατασκευής του ναυαγίου ενός ελληνικού πλοίου. Τα στη Μαγιόρκα βρέθηκαν οστά της αμύγδαλης, που προορίζονταν για εισαγωγή στην Ιβηρική Χερσόνησο. Επίσης, οι Φωκαείς εισήγαγαν στην Ιβηρική Χερσόνησο την πολεοδομία των ελληνικών πόλεων, η οποία οδήγησε στην χρήση των νομισμάτων και στην αλφαβητική ως συστήματος γραφικής αναπαράστασης των νομισμάτων των γλωσσών.

Πέραν της συμβολής των Ελλήνων στην πολεοδομία των Ιβηρικών πολιτισμών στην Ιβηρική Χερσόνησο, θα πρέπει να αναφερθεί και ο σημαντικός ρόλος που έπαιξε ο αριθμός εκπροσώπων των Ιβηρικών φυλών, κυρίως των Ιβηρικών Κελτοιβήρων και των Βαλκωνίων. Οι άνθρωποι αυτοί υπήρξαν ως μισθοφόροι των ελληνικών στρατευμάτων τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ. σε πολεμικές συρράξεις στην Σικελία, τη Μεγάλη Ελλάδα και στην Ελλάδα. Μισθοφόροι από την Ιβηρική Χερσόνησο συμμετείχαν στον Πεννησιακό Πόλεμο και μεγάλος αριθμός εξ αυτών εισχώρησε στην τάξεις του τυράννου Διονυσίου του Συρακούσιου. Ολοι αυτοί οι άνθρωποι ήλθαν σε επαφή με την ελληνική πραγματικότητα του ελληνικού πολιτισμού τόσο εν καιρό του πόλεμου όσο και με την επιστροφή τους εισηγάγαν στην Ιβηρική Χερσόνησο γνώσεις και τεχνικές που οδήγησαν στην ανάπτυξη του πολιτισμού της Ιβηρικής Χερσόνησο.

Επιδράσεις του ελληνικού πολιτισμού στην ιβηρική τέχνη

Ermen Sánchez

Επίκουρος Καθηγήτρια στο Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαλένθιας

ΕΞΧΑΤΙΕΣ της Δύσης, εκεί όπου βρίσκονταν κατά την αρχαιότητα οι Πύλες του τότε γνωστού κόσμου, αναπτύχθηκε παράλληλα με τον αρχαίο ελληνικό και ο ιβηρικός πολιτισμός. Οι Ιβήρες δεν άφησαν εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά μνημεία ή σημαντικά χάλκινα αγάλματα, αλλά διέθεταν την ικανότητα να κρύβουν αστικούς πυρήνες, να κατασκευάζουν ισχυρές οχυρώσεις και πολυτελείς τάφους, να δημιουργούν καλαισθητά αγγεία, να σχεδιάζουν πολυάριθμα αγαλματα από χαλκό και λίθινα αγάλματα, αναπτύσσοντας γενικά μια τεχνολογία μοναδική και αυθεντική στην διάρκεια πέντε αιώνων. Σε αυτό το βαθμό η επίδραση των ελληνικών στην ιβηρική τέχνη υπήρξε καθοριστική για την ανάπτυξη αυτής της ιβηρικής τέχνης. Τα ελληνικά προϊόντα έφταναν στις ακτές της Ιβηρικής Ηπείρου των ίδιων των Ελλήνων, των Καρχηδονίων και των Ρωμαίων. Με τον τρόπο αυτό μεταδόθηκαν οι ελληνικές εικόνες, η τεχνική και οι καλλιτεχνικές παραδόσεις. Το μεσογειακό καλλιτεχνικό ιδίωμα της Ελλάδας, το οποίο υιοθέτησαν οι «ελίτ» της Μεσογείου, το οποίο έφταναν και οι Ιβήρες. Ωστόσο, οι Ιβήρες ήταν παθητικοί δέκτες αλλά και δημιουργοί, που μετέπλασαν τις σημασίες και εμπλούτισαν το εθνικό ιδίωμα του ελληνικού πολιτισμού στον δικό τους κόσμο.

Πρώτη παρουσία

Στον 7ο αιώνα π.Χ. οι πρώτοι Ιβήρες, που έφθασαν στις μακρινές ακτές της Δύσης, διαπλέοντας τα πλοία τους, ακολούθησαν τον δρόμο του Γιβραλτάρ, ακολουθώντας τα βήματα των Φοινίκων, καταστράφηκαν, όπως και εκείνοι, από τους μύθους για τα πλούσια ορυχεία μετάλλων στο βασίλειο της Ταρτησσού. Εκεί ένας Σάβαλασσοπλόος, ο Κωλαίος, συλλέγει μεγάλα πλούτη και με αυτά δέκατο αυτών προσέφερε στην πόλη ορυχάκινο λέβητα, ο οποίος έγινε πρότυπο της Ηρας στη Σάμο. Ωστόσο, η σημαντικότερη μόνιμη εγκατάσταση Ελλήνων, όπως πιστοποιείται από τις ανασκαφές, ήταν το βασίλειο (Χερρόνα) στη βορειοανατολική πλευρά της Ιβηρικής Χερσονήσου. Το Εμπορίον (σήμερα Sagunto) ιδρύθηκε αργότερα. Από τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ. οι Φωκείς της Μασσαλίας εγκαταστάθηκαν στην νησίδα Σαν Μαρτίν ντε Βαλέριας. Η εγκατάσταση αυτή επηρέασε τον πολιτισμό της περιοχής.

Επιρροές

Το καλύτερο δείγμα της ιβηρικής τέχνης, η Κυρία του Ελτσε (La

Η Κυρία του Ελτσε (Cura de Elche), το γνωστό δείγμα της ιβηρικής γλυπτικής (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Μαδρίτη). Αν και έχει εκφραστεί αμφιβολία για την ελληνική προέλευσή της, δεν είναι αποκλειστική η εκτίμηση ότι το θέμα είναι ελληνικό στην τέχνη της εποχής του. Σε παραβάσει με την ελληνική πλαστική

ση των ακτών της Ιβηρικής. Αν και η ελληνική παρουσία στην Ιβηρική Χερσόνησο ήταν εν γένει σποραδική και δεν θα μπορούσε κανείς να μιλήσει για ουσιαστικές αποικίες, τα ελληνικά προϊόντα, και κυρίως η εξαιρετική αττική κεραμική, ταξίδευαν και έφθαναν σε μεγάλες ποσότητες στην άκρη της Δύσης κατά τον 5ο και 4ο αιώνα με τους Ελληνες, του Φοινίκες και τους Καρχηδόνιους εμπόρους.

ποθετείται στην ανωτέρω περίοδο, αν και έχουν εκφραστεί αμφιβολίες. Σε πολλές περιπτώσεις το πρόσωπο του γλυπτού έχει συγκριθεί με αντίστοιχα του ελληνικού προτύπου. Το γλυπτό έχει μια θεϊκή ή μια γυναικεία και αναπαριστά μια θεά ή μια γυναίκα, που ρίχνει ντροπαλά τα μάτια στον καθρέφτη της, και θα μπορούσε να αποτελεί δάνειο από την ελληνική τέχνη. Αλλά τα ενδύματα, που απεικονίζονται με μεγάλη προσοχή, η έμφαση στη λεπτομέρεια, η πληθώρα κοσμημάτων σμιλεμένων σε φυσικό μέγεθος ή κόμωσηση η

στην ιβηρική τεχνολογία. Η πλάτη του γλυπτού υπάρχει με την επιγραφή, πιθανώς για την τοποθέτηση προσφορών.

Ανάλογη τέτοια οπή παρατηρείται και στο πλευρό ενός άλλου γλυπτού, της ονομαστικής Κυρίας της Μπάθα (Γρανάδα-La Dama de Baza). Στην οπή φυλασσόταν η κεφαλή ενός ευγενούς Ιβήρα, πιθανώς μιας γυναίκας. Αυτό το γλυπτό, που είναι πιο χονδρικό κατασκευής από το προηγούμενο, ανευρέθη στο εσωτερικό ενός φουο πλουσιού γηγενούς.

Το εντυπωσιακό γλυπτό

του 5ου αιώνα και ανευρέθη το 1975 και 1979 στη Χαέν, σε δύο περιπτώσεις έχει συγκριθεί αντίστοιχα ελληνικά. Οι ανιζόμενοι πολεμιστές, του τον δέκα τον αριθμό, είναι μάχοι, αλλά η μάχη, η οποία αρίσταται με ρεαλιστική αλήθεια, διαφοροποιείται από ληνικό πρότυπο. Δεν αναπαί μια μάχη ηρωική μεταξύ ιαλλά μια απροσδόκητη επίκατά την οποία αιφνιδιαίοι νικητές τους άνευ οπλιηττημένους. Σε άλλα συγματα του ίδιου συνόλου αρίκονται μυθικές μάχες, ό-οικήνη του πολεμιστή που μά-σώμα με σώμα με έναν γρύ-α αποτυπώνει ένα παλαιό μύ-Ιβηρικής Χερσονήσου. Τέ-αναπαραστάσεις του ίδιου απαντώνται και σε αγγεία ικά, που προορίζονταν για Ιβήρες, αν και στην Ελλάδα η ρμαχία ουδέποτε αποτυπώ-σε αγάλματα.

Αφομοίωση

εχνοτροπία, που ήλθε από Ελλάδα, αφομοιώθηκε από Ιβήρες, οι οποίοι την προ-σαν στο δικό τους στάτους όπως τα ενδύματα με τις ιες γεωμετρικές πτυχές της ασικής ελληνικής τέχνης, ακατάστατων Ιβήρων. Το μο-δεν επεβίωσε στην Ελλάδα, στην Ιβηρική Χερσόνησο δια-θηκε μέσα στους αιώνες, κα-αυτή η αέναη αφοσίωση εις ην του παρελθόντος αποτε-εί δείγμα γοήτρου. Επίσης, στήση αλλά και οι χειρονομί-που έχουν ορισμένα αγάλμα-τανακλούν την επιρροή των νων σε ορισμένες περιπτώ-Η στάση και οι χειρονομίες ιδιάζουν σε ανθρώπους υψη-οινωνικής στάθμης, σε ευγε-που το σώμα τους υπαινίσσε-ην εσωτερική τους κατάσταση-ρόσωπα, που κοιτούν προς υρανό όπως επικράτησε με-ό τους περίφημους ανδριά-του Μεγάλου Αλεξάνδρου, οποίησε ο γλύπτης Λύσιππος, ωπα, που εκφράζουν νοσταλ-όθο, την ιδέα της ανεξαρτη-που μεταφράζεται σε δήλω-οινωνικής θέσεως. Τα στοι-αυτά δεν ενσωματώνονται στα λίθινα αγάλματα αλλά τα πήλινα ειδώλια, ενώ εισέρ-αι και στο ζωικό βασίλειο, ό-φάνεται στην αναπαράσταση λεόντων που προστατεύουν τάφους των επιφανών Ιβή-και ατενίζουν τον ουρανό με ία νοσταλγία.

Συνάντηση δύο κόσμων

ποραδική ελληνική παρουσία σε μία τεχνοτροπία, ένα ι-α καλλιτεχνικό, ένα ιδίωμα τις τάσεις στην ενδυμασία των γών σε όλη τη Μεσόγειο. Από

Δύο από τους δέκα πολεμιστές που βρέθηκαν στη θέση Πορκα κοντά στο Χαέν. Οι πολεμιστές συνιστούν ένα εντυπωσιακό γλυπτικό σύνολο που χρονολογείται στα μέσα του 5ου π.Χ. αι. και είναι συγκριθεί με αντίστοιχα ελληνικά. Ο πολεμιστής (πάνω) που μάχεται σώμα με σώμα με τον γρύπα, αποτυπώνει έναν παλαιό μύθο της Ιβηρικής Χερσονήσου. Οι αντίστοιχες αναπαραστάσεις απαντώνται και σε ελληνικά αγγεία που προορίζονταν για τους Ιβήρες.

Δύση σε μια πολύ πρώιμη περίοδο, δια μέσου της Μεσογείου σε κριμένες τάσεις, συγκεκριμένα μυθολογικά στοιχεία και ιδιότητες. Η αρχαία ιστορία των δύο χωρών ήταν πάνω από όλα μια ιστορία πολιτικών και πολιτισμικών ανταλλαγών. Δύο κόσμοι διαφοροποιούσαν και συναντήθηκαν, συνηλίκσαν και συγκεράστηκαν στην εποχή του Εμπορίου, τη δυτικότερη κατάσταση των Ελλήνων. Ο ελληνικός κόσμος παρέλαβε από την Ελλάδα πολυτελή προϊόντα, εικόνες, ιδέες, χωρίς να ανταλλάσσει τουριστικό τουρισμό. Η Ελλάδα μέσω των διαφορών της συνύπαρξης διαμόρφωσε ένα κομμάτι του απέραντου ελληνισμού, μοιρασμένο σε πολλά εθνοπολιτιστικά και αναδυόμενα σε ένα κράμα μεταλλο-

Αρχαία ελληνικά ευρήματα

σημαντικά ευρήματα στην Ισπανία μαρτυρούν τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο κόσμων

Εξά: Μικρός μπρούντζινος κένταυρος, ύψους 11,2 εκ. Βρέθηκε στο Royos, Caravaca (Murcia) και χρονολογείται στο πρώτο μισό του 6ου αι. π.Χ. (Εθνολογικό Μουσείο Μαδρίτης). Ηρθε στο φως στα τέλη του 19ου αι. και πιθανόν να πρόκειται για διακοσμητικό εξάρτημα πολυτελούς σκεύους ποσειδωνικού τύπου, από τη Ría de Huelva. Γύρω στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. (Μαδρίτη, Βασιλική Ακαδημία της Ιστορίας).

Γράφημα Α. Τιβέριου

Επιμελήτρια: Κλασική Αρχαιολογία
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ κόσμος αγνοεί ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν γνωρίσει την Ιβηρική Χερσόνησο και είχαν προσεγγίσει ακόμα και σε λιμάνια της Ιβηρικής. Βρέχονται από τον Ατλαντικό Ωκεανό από πολύ νωρίς. Αυτό που μαρτυρεί τους ριψοκίνδυνους και τους θαλασσοπόρους στις εσχάρσεις του τότε γνωστού κόσμου, τολμήσαν να περάσουν ακόμη και τον Ατλαντικό του Γιβραλτάρ, τις θρυλικές Στήλες, ήταν πάνω από όλα τα μέταλλα, κυρίως αργύρου, χρυσού και χαλκού, που υπήρχαν στην περιοχή. Επίσης, βρέχονται από την Ιβηρική Χερσόνησο. Ατέλεγγε και ο κασσίτερος των Ιβηρικών Νήσων και από εκεί εφεύρετο στις αγορές της Μεσογείου. Οι θαλάσσιοι αυτοί δρόμοι, που ήταν των οποίων τα παραπάνω μέταλλα μεταφέρονταν από τη Δυτική Ιβηρική στις αγορές της Κεντρικής και Ανατολικής Μεσογείου, ήταν γνωστοί ήδη από την Εποχή του Χαλκού (2η χιλιετία π.Χ.).

Παλαιότερα αγγεία

Παλαιότερα ελληνικά ευρήματα στην Ισπανία ανάγονται

Κορινθιακή κοτύλη του τέλους του 8ου αι. π.Χ. Βρέθηκε σε τάφο της νεκρόπολης Laurita στην περιοχή της Γρανάδας. Αρχαιολογικό και Εθνολογικό Μουσείο της Γρανάδας.

μαρτυρείται για θραύσματα από μυκηναϊκά πήλινα αγγεία του 13ου - 12ου αι. π.Χ. που βρέθηκαν κοντά στον ποταμό Γουαδαλκιβίρ στην περιοχή της Κόρδοβας. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε αν τα αγγεία αυτά έφθασαν εδώ από Μυκηναίους ή από τους Φοίνικες οι οποίοι, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, είχαν προσηρθεί στα

μέσα ελληνικά ευρήματα που έχουμε από ισπανικό έδαφος ανάγονται στον 8ο π.Χ. και προέρχονται από την Ουέλβα, στις ακτές του Ατλαντικού. Πρόκειται κυρίως για θραύσματα από πήλινα αγγεία πολυτελείας που έχουν κατασκευαστεί στην Αττική, την Εύβοια και την Κόρινθο. Θαυμάσια κορινθιακά αγγεία του τέλους

π.Χ. βρέθηκαν και σε ένα σπογγώδη φοινικικό τάφο στη νεκρόπολη Sxeli, στην περιοχή της Γρανάδας. Κοντά στα Γάδεϊρα (ο σημερινός δόξ), στην περίφημη αποικία των Ελλήνων της Τύρου, ήλθαν στο φως βυθικά αγγεία και ένας κορινθιακός αμφορέας λαδιού του 7ου αι. π.Χ., ενώ από διάφορα σημεία της Μάλαγας είναι γνωστά κορινθιακά αγγεία του 8ου και 7ου αι. π.Χ., και ελληνικοί εμπορικοί αμφορέες ανάμεσά τους και αττικοί με τα οποία ποίους μεταφερόταν το περίφημο θηναϊκό λάδι. Στο πρώτο μισό του 7ου αι. χρονολογείται ένα σημαντικό μπρούντζινο ελληνικό κράνος που βρέθηκε κοντά στα Γάδεϊρα, πιθανόν να ήταν ανάθημα σε ποτάμια θεότητα όπως και μια αττική οινοχόη, γλυπτή από την ίδια περίπου περιοχή.

Φωκαϊκή παρουσία

Δεν γνωρίζουμε ποιοι προώθησαν τα παραπάνω ελληνικά ευρήματα στην Ιβηρική Χερσόνησο. Ωστόσο, τίποτε δεν αποκλείει ανάμεσα σε αυτούς να είχαμε και Έλληνες. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο πρώτος Έλληνας που πέρασε τις Ηράκλειες Στήλες διεσχίσε τα νερά του Ατλαντικού Ωκεανού ένας Σαμιάτης καραβοκύριος ονόματι Κωλαίος, στο δεύτερο μισό του 7ου αι. π.Χ. Το ταξίδι ωστόσο

Αγγεία του δεύτερου τέταρτου του 4ου αι. π.Χ. Βρέθηκαν σε τάφο της νεκρόπολης της Βάσα στην περιοχή της Γρανάδας. Είναι βεβαιωμένο ότι οι αριστοκράτες αγόραζαν πολυτελή αττικά αγγεία αποκλειστικά για ταφική χρήση. Στον ιβηρικό κόσμο της εποχής, η συσώρευση και κυριότητα ακριβών αγγείων ήταν σύμβολο πλούτου και κοινωνικής διάκρισης. Με άλλα λόγια τα αγγεία εισαγωγής εξέφραζαν τις κοινωνικές διαφορές (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Μαδρίτης).

...μένο γεγονός, αφού ο ίδιος ο...
...ας της ιστορίας μας πληροφο...
...οι Φωκαείς της Μ. Ασίας ήταν...
...που, πρώτοι ανάμεσα στους...
...ες, ανακάλυψαν την Ιβηρική...
...ήνησο. Ήταν λίγο μετά από το...
...του Κωλαίου όταν οι Φωκαείς...
...όντας το Γιβραλτάρ, έφτασαν...
...Ταρτησό, μυθική για τον...
...το της, και συνήψαν στενές...
...εις με τον ηγεμόνα της, τον μα...
...ο Αργανθώνιο. Με τους Φωκα...
...ετίζονται ορισμένες θαυμάσιες...
...ύτζινες οινοχόες του 7ου και...
...Χ. που έχουν βρεθεί σε διάφο...
...ρη της Δυτικής Μεσογείου και...
...σπανία, ενώ σχετικά πρόσφατα...
...γνωστό από την περιοχή της...
...λης και ένα φωκαϊκό νόμισμα...
...λεκτρο (μίγμα χρυσού και αρ...
...), του πρώτου μισού του 6ου...
...Χ. Από την ίδια περιοχή είναι...
...τά και άλλα ελληνικά αντικείμε...
...ς εποχής αυτής, όπως π.χ. ένα...
...ι γρύπα που διακοσμούσε το...
...ς ενός μπρούτζινου λέβητα...
...ην Ουέλβα, που πρέπει να ήταν...
...διά του βασιλείου του Αργαν...
...ου, μας είναι γνωστά γκρίζα αγ...
...πιθανότατα από την Αιολίδα...
... Ασίας, διάφορες ιωνικές κύλι...
...αττικά αγγεία, ανάμεσά τους και...
...των μεγαλύτερων αθηναίων...
...ών της εποχής, όπως π.χ. του...
...α, λακωνικά αγγεία, κορινθια...
...ήνηστικα. Ακόμη εμπορικοί αιμοφο...

Αριστερά: Ανατολικοελληνικός εμπορικός αμφορέας που βρέθηκε στο Cerro del Villar στην περιοχή της Μάλαγα αι. π.Χ., αρχαιολογικό μουσείο της Alcazaba de Malaga. Δεξιά: Εμπορικός αμφορέας για κρασί από τη Μασσαλία που βρέθηκε στην παραλία μεταξύ Benicarlo και Peniscola (Castellon) γύρω στο 400 π.Χ. Η παρουσία αντίστοιχων αμφορέων επιβεβαιώνει τη μεγάλη εξάπλωση του φωκαϊκού εμπορίου στους ιβηρικούς πληθυσμούς της μεσογειακής ισ...

Ένας κωδωνόσχημος κρατήρας με παράσταση της Κρίσεως του Πάριδος. Βρέθηκε στην ιβηρική νεκρόπολη του Σάμο, στην περιοχή της Γρανάδας, πρώτο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. Το αγγείο χρησίμευε ως τεφροδόχος σε μια τριπλή μαζή με άλλους δύο αττικούς κρατήρες (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Μαδρίτης).

Εισαγωγή από την 9η σελίδα

... από τη Χίο με τους οποίους γίνονται μεταφορές του περίφημου κρασιού, και άλλοι αμφότεροι τους οποίους μεταφερόταν από τη Μίλητο και την Κόρινθο από την Αθήνα, την Κόρινθο και το Σάμο. Όλα αυτά, και ανάμεσα και ένα μπρούτζινο κράνος, χρονολογούνται στον 6ο αι. π.Χ.

... αττικά αγγεία της ίδια εποχής έβρεθη και στην ενδοχώρα της Γρανάδας, όπως π.χ. στο Medellin ή στο Galera, στην περιοχή της Γρανάδας.

... rurias, στην Καταλονία κοντά στη Βαρκελώνη.

Ελληνικά ευρήματα από την περιοχή αυτή που να χρονολογούνται στον 6ο αι. π.Χ. είναι σχετικά λίγα. Γνωρίζουμε κάποια αγγεία από την Αττική, Ελλάδα και την Αττική, λίγους εμπορικούς αμφορείς για κρασί της Μασσαλίας, ενώ από την ενδοχώρα προέρχονται λίγα αττικά και ιωνικά αγγεία και κάποια μπρούτζινα αγαλματίδια. Η κυριαρχία των Φωκαέων και γενικότερα των Ελλήνων της Ανατολικής Μεσογείου σταματά γύρω στο 500 π.Χ., εξαιτίας της οριστικής κατάληψης των πατριδών τους από τους Πέρσες και των δυσκολιών που συναντούν στις κτήσεις τους στη Μεγάλη Ελλάδα, αφού οι Ετρούσκοι και οι Καρχηδόνιοι συμμαχούν εδώ και συμπράττουν ενάντια στα ελληνικά συμφέροντα.

Στο προσκήνιο οι Αθηναίοι

Όλα αυτά βέβαια δεν σημαίνουν

... ρικών δραστηριοτήτων στην ιβηρική χερσόνησο. Απεναντίας μάλιστα. Κατά τον 5ο αι. π.Χ. και ιδιαίτερα από το δεύτερο μισό του, το ελληνικό εμπόριο κάνει έντονα την παρουσία του εδώ κι οι αγορές κατακλύζονται από μεγάλες ποσότητες αττικών αγγείων από διάφορα μπρούτζινα αντικείμενα κ.ά. Το Εμπόριο αναπτύσσεται σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Δυτικής Μεσογείου, παίρνοντας το ρόλο της Μασσαλίας που παρακμάζει.

Γίνεται το βασικό κέντρο δράσης των Ελλήνων στην Ιβηρική Χερσόνησο, το πρώτο λιμάνι εισόδου των ελληνικών προϊόντων στην Ιβηρία, όπως και το κύριο λιμάνι φόρτωσης των ιβηρικών προϊόντων προς την Κεντρική και Ανατολική Μεσόγειο.

Τώρα οι Έλληνες εκτός από μέταλλα μεταφέρουν στις χώρες τους και διάφορα προϊόντα, όπως σιτηρά και παστά ψάρια. Οι Αθηναίοι μάλιστα αναζητούν και εδώ τις ποσότητες των σιτηρών που τους χρειαζόνταν, αφού οι αιτοβολώνες

... αττικών αγγείων που βρέθηκαν στο Εμπόριο και τη γύρω περιοχή χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 5ου και στον 4ο αι. π.Χ. είναι εντυπωσιακές. Ανάμεσά τους υπάρχουν και είναι έργα των μεγαλύτερων αττικών αγγειογράφων της Αττικής. Αττικά αγγεία δεν βρίσκονται στο Εμπόριο και τη γύρω περιοχή του, αλλά και σε όλη την ανατολική και νότια Ιβηρική Χερσόνησο, λαδη σε όλο το μήκος των ελληνικών μέσσογειακών ακτών της Ισπανίας και ακόμη και πέρα από τη Γιβραλτάρ, έως τον Κάδικα.

Στην Ανδαλουσία και ιδιαίτερα στην περιοχή της Γρανάδας υπάρχουν αττικά αγγεία που προτιμούνται στις ακτές όσο και στην ενδοχώρα, είναι κυρίως κωδωνόσχημοι και αμφορείς και κύλικες. Τα περισσότερα από τα παραπάνω αγγεία χρονολογούνται στον 4ο αι., ενώ από τα μέσα του ίδιου αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους και λίγα αγγεία από άλλα κεραμικά εργαστήρια της Απολλωνίας και Καμπανίας της Μεγάλης Ελλάδας. Αττικά αγγεία και άλλα ελληνικά πήλινα αλλά και μπρούτζινα αντικείμενα σε αξιοσημείωτες ποσότητες βρέθηκαν και στις Βαλκάνιδες Νήσους, όπως π.χ. στην Κρήνη, ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο των Καρχηδονίων. Ένα πλοίο που είχε βυθιστεί γύρω στα 350 π.Χ. έξω από τον Κόλπο της Πάλμα Μαγιόρκα, ήταν φορτωμένο με εμπορικούς αμφορείς για κρασί, λάδι από τις Κόρινθο, Κω, Χίο, Θάσο, Μένδη της Χαλκιδικής, Σινώπη της Μαύρης Θάλασσας, ίσως από το Παντικάπαιο της Μαιίας, όπως και με πολλά αττικά αγγεία πολυτελείας, κυρίως αμφορείς και κωδωνόσχημους κρατήρες, έργα πιθανότατα του ίδιου αττικού κεραμικού εργαστηρίου.

Σύμβολα πλούτου

Όλα τα παραπάνω ελληνικά ευρήματα μαζί με άλλα, π.χ. υφαντά και αρώματα, δίνονταν στα πλοία αυτά ως δώρα για τη σύνταξη διατήρησης) καλών σχέσεων με τους κρατούντες ή ανταλλάσσονταν με το παραγωγικό πλεόνασμα των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων της περιοχής, π.χ. με άρτο. Υπάρχουν ενδείξεις ότι τα ελληνικά αυτά προϊόντα θεωρήθηκαν αντικείμενα πολυτελείας από τους εγχώριους και έτσι χρησιμοποιήθηκαν από αυτούς ως σύμβολα πλούτου και κοινωνικής διάκρισης.

Η επίδρασή τους, όπως και η πιο κότερα του ελληνικού πολιτισμού στον ντόπιο πληθυσμό δεν είναι παντού η ίδια. Στο Εμπόριο και τη γύρω περιοχή ήταν αρκετά έντονη. Ορισμένες φορές είναι εμφανής, όπως π.χ. σε ντόπιες κτεχνικές δημιουργίες της περσικής ή κεραμικής, ή σε ένα σύμβολο γραφής που εμφανίστηκε στην περιοχή της Κοντεστανίας. Οπωσδήποτε όμως ο ελληνικός πολιτισμός δεν φαίνεται να έπαιξε έναν καθοδηγητικό ρόλο στις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις των ενκλωσίων της Ιβηρικής

Οι ρυζαντινοί στην Ισπανία

οι πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις με τους Αραβες Ομμεϊάδες και το βασίλειο της Αραγωνίας

Incarnacion Motos Guirao

Ιστορίας Μεσαιωνικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Γρανάδας

Η ΓΑΛΗ απόσταση που χωρίζει τον ελληνικό γεωγραφικό χώρο από την Ιβηρική Χερσόνησο, και που στην αρχαιότητα υπήρξε καθοριστικός παράγοντας για τη μεταγενέστερη επικοινωνία, δεν εμπόδισε την ανάπτυξη πολιτικών και πολιτιστικών κυρίως σχέσεων κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Η σημαντικότερη περίοδος της βυζαντινής παρουσίας στην Ισπανία αρχίζει με την reconquista του Ιουστινιανού, που το 529 –εκμεταλλευόμενος την δυναστική διαμάχη με τους Βησιγότθους Atanagildo και Suintila– κατορθώνει να προσαρτήσει στην αυτοκρατορία του την περιοχή μεταξύ του Κάδικα και της Σεβίλλης. Η βυζαντινή κυριαρχία διαρκέσει 77 έτη –έως τη διάρκεια του Βησιγότθου Suintila– νοτιοανατολική Ιβηρική Χερσόνησο, ενώ στις Βαlearίδες Νήσους θα φτάσει έως την αραβική κατάληξη του 9ου αιώνα. Οι αρχαιολογικές ανασκαφές των τελευταίων χρόνων έφεραν στο φως λιγότερες, αλλά σημαντικές μαρτυρίες της παρουσίας αυτής στην Καρθαγηνήνη περιοχή των βυζαντινών οχυρώσεων και μια μαρμαρίνη επιγραφή που αναφέρεται στην ενίσχυση από κάποιον Comenciolo, και στην Μάλαγα (τη βασιλική της Santa Catalina de Mar και την νεκρόπολη). Οι βυζαντινές όμως πολιτιστικές επιπτώσεις συναντώνται επίσης και στις τέχνες, κυρίως στην χρυσοσκηνία, στα νομίσματα και στο διοικητικό σύστημα των Βησιγότθων (9ου και 10ου αιώνας).

Οι Ομμεϊάδες

Κατά τη διάρκεια της αραβοκρατικής Ισπανίας (Al-Andalus), και ιδιαίτερα στην περίοδο της δυναστείας των Ομμεϊαδών (8ου και 9ου αιώνα), αναπτύσσονται ιδιαίτερα οι σχέσεις με το Βυζάντιο. Οι Ομμεϊάδες εμίρηδες και οι χαλίφες της Κόρδοβας, μιμούνται τη γαλοπρέπεια της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και συχνά ανταλλάσσουν πρεσβείες, που συχνά είναι φωτοπολιτιστικών επιρροών. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο Βυζάντιο οι Ανδαλουσιανοί αλληλεπιδρούν με τον πολιτισμό του και μεταφέρουν πολλά στοιχεία του στην πατρίδα τους. Οι αραβικές πηγές, μεταξύ άλλων αναφέρουν ότι ο Al-Gazal, έμπιστος από τους πιο γνωστούς Αραβούς πρεσβείες, σε ένα από τα ταξίδια του έφερε από το Βυζάντιο και ένα νέο είδος σικιάς. Από την αρχαιότητα οι Βυζαντινοί προτιμούσαν να κερδίσουν την υποταγή των Ομμεϊαδών στη δια-

Αραβική μινιατούρα στο περί ιατρικής έργο του Διοσκουρίδη. Χειρόγραφα του Διοσκουρίδη στάλθηκαν το 945–946 από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο στους Ομμεϊάδες της Ανδαλουσίας (Al-Andalus).

Το δεξί χέρι του Βαπτιστή Ιωάννη, ένα από τα βυζαντινής προέλευσης λείψανα που φυλάσσονται στο βασιλικό προσκλήσι (Capilla Real) του καθεδρικού ναού της Σεβίλλης.

Ανατολής, στέλνοντας πλούσια δώρα. Αξίζει να μνημονεύσει ότι ανάμεσα σε άλλα δώρα που το 945–946 στέλνει ο Κωνσταντίνος ο Πορφυρογέννητος, συμπεριλαμβάνονται και τα έργα του Διοσκουρίδη και του Διοσκορίδη, που στέλνονται να προστεθούν στο κοινό έργο των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων που είχαν ήδη στην κατοχή τους οι Ανδαλουσιανοί. Αξιοσημείωτη φαίνεται να είναι η συνεισφορά των Βυζαντινών και στην κωδικοποίηση της βασιλικής πνευματικής Madinat al Zahra, στην Κόρδοβα, που άρχισε να χτίζεται το 946. Γνωρίζουμε ότι οι βυζαντινοί αυτοκράτορες στέλνουν στους εμίρηδες της Κόρδοβας γλυπτά, αρχιτεκτονικά μέλη και τεχνίτες, που φιδωτών με τα απαραίτητα υλικά για την διακόσμηση των παλάτιών τους, αλλά και του περίφημου μινιου της πόλης.

Φιλολογικές μελέτες μας δείχνουν επίσης ότι τα διάφορα νομίσματα του 9ου και του 10ου αιώνα αναφέρονται στην αραβοκρατική Ισπανία, χρησιμοποιώντας ως πρότυπα βυζαντινά νομίσματα, πρακτική που εξάλλου τηρείται και σε προηγούμενα συγγραφέας της βησιγοθητικής περιόδου.

Η ίδια παράδοση θα συνεχιστεί αργότερα και στο χριστιανικό βασίλειο της Καστίλλης, όπου ο ίδιος βασιλιάς Αλφόνσος Ι΄ ο Σπύριος (1252–1284), στη Primera Cruzada General, όχι μόνο δείχνει ένα χωριστό ενδιαφέρον για το

Δείγμα του «θησαυρού» του Guarranzar (Ρόδος), που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Μαδρίτης. Θεωρούνται έργα με βυζαντινές επιδράσεις.

Μέρη των τοιχοματώσεων του τεμένους της αραβικής πόλης Μαδινάτ αλ Ζάχρα (Κόρδοβα), έργα Βυζαντινών τεχνιτών.

...από την 11η σελίδα
...αλλά φαίνεται να χρησιμοποιείται ως πηγή και βυζαντινά χρονικά, αυτό του Θεοφάνη.

Οι Αραγονέζοι

...ισσότερες όμως σχέσεις με το Βυζάντιο θα αναπτύξει το Βασίλειο της Αραγονίας και οι ηγετίδες του, που θα συνάψουν και πολιτικο-εμπνευστικούς δεσμούς με τους βυζαντινούς αυτοκράτορες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του βασιλιά Ερρίκου Β΄, που κληρονομήσας Ευδοξίας, θυγα-

τέρας του Μανουήλ Α΄ Κομνηνού και συζύγου του Γουλιέλμου Η΄ του Μοντελιέρ, αλλά και της κόρης της Μαρίας, που παντρεύτηκε τον βασιλέα Πέτρο τον Καθολικό (1196-1213) και ήταν η μητέρα του Α΄ του Κατακτητή (1213-1276). Το 13ου αιώνα η κατάκτηση του δουκάτου των Αθηνών και Νέων Πατρών (Υπάτης) από την Καταλανική Εταιρεία, θα έφερνε ακόμη πιο κοντά το βασίλειο της Αραγονίας με την Ελλάδα. Πλην της μετανάστευσης από και προς τις ελληνι-

κές κτήσεις του Στέμματος της Αραγονίας, έχουμε δύο αξιοσημείωτα «συμβάντα» που αφορούν στο πρόσωπο του ιδιότυπου μονάρχη Πέτρου Δ΄ του Μεγάθυμου (1336 - 1387). Ο βασιλέας αυτός, που είχε και τον τίτλο του Δούκα των Αθηνών και Νέων Πατρών, καταβάλλει άκαρπες προσπάθειες για να αποκτήσει από την Λιβαδειά τα λείψανα του Αγίου Γεωργίου, προστάτη της Καταλωνίας. Είναι η εποχή που οι χριστιανοί της Ιβηρικής Χερσονήσου επιδί-

δονται σε έναν αγώνα «στυγερής» λειψάνων, δεδομένου ότι κατά τη πολύχρονη διαμάχη με τους Αραβες της Ισπανίας τους επέτρεπε να συμμετάσχουν στην περιπέτεια των Σταυροφοριών και συνεπώς να «επωφεληθούν» από την μαζική εισροή λειψάνων που κατάκλεψαν οι Σταυροφόροι από το Βυζάντιο.

Στον Πέτρο Δ΄ όμως οφείλουμε και ένα από τα πλέον αξιολογικά και συγκινητικά κείμενα του 14ου αιώνα για την Ακρόπολη των Αθηνών «κάστρο που είναι το πλούσιο κόσμημα που υπήρξε στον κόσμο, τέτοιο που όμοιο του δεν θα ήταν ικανοί να φτιάξουν οι λαοί μαζί οι χριστιανοί βασιλείς».

Από την Αραγωνία κατάγεται ο μακίνας των γραμμάτων του 14ου αιώνα Juan Fernàndez Heredia, Μέγας Μάγιστρος Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποκόπων της Ρόδου, που εκτός από τη σύνταξη της γραφή του αραγονικού «Χρονικού του Μωρέως» έδωσε την ευκαιρία να μεταφραστούν ο Πλούταρχος και ο Θουκυδίδης, και η «Επιτομή Ιστοριών» του Ιωάννη Ζωναρά, που αποτελεί το βασικό κορμό του 14ου αιώνα «Χρονικό των Αυτοκρατόρων» (Cronica de los emperadores).

Οι δραματικές, τέλος, συνέπειες της άλωσης της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, συνέφεραν τους χριστιανούς της Ιβηρικής, πολλοί από τους οποίους σπευσαν να βοηθήσουν στην ανόρθωσή της. Συγκίνησαν επίσης και τη λαϊκή μούσα, που μας έδωσε μια σειρά από θρήνους για τον χαμό της Πόλης, που έφεραν τον έρωτα, ως επακόλουθο, κύματα προσφύγων στις κτήσεις των Ισπανικών βασιλέων, οι οποίοι στο εξής έπαιξαν και διεκδικήσεις στα εδάφη των οθωμανικών δικαιοσύνη.

Απομεινόμενα τμήματα κτιρίων της αραβικής πόλης Μαδινάτ αλ Ζάχρα (Κόρδοβα). Στην οικοδόμησή της που άρχισε...

παρουσία του ελληνικού στοιχείου, με κορυφαία μορφή τον Γκρέκο, από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα

Κ. Χασιώτη

Καθηγήτρια της Νεώτ. Ιστορίας
Παιδαγωγικό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

τα τέλη τουλάχιστον του 16ου αιώνα – από την εποχή δηλαδή της ενοποίησης της Ισπανίας (με την συνένωση της Αραγονίας και της Καστίλλης το 1479) – έως την ύστερη δεκαετία του 18ου αιώνα – έως την απώλεια δηλαδή της Ιταλικής Ιταλίας (με τη συνθήκη της Ουτρέχτης του 1713) – η ισπανική επικράτεια αυξανόταν μέχρι την κεντρική Μεσόγειο. Από άποψη λοιπόν γεωγραφική, η απόσταση που χωρίζε τον ελληνικό κόσμο από τις ισπανοκρατούμενες χώρες δεν ήταν μεγάλη. Γι' αυτό και η παρουσία των Ελλήνων στις ισπανικές κτήσεις Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας ήταν κατά την περίοδο ενοποίησης σημαντική. Αντίθετα, η παρουσία των Ελλήνων στην Ιβηρική Ονήσο – και ακόμα περισσότερο στην κεντρική Μεσόγειο – ήταν σαφώς δυσκολότερη και όχι μόνο για λόγους γεωγραφικούς.

Όλα αυτά, η στενή συνάφεια των Ιταλικών κτήσεων με την κεντρική μητρόπολη συνέταξε, τελικά αρκετοί Έλληνες της Καστίλλης και της Νεάπολης, αλλά και άλλων περιοχών της κεντρικής και της ανατολικής Μεσογείου – και της ανατολικής Μεσογείου – περνούν στην ίδια την Ισπανία είτε για προσωρινή, είτε και για μόνιμη εγκατάσταση. Η παρουσία λοιπόν του ελληνικού στοιχείου στον ισπανικό κόσμο (από τον 16ο αιώνα και μετά) δεν ήταν ούτε εφήμερη ούτε αδιάλειπτη.

Πρώτες μετοικεσίες

Οι πρώτες καταγεγραμμένες ελληνικές μετοικεσίες προς τις ισπανικές χώρες με κάποια μαζικό – περιορισμένη πάντως – χαρακτήρα πραγματοποιήθηκαν στις πρώτες δεκαετίες μετά την παγίωση της ισπανικής κυριαρχίας στην ελληνική χερσόνησο. Από τις μετοικεσίες αυτές οι περισσότερες αφορούσαν μισθοφόρους «στρατιώτες», στρατολογημένους από τους Αραγονέζους ηγεμόνες της Καστίλλης και της Νεάπολης. Από τις πρώτες σχηματίστηκαν στα τέλη του 15ου και στις αρχές του 16ου αιώνα οι πρώτες νεοελληνικές εγκαταστάσεις στην ύπαιθρο της Καστίλλης, της Καλαβρίας και της Σικελίας. Παράλληλα έχουμε και εγκαταστάσεις μεμονωμένων ατόμων και οπανιότομων μικρών ομάδων που κατευθύνονταν από την Καστίλη προς την Ιβηρική χερσόνησο. Οι περισσότεροι από τους μετοικεσιολήπτες αυτοί ήταν φυγάδες πολιτικοί, στρατιωτικοί ή τυχοδιώκτες που αναζητούσαν τύχη στα

Σελίδα από τα «Ερωτήματα» του Χρυσολωρά, έκδοση Δημητρίου Δούκα (Αλκαλά, 1514). Ο κολοφώνας του βιβλίου στέκει αποκαλυπτικός και μας δίνει ακριβείς πληροφορίες για την παρουσία του Ελληνα λόγιου στην πρώτη αναγεννησιακή Ισπανία. «Δημήτριος Δούκας ο Κρης τοις εν Κομπλουτού Ακαδημία σπουδασίσις ευπράττειν. Εγώ ελθών μεν εν Ισπανίαν προσκαλεσθείς παρά του αιδεσιμωτάτου της Ισπανίας γαρδενάλιου της ελληνίδος φωνής δηλονότι χάριν, ευρών δε μεγάλην ελληνικών βιβλίων απορίαν ή μάλλον ειπείν ερημίαν, ως οίον τε ην εμοί και γραμματικά και ποιητικά τινα χαρακτήριον οίς ενευύχονεν εντυπώσας υμίν εδωρησάμην. Μηδενός ούτε εν ταις μεγάλαις της εντυπώσεως δαπάναις, ούτε εν ταις ταλαιπωρίαις της διορθώσεως εμοί συναγωνιζομένου, αλλά μόνος οσημέραι και κοινώς αναγιγνώσκων, και αντιγράφων, και διορθών, μόγις διηρκούν». Ο Δούκας, ουμανιστής λόγιος, εργαζόταν μαζί με άλλους Έλληνες της διασποράς ως επιμελητής εκδόσεων στο τυπογραφείο του Άλδου Μανούτιου στη Βενετία. Λόγω της πείρας του μετεκλήθη από τον Ισπανό καρδινάλιο Χιμένεθ, ιδρυτή του Πανεπιστημίου του Κομπλουτού (σημέρα Αλκαλά), για να διδάξει ελληνικά και, παράλληλα, να συμβάλει στην επιμέλεια του ελληνικού κειμένου της «Πολύγλωσσης Βίβλου» (εβραϊκά, χαλδαϊκά, ελληνικά, λατινικά). Για την έκδοση αυτή (1514–17, 6 τόμ.) χάραξε νέους ελληνικούς χαρακτήρες, γραμματοσειρά όπως θα λέγαμε σήμερα. Χρησιμοποιώντας τους ίδιους τυπογραφικούς χαρακτήρες εξέδωσε τα «Ερωτήματα» (Γραμματική) του Χρυσολωρά και άλλα ελληνικά συγγράμματα για τις ανάγκες της διδασκαλίας των Ελλήνων. Οι ελληνικοί χαρακτήρες των ισπανικών εκδόσεων του Δούκα είναι μια από τις ωραιότερες οικογένειες στοιχείων των πρώτων χρόνων της τυπογραφίας. Καθαρότατοι, στρογγυλοί και με αξιοθαύμαστη συμμετρία, μορφικά απελευθερώνονται από τον χειρόγραφο τύπο των ελληνικών γραμμάτων. Δηλαδή δεν ακολουθούν πρότυπο απομι-

λιαδολίδ και τη Βαλένθια. Δίπλα στους άσημους ή τους ανώνυμους υπάρχουν και μερικές εξαιρετικές περιπτώσεις Ελλήνων λογίων, που συνένδεσαν το όνομά τους με τις ουμανιστικές σπουδές της αναγεννησιακής Ισπανίας, όπως ήταν π.χ. οι φιλόλογοι Κωνσταντίνος Λάσκαρις και Δημήτριος Δούκας (ο τελευταίος ανήκε στο επιτελείο που ετοίμασε στο Πανεπιστήμιο του Alcalá de Henares την περίφημη «Πολύγλωττη Κομπλουτενσιανή Βίβλο» του 1517).

Τον 16ο αιώνα

Οι μετοικεσίες προς την Ιταλική και την Ιβηρική χερσόνησο αυξήθηκαν στα χρόνια του αυτοκράτορα Καρόλου Ε' (1518–1596) και των διαδόχων του, Φιλίππου Β' (1556–1558) και Φιλίππου Γ' (1598–1621). Θα μπορούσαμε μά-

Σελίδα των τίτλων του Δημητρίου Δούκα εκδόσεων

μησης χειρόγραφου γραφικού χαρακτήρα, αιτούμενης της τυπογραφίας εκείνη την εποχή. Η φιλοδοξία του Δούκα σ' αυτόν τον τομέα δεν βρήκε συνέχισή της μεσολάβησε ο θάνατος του Χιμένεθ (1517) και η Ευρώπη κυριάρχησαν πλέον οι γαλλικοί βασιλικοί χαρακτήρες.

– και περισσότερο ενδιαφέροντα δείγματα της ελληνικής παρουσίας στις ισπανικές χώρες ανήκουν στην περίοδο αυτή, που είναι και η λαμπρότερη της νεότερης ισπανικής ιστορίας (το Siglo de Oro). Η μεγαλύτερη σε μέγεθος μετακίνηση ελληνικού πληθυσμού προς την ισπανοκρατούμενη Κάτω Ιταλία πραγματοποιήθηκε σε δύο κύματα (το 1533 και το 1534), κατά τις επιχειρήσεις των δυνάμεων του Καρόλου Ε' στη δυτική και τη νοτιοδυτική Πελοπόννησο και την εφήμερη ισπανική κατοχή της Κορώνης (1532–1534).

Μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571) και την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς άρχισε νέο κύμα εκπατρισμών, λιγότερο μαζικών, από διάφορες ελληνικές περιοχές προς την ισπανοκρατούμενη Κάτω Ιταλία και α-

κειτο για μικρές ομάδες ανδρών, που είτε είχαν αναμιχθεί σε αντιτουρκικές επιχειρήσεις Βενετών και των Ισπανών στην ελληνική χερσόνησο είτε απευθείας καλούσαν όρους της βίωσης σε χριστιανικές χώρες.

Οι περισσότεροι κατάφεραν να καταταχθούν στον ναπολιτικό και τον σικελικό στόλο ή σε άλλες μονάδες του ισπανικού (tercios) και του ελαφρού (arcabuceros) ισπανικού. Μερικοί, αρκετά τολμηροί, αναζητούσαν την τύχη τους στην κεντρική και τη νότια Αμερική, σε άλλες υπερπόντιες κτήσεις Ισπανίας. Κατά την περίοδο που ακολούθησε την παγίωση αυτή, η ελληνική παρουσία δεν είναι αισθητή μόνο στα κέντρα της ισπανοκρατούμενης Κάτω Ιταλίας (όπου συγκροτήθηκαν οι δυναμικές ελληνοφώνες κοινοότητες της Νεάπολης, της Μεσσήνης και του Παλέρμιου).

... σύνθεση του Γκρέκο για τον θρίαμβο του χριστιανικού κόσμου στη Ναυμαχία της Ναυπάκτου. Η μεγάλη χριστιανική νίκη στα ανοιχτά της Ναυπάκτου (7-10-1571) έκανε τους Έλληνες να απευθύνονται για αρκετές δεκαετίες στους Ισπανούς, για να ζητήσουν την ένοπλη συμπαράστασή τους για την απελευθέρωση της πατρίδας τους. Το έργο αυτό του Γκρέκο είναι ένα από τα έργα της πρώτης ταπεινής περιόδου, αναφέρεται στο οριακό ιστορικά γεγονός της σύγκρουσης του χριστιανικού κόσμου με τον μουσουλμανικό. Χωρίς να έχει εντοπισθεί τίτλος, οδοσμένος από τον ίδιο το ζωγράφο, η σύνθεση αναφέρεται με ποιητικά ονόματα. Για πρώτη φορά μνημονεύεται το 1657 με τον τίτλο «Δόξα του Γκρέκο» για να γίνει «Δόξα του Φίλιππου» ή το «Ονειρο του Φίλιππου Β'», κάποιιο μελετητές προτιμούν τον τίτλο «Προσκύνησις του ονόματος του Ιησού». Αναγνώριση που έγινε στα γουακλινή σε πρώτο επίπεδο πρόσωπα, φέρει ως εικονιζόμενους: τον πάπα Πίο ΙΒ' στο κέντρο, δεξιά, με σκούρο ένδυμα τον Φίλιππο Β' και άλλα επιφανή πρόσωπα της Ιεράς Συμμαχίας που συνετέλεσαν στη νίκη της Ναυπάκτου. Ομότιμο και ομόθεμο έργο υπάρχει στην Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου και θεωρείται σπουδή αυτού του Εσκοριάλ (φωτ.: Jose Gudiol, «ΕΛ Γκρέκο» εκ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1990).

...από την 13η σελίδα

...ε μικρότερο βαθμό, και στη μελών, το Βαγιαδολίδ, τη Σαγκά, το Εσκοριάλ, τη Μαδρίδη, Τολέδο και τη Σεβίλη ή σε όλη του Μεξικού, του Περού και του Ρίο ντε λα Πλάτα.

...μεσα στα μέλη των μικρών (αυτά βραχύβιων) ελληνικών εμπορικών της Ισπανίας συναντούμε εμπορικούς, ναυτικούς, κληρικούς, μοναχούς, κωδικογράφους, εμπόρους ελληνικών χειρωνακτών, λογίους και καλλιτέχνες, με άσημους και άλλοτε γνωστούς διακεκριμένες προσωπικότητες: ανάμεσα στους τελευταίους αναφέρουμε ενδεικτικά τον μεγάλο Έλληνα ουμανιστή Αντόνιο Λάσκαρι, τους κωδικογράφους Ανδρέα Λαρμάριο και Νικόλαο Τουριανό και, φυσικά, την αρχαία μορφή του ζωγράφου Λαυρέντιου Θεοτοκόπουλου.

Νέες μετακινήσεις προς την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία πραγματοποιήθηκαν και κατά το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα, προπάντων μετά τη λήξη του τουρκοβενετικού πολέμου για την Κρήτη (1669). Αλλά από τους μετοίκους της περιόδου αυτής ελάχιστα προχωρούσαν από την ιταλική προς την ιβηρική χερσόνησο.

Η ωχρή αυτή εικόνα της ελληνικής παρουσίας στις ισπανικές χώρες θα διατηρηθεί έως τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα, με μίαν εξαίρεση: την ελληνική κοινότητα του Μαόν της Μινόρκας, μια από τις δυναμικότερες, μολονότι βραχύβιες (1733-1781), ελληνικές παροικίες της εποχής.

Ναυτικοί και έμποροι

Προς τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα και άσχετα

Μινόρκας (οι περισσότεροι από τους οποίους κατέφυγαν, μετά την αποκατάσταση εκεί της ισπανικής κυριαρχίας, στο Λιβόρνο, τη Ρωσία και την αμερικανική Φλόριδα), η ελληνική παρουσία στην Ισπανία θα ξαναγίνει και πάλι αισθητή: τη φορά αυτή χάρη στην έντονη δραστηριότητα των Υδραίων και Σπετσιωτών ναυτικών και εμπόρων σε μερικά μεγάλα λιμάνια της χερσονήσου (ιδιαίτερα στη Βαρκελώνη, τη Βαλένθια και το Κάδιθ).

Οι Έλληνες, διασπώντας τους ναυτικούς αποκλεισμούς που είχαν επιβάλει οι Βρετανοί στα ισπανικά παράλια κατά την περίοδο των ναπολεόντιων πολέμων, κατάφεραν να μονοπωλήσουν έως ένα βαθμό τον ανεφοδιασμό της Ισπανίας με δημητριακά και αποικιακά προϊόντα, μεταφέροντάς τα εκεί, είτε από τις ανορθές της

Λατινική Αμερική. Μετά την επαναστασιακή και τη δημοκρατική Επανάσταση και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, οι περιορισμένες οικονομικές σχέσεις των δύο κρατών μείωσαν αναμφευστα τον αριθμό των Ελλήνων της Ισπανίας.

Οι οποραδικές αναφορές σε πολλούς εμπόρους που δρούσαν στα λιμάνια της ιβηρικής χερσονήσου και των Καναρίων δεν αλλάζουν τη γενική εικόνα. Η κατάσταση αυτή θα διατηρηθεί λίγο πολλαπλασιασμένη και στα μετέπειτα χρόνια: οι Έλληνες μετανάστευτες τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα κατευθύνοντο όπως είναι γνωστό, σε υπανάπτυκτες κυρίως χώρες και όχι σε ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία, όπως η Ισπανία, αντιμετώπιζαν ανάμεσα με την Ελλάδα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Ετσι, οι περισσότεροι από τους Έλληνες

...πίτι-εργαστήριο, σήμερα μουσείο, του Γκρέκο στο Τολέδο, πίσω όψη με...
 ...όπο. Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Χάνδακας 1541-Τολέδο 1614), που...
 ...στην ιστορία της δυτικής τέχνης ως Ελ Γκρέκο, είναι η πιο επιφανής...
 ...ή Ελληνα που εγκαταστάθηκε στην Ισπανία. Ο Κρητικός ζωγράφος, που...
 ...ε να δώσει στο Τολέδο ιδιαίτερο γόητρο, εγκαταστάθηκε εκεί, σύμφω...
 ...εκτιμήσεις, το 1577. Αρχισε την αξιοθαύμαστη καριέρα του ζωγραφίζο...
 ...για τον καθεδρικό ναό του Αγίου Θωμά, άλλες εκκλησίες και μοναστή...
 ...της πόλης, καθώς και για ιδιώτες. Καλλιτέχνης και πόλη δέθηκαν άρρη...
 ...βλούτισε την πόλη, με την τέχνη του, αλλά κι εκείνη του χάρισε έμπνευ...
 ...τη μοναδική της μυστικιστική ατμόσφαιρα. Εδώ ο Γκρέκο ξανάπλασε

...την καλλιτεχνική του ταυτότητα και έδωσε το πιο πρωτότυπο και ενδια...
 ...έργο του, σε σχέση με την κρητική και ιταλική περίοδο. Αν και πολλά...
 ...του ιδιοφυούς ζωγράφου έφυγαν από το Τολέδο στο τέλος του περασ...
 ...και αρχές του 20ού αι., υπάρχουν ακόμη πολλά που ανήκουν στους θ...
 ...ρούς της πόλης, σκόρπια σε θρησκευτικά και κοσμικά μέγαρα. Σήμε...
 ...σπίτι-μουσείο του Γκρέκο μαζί με τον καθεδρικό ναό του Αγίου Θωμά ε...
 ...περιώνυμοι χώροι για τους επισκέπτες. Για τον επιφανή Ελληνα ζω...
 ...που έζησε και διακρίθηκε στην Ισπανία υπάρχει αποκλειστικό αφιέρωμ...
 ...«Επτά Ημερών» δημοσιευμένο στις 8.10.1995. Αυτός είναι και ο λόγ...
 ...δεν υπάρχουν ιδιαίτερες σελίδες εδώ (φωτ.: Κ. Λιόντης).

...ία του Μεσοπολέμου ήταν...
 ...ον διερχόμενοι ναυτικοί ή...
 ...νάστες, που αποζητούσαν...
 ...για να κατευθυνθούν προς...
 ...εντρική και νότια Αμερική.
 ...λληνική εξάλλου συμμετοχή...
 ...ορισμένη και αυτή) στις Διε...
 ...Ταξιαρχίες, κατά τη διάρ...
 ...του ισπανικού Εμφυλίου Πο...
 ...υ (1936 - 1939), δεν ήταν δυ...
 ...να απολήξει, μετά την επι...
 ...ρηση του φρανκικού καθεστώ...
 ...σε μόνιμες εγκαταστάσεις.
 ...ρειαστεί να περάσουμε στη...
 ...πολεμική περίοδο και μάλι...
 ...στις δεκαετίες του 1960 και...
 ...1970 για να αρχίσουν και πάλι...
 ...λληνες να ενδιαφέρονται...
 ...ραδικά πάντοτε- για την...
 ...ία, αποβλέποντας αρχικά σε...
 ...προσωρινή διαμονή (κυρίως...
 ...πουδές) και στη συνέχεια σε...
 ...ότερη εγκατάσταση (για οι...
 ...μικούς και κοινωνικούς λό...

Ο Χόρχε Μανουήλ Θεοτοκόπουλος, γιος του Γκρέκο, σε προσωπογραφία φιλοτεχνημένη από τον πατέρα του. Ο Χόρχε Μανουήλ (Τολέδο 1578-1631) που διακρίθηκε και αυτός ως ζωγράφος, αρχιτέκτονας και διακοσμητής, ανήκει στη δεύτερη γενιά των Ελλήνων που εγκαταστάθηκαν στο Τολέδο. Τα βαφτιστικά του ονόματα τα πήρε από τον παππού του τον Γιώργη και από τον θείο του, τον Μανούσο, που πέθανε στο Τολέδο, φτάνοντας εκεί από την Ελλάδα, γέρος και φτωχός, αναζητώντας στις αρχές του 17ου αι. προστασία στο πλευρό του διάσημου αδελφού του. Ο Μανουήλ μαθήτευσε κοντά στον πατέρα του και στη συνέχεια αναμείχθηκε ενεργά στο εργαστήριο του «Δομήνικου του Ελληνα», όπως ήταν γνωστό στην καστιλιάνικη κοινωνία της εποχής. Η βαριά σκιά του πατέρα του δεν του άφησε περιθώρια ιδιαίτερης διάκρισης. Έκανε τρεις γάμους και άφησε, από τους δύο πρώτ...

α Ελλήνων εθελοντών στη Μαδρίτη, πριν ακόμη καταταγούν στις Διεθνείς Ταξιαρχίες.

Στον Ισπανικό Εμφύλιο

Ελληνες και Κύπριοι εθελοντές στις Διεθνείς Ταξιαρχίες, 1936-1939

πόδορου Β. Περιστερόπουλου

ΑΝΣΗ της εξέγερσης του ι-
κού στρατού υπό την ηγεσία
στρατηγών Franco και Mola,
8 Ιουλίου του 1936, με σκο-
ν ανατροπή της προοδευτι-
κυβέρνησης του Λαϊκού Με-
ου, προκάλεσε μεγάλη συγκί-
στους δημοκράτες όλου του
ου. Αποτέλεσμα της παγκό-
κινητοποίησης υπέρ της ι-
κής δημοκρατίας υπήρξε η
υργία των φημισμένων Διε-
Ταξιαρχιών, που πολέμησαν
ά στο πλευρό του ρεπου-
ανικού στρατού. Από τις τά-
τους δεν έλειψαν και Ελλη-
θελοντές, η συμμετοχή των
ον όμως παραμένει σε μεγά-
θμό άγνωστη.

ν Ελλάδα το πραξικόπημα
άννη Μεταξά στις 4 Αυγού-
δεκαεπτά μόλις ημέρες με-
ξέσπασμα του ισπανικού εμ-
ου, εμπόδισε τις εκδηλώσεις
τής συμπάραστασης προς
Ισπανούς δημοκρατικούς.

φωνα με μία μαρτυρία, στις
ες μέρες μετά την εξέγερση
τους 2.000 εθελοντές εξε-
σαν την επιθυμία συμμετο-

στην Επιτροπή Συμπάραστασης,
που είχε οργανώσει το Κ.Κ.Ε. Το
καθεστώς όμως, που επέβαλε ο
Μεταξάς, έκανε σχεδόν αδύνατη
την έξοδο από τη χώρα στους συ-
μπαραστάτες των Ισπανών αντι-
φασιστών, με αποτέλεσμα πολύ
λιγότεροι να καταφέρουν τελικά
να μεταβούν στην Ισπανία. Ετσι, οι

Ελληνες εθελοντές προήλθαν κα-
τά το μεγαλύτερο μέρος από τους
Ελληνες του εξωτερικού (Αίγυ-
πτο, Γαλλία, Βέλγιο και κυρίως τις
ΗΠΑ, τον Καναδά και την ΕΣΣΔ),
καθώς και από τις τάξεις των
Ελλήνων ναυτεργατών.

Τη συγκέντρωση και τη μετάβα-
ση των Ελλήνων στην Ισπανία συ-

τόνιζε στην Ελλάδα μια υ-
πώδης παράνομη οργάνωση
ΚΚΕ, ενώ στο εξωτερικό οι
τόπους Ελληνικές Επιτρ-
Αλληλεγγύης, που στις περ-
τερες περιπτώσεις εντάσσον-
στις εθνικές Επιτροπές των
ρών όπου βρίσκονταν. Η δια-
μή τους ήταν προκαθορισμέ-
φταναν στη Γαλλία, απ' όπου
νούσαν τα σύνορα, και εκεί
παραλάμβαναν για να τους
λουν στα στρατόπεδα συγκέν-
σης εθελοντών στο Albacete,
κεντρικής Ισπανίας, όπου βρ-
ταν και η έδρα των Διεθνώ-
ξιαρχιών. Οι Ελληνες και οι Κ-
οι της Αμερικής, που ήταν πά-
πό 100, αναχωρούσαν μαζί
τους Αμερικανούς εθελοντέ-
εντάσσονταν στο ίδιο με αυ-
τάγμα.

Ταυτοπαθείς

Οι περισσότεροι στρατιώτες
αργότερα συγκροτημένου «
νικού Λόχου» είχαν φθάσει
την ΕΣΣΔ και ήταν μέλη του
που βρίσκονταν εκεί για σπο-
είτε καταδιωγμένοι από το
κό καθεστώς. Επίσης, αρκετοί
θαν από τη Γαλλία, πρόσφυγοι
πρσιασότεροι από τη Μικρο-

Η συμμετοχή Ελληνοκυπρίων στις Διεθνείς Ταξιαρχίες ήταν αξιόλογη. Στη φωτογραφία από τα αριστερά ο Κ. Χουρσάτσιου, από τη Λάνακα, ο Κ. Λαπι-

πήραν μέρος στον πόλεμο των Δημοκρατιών και δεξιά ο Ανδρέας Παπανδρέου. Η κατάρρευση της ισπανικής ξαναγύρισε στην Ελλάδα, ιδιαίτερα την ελληνική οργάνωση «Σπάρτακος». Ο Ν. Ζαχαριάδης σκοτώθηκε σε αε-

ροπορικό δυστύχημα πάνω από την κατεχόμενη Γιουγκοσλαβία, ερχόμενος με ειδική κομματική αποστολή από τη Μόσχα στην Ελλάδα. Ο Δηληγιάννης, καπνεργάτης από την Καβάλα και μέλος του ΚΚΕ, επέστρεψε παράνομα στην Ελλάδα και έλαβε μέρος στην Αντίσταση. Εκτελέστηκε στη Θεσσαλονίκη από τους Γερμανούς και τους Βουλγάρους συνεργάτες τους, επειδή αρνήθηκε την πρότασή τους να δηλώσει Βούλγαρος.

ς ομάδας των Διεθνών του Ισπανικού Εμφυλίου. Σακαρέλος, Γιάννης Αϊβατζής, Αναγνώστης Βαβούδης. Ο Παντελής ο Ελληνικός Λόγος τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς του Μπελσίτι. Ο Παντελής ο Ελληνικός Λόγος στην Γαλλία, με τη βοήθεια των φίλων επέστρεψε και στην Ελλάδα. Για την πολιτική του δράση τον απέλασαν από την Ελλάδα.

1977. Δύο χρόνια νωρίτερα δημοσίευσε τις «Αναμνήσεις» του από τον ισπανικό εμφύλιο στην «Αυγή». Ο Βαβούδης είναι μια από τις πιο ρομαντικές, αλλά και τραγικές μορφές του αριστερού κινήματος. Στέλεχος του ΚΚΕ, με την κατάρρευση του ισπανικού μετώπου κατέφυγε στη Σοβιετική Ένωση. Το '44 ήρθε στην Ελλάδα και στην περίοδο του εμφυλίου έμεινε παράνομος στην Αθήνα. Δουλεύοντας πάντα παράνομα, το 1951 εντοπίστηκε από την ασφάλεια σε σπίτι της Καλλιθέας. Προτίμησε την αυτοκτονία. Για χρόνια τον βάρυνε η κατηγορία του πράκτορα της ασφάλειας, ίδια με εκείνη ενός άλλου παράνομου, του Ν. Πλουμπίδη. Επειγόμενα και σβήνει στο προφύ-

Η Κατίνα Παξινού ως Πιλάρ σε σκηνή της ταινίας «Για ποιον χτυπά η καρδιά», γυρισμένη το 1943. Η διαπρεπής Ελληνίδα ηθοποιός, συμπρωταγωνίστρια με τους Γκάρντ Κούπερ και Ινγκριντ Μπέργκμαν, πήρε για τον ρόλο (3 Μαρτίου 1944) το Οσκαρ δεύτερου γυναικείου ρόλου. Η ταινία βασίζεται στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Ερνεστ Χέμινγουεϊ που εκδόθηκε το 1940. Ο μυθιστορηματικός όπως και ο κινηματογραφικός ήρωας είναι ένας Αμερικανός εθελοντής στον ισπανικό εμφύλιο, ο οποίος μάχεται απεγνωσμένα εναντίον του Φράνκο. Ο Χέμινγουεϊ, βαθύτατα συνδεδεμένος με την ταινία, την επισκέφθηκε τέσσερις φορές ως ανταποκριτής στη διάρκεια του εμφυλίου. Το μυθιστόρημα, καρπός εμπειριών του συγγραφέα, γράφτηκε «εν θερμώ». Σε ένα δεύτερο βιβλίο του με τίτλο «Τέσσερις ιστορίες από τον πόλεμο της Ισπανίας», στις τρεις ο Χέμινγουεϊ αναφέρει και Ελληνες εθελοντές. Στις δύο χώρες, Ελλάδα και Ισπανία, η συμφορά του εμφυλίου είναι ακόμη κοινό στοιχείο στον αιώνα μας. Αν ο ισπανικός εμφύλιος ήταν προανάκρουσμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο ελληνικός εμφύλιος ήταν επίλογός του (φωτ.: «Παξινού - Μινωτής», εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα ΕΕΤΒΑ Τράπεζας, 1997).

φοιτητές και επιστήμονες, ενταγμένοι στο γαλλικό προοδευτικό κίνημα της εποχής.

Η κύρια πηγή όμως της στρατολόγησης εθελοντών για την Ισπανία ήταν οι ναυτεργάτες, μέλη οι περισσότεροι της Ναυτεργατικής Ένωσης Ελλάδας που, μετά το μεταξικό πραξικόπημα, αναγκάστηκε να μεταφέρει την έδρα της στη Μασσαλία. Εκτός από τη συμμετοχή τους στα πολεμικά μέτωπα, καθοριστική ήταν και η συνεισφορά τους στην επάνδρωση των μικρών καραβιών που μετέφεραν, με ιδιαίτερα μεγάλο κίνδυνο, πολεμοφόδια για τους Δημοκρατικούς.

Κατά τον ίδιο τρόπο που για τους Έλληνες αγωνιστές η συμμετοχή στον ισπανικό εμφύλιο στο πλευρό των δημοκρατικών συμβόλιζε την αντίθεσή τους στο μεταξικό καθεστώς, έτσι και οι Κύπριοι εθελοντές έβλεπαν στον ισπανικό αγώνα αντιστοιχία με το δικό τους αγώνα ενάντια στη βρετανική κατοχή. Παρά τις επίσημες απαγορεύσεις, κατόρθωσαν με έ-

υπέρ των Δημοκρατικών, εθελοντές κατατάχτηκαν από το νησί, αλλά και από την Αγγλία και την Αμερική. Ανάμεσα στους εθελοντές, ο Εζεκίας Παπαϊωάννου, γραμματέας για πολλά χρόνια της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, ο Μιχάλης Οικονομίδης και άλλοι. Υπολογίζεται ότι περίπου 60 Κύπριοι υπηρέτησαν στις γραμμές των Διεθνών Ταξιαρχιών, αριθμός πολύ υψηλός συγκριτικά προς τον πληθυσμό του νησιού.

Αριθμός εθελοντών

Η έλλειψη επίσημων στοιχείων σχετικά με τη δράση των Ελλήνων εθελοντών στην Ισπανία διευκολύνει τον ακριβή προσδιορισμό του αριθμού τους. Ετσι, σύμφωνα με μαρτυρίες ορισμένων εθελοντών, ανέρχονταν ανάμεσα στους 400 και 500. Ο Δημήτρης Παλαιολόγος, συγγραφέας της παιδικής κληρονομιάς μέχρι σήμερα της για τους Έλληνες εθελον-

Εικόνα από την 17η σελίδα

Ισπανικό Εμφύλιο, δεν τους άζει σε περισσότερους από 1000 που σκοτώθηκαν. Οσον αφορά στις επαγγελματίες ασχολίες, κυριαρχούσαν οι εργάτες διαφόρων ειδικοτήτων, ενώ σχεδόν οι μισοί ήταν αγρότες. Υπήρχε επίσης ένας μικρός αριθμός διανοομένων, κυρίως από την Ελλάδα.

Οι περισσότεροι εθελοντές ήταν είτε μετέφευκτοι ή απλά μέλη του ΚΚΕ που είχαν έρθει στα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών όπου διέμεναν. Στην περιοχή της Καταλωνίας, ενώ έδρασε μια ομάδα αναρχικών, καθώς και μια άλλη τροτσκιστική γύρω από τον αρχαιομαρξιστή Δημήτρη Γιωτόπουλο, που πήγε στο πλευρό του ΡΟΜ.

Οργάνωση και δράση

Οι πρώτοι Έλληνες εθελοντές, που έφθασαν στην Ισπανία τον Σεπτέμβριο του 1936, ήταν κυρίως από τη Γαλλία, οι οποίοι, μαζί με άλλους Βαλκάνιους ανω-

κό Λόχο» του «Τάγματος Λίνκολν», που υπαγόταν στην 11η Ταξιαρχία, ενώ άλλη ομάδα εντάχθηκε στην 12η Ταξιαρχία. Και οι δύο πήραν το βάπτισμα του πυρός στις μάχες που διεξάγονταν γύρω από την πανεπιστημιούπολη της Μαδρίτης, τον Νοέμβριο του 1936, όπου και έπεσαν οι πρώτοι Έλληνες νεκροί.

Οι Έλληνες που κατέφθασαν ώς τον Ιανουάριο του 1937 εντάχθηκαν στη νεοϊδρυθείσα 15η Ταξιαρχία και συγκεκριμένα: 60 περίπου στο Αγγλικό Τάγμα (κυρίως Ελληνοκύπριοι), 160 στο Βαλκανικό και 60-70 στο Αμερικανικό.

Η Ταξιαρχία αυτή μπήκε σε δράση τον Φεβρουάριο της ίδιας χρονιάς, σε μια από τις πιο σκληρές μάχες του πολέμου, στον ποταμό Jarama, νοτιοδυτικά της Μαδρίτης.

Η διασπορά των εθελοντών σε διαφορετικά τάγματα και τα προβλήματα που συνακόλουθα αντιμετώπιζαν, κυρίως στη γλώσσα, οδήγησαν στην ιδέα της δημιουργίας

λόχου. Πράγματι, στα μέσα του 1937 συγκροτείται ο «Ελληνικός Λόχος» με την επωνυμία «Νίκος Ζαχαριάδης», από το όνομα του φυλακισμένου τότε γραμματέα του ΚΚΕ, για να μετονομαστεί αργότερα σε «Ρήγας Φεραίος». Οργανωτικά υπαγόταν στο Βαλκανικό Τάγμα «Δημητρώφ» της 15ης Ταξιαρχίας. Ωστόσο, οι Έλληνες της Αμερικής συνέχισαν να υπάγονται στο αμερικανικό «Τάγμα Λίνκολν», ενώ οι Ελληνοκύπριοι παρέμειναν στο Αγγλικό Τάγμα.

Στα τέλη του 1937, στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης των Διεθνών Ταξιαρχιών, η 15η Ταξιαρχία διχοτομήθηκε οπότε παρέμειναν στη δύναμή της μόνο τα αγγλόφωνα Τάγματα. Στην υπό νέα δομή Ταξιαρχία συνέχισαν να υπάγονται οι Έλληνες και Κύπριοι των ΗΠΑ, του Καναδά και της Αγγλίας, οι οποίοι συγκρότησαν τον νέο Ελληνικό Λόχο, που διατήρησε την ονομασία «Ρήγας Φεραίος»

πριος αποτέλεσαν τον Ελληνικό Λόχο (χωρίς ιδιαίτερη ονομασία της νέας, 129ης Ταξιαρχίας. Ο Λόχος αυτοί, στους οποίους αποστάθηκαν και Έλληνες από άλλα κράτη, και κυρίως τα Βαλκάνια, δοκίμασαν τις δυνάμεις του Εμφυλίου, άνοιξη και το καλοκαίρι του 1937, στο μέτωπο της Αραγωνίας, όπου είχαν σημαντικές απώλειες: ο Λόχος έχασε τονλάχιστον σε 11 υπολογιζόμενους νεκρούς, οι περισσότεροι Κύπριοι στις μάχες της Gandesa και του Teruel.

Η τελευταία μάχη, όπου οι Διεθνείς Ταξιαρχίες πολέμησαν για την ισπανική Δημοκρατία, ήταν στον ποταμό Εβρο, στις 24 Ιανουαρίου του 1938. Εκεί σημειώθηκε η τελευταία, πύρρειος νίκη των εθελοντών των εθνικιστών του Φρανκίσκου.

Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς η ισπανική κυβέρνηση αποφάσισε να διαλύσει τις Διεθνείς Ταξιαρχίες, έπειτα από πρόταση της επιτροπής μη-επόμενων στον ισπανικό πόλεμο. Οι περισσότεροι Έλληνες και Κύπριοι εθελοντές αποχώρησαν από τον πόλεμο, αλλά η τύχη των εθελοντών αυτών υπερασπιστών της δημοκρατίας ήταν δραματική. Όσοι γύρισαν στην Ελλάδα εκκενώθηκαν ή βρέθηκαν στην περιοχή της νομιάς, ενώ πολλοί από τους εθελοντές γνώρισαν διώξεις στις χώρες όπου ζούσαν, και πολλοί, που επέστρεψαν στον πόλεμο, αναγκάστηκαν να βρουν καταφύγιο στις σοσιαλιστικές χώρες.

Βιβλιογραφία: Χρήστος Λάζος, «Επείγοντα στα λαϊκά απελευθερωτικά κινήματα», Αθήνα, Αλεβιζόπουλος, 1983.
Δημήτρης Παλαιολογόπουλος, «Ελληνικές ταξιαρχίες εθελοντές στον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο», Αθήνα, β' έκδοση, Λιπτότης, 1986.
Στέφανος Τσεομέγγας, «No pasarán»

γαλοπρεπές μέγαρο του Εσκοριάλ σε παλιό πίνακα. Στα χρόνια του Φίλιππου Β' (1556-1598) επιβλήθηκε λογοκρισία στην έκδοση κειμένων και ελεύθερη εισαγωγή βιβλίων από το εξωτερικό. Αυτό αποτέλεσε αναγκαστικό παράγοντα στην ανάπτυξη των ουμανιστικών σπουδών στην Ισπανία. Παρ' όλα αυτά, στο μοναστήρι του Εσκοριάλ (σύνθετο συγκρότημα με βιβλιοθήκη, Πανακτοήκη, Μουσείο), που ίδρύθηκε και ως βασικό ενδιαίτημα του Φιλίππου, συγκεντρώθηκε ένας τεράστιος αριθμός ελληνικών χειρογράφων. Η συλλογή, είτε σε πρωτόγραφη είτε σε αντίγραφα, εμπλουτιζόταν συνεχώς και το 1671 ο αριθμός τους

έφτασε τα 1.150. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, σε πυρκαγιά που ξέσπασε, κάηκαν 650. Δηλαδή περισσότερα από τα μισά. Οι λόγοι που συγκέντρωσαν τόσα ελληνικά κείμενα ήταν η φιλοδοξία των Ισπανών βασιλέων, η προστασία του ουμανιστικού κινήματος, καθώς και η ζήτηση σε ελληνικά κείμενα για τη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας από τις ανώτερες τάξεις της εποχής. Σήμερα στην Ισπανία υπάρχουν πάνω από χίλια ελληνικά χειρόγραφα, σε ιδρύματα και βιβλιοθήκες. Τα περισσότερα, πάνω από τα μισά, βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του Εσκοριάλ και συγκροτούν ιδιαίτερο τμήμα: το ελληνικό τμήμα.

Antonio Melero Bellido

Καθηγητής της Ελληνικής Φιλολογίας
Πανεπιστήμιο της Βαλένθιας

Η μακραίωνη παρουσία στο ελληνικό έδαφος πανάρχαιων ελληνικών αποικιών, η ουσιαστική ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού στο χώρο αυτόν άρχισε στα χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Στις διαδοχικές ωστόσο κατακτήσεις της χερσονήσου από τους Γότθους και τους Αραβες, ο ελληνικός κόσμος αποκόπηκε σε μεγάλο βαθμό από την πολιτιστική κληρονομιά της ελληνικής κλασικής αρχαιότητας, η οποία κατά τον τρόπο επιβίωσε σε ορισμένους τουλάχιστον δυτικοευρωπαϊκούς χώρους σε ολόκληρη τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Με το τέλος της ισπανικής κυριαρχίας (1492) άρχισε πάλι να ανοίγει και πάλι ο δρόμος για την αναγέννηση των

ήδη γίνει στην Ιταλία από τον 14ο αιώνα. Αλλά η ανακάλυψη της Αμερικής και η προσπάθεια για την εμπέδωση της ισπανικής κυριαρχίας στις υπερπόντιες κτήσεις απορρόφησε μεγάλο μέρος του δυναμικού της χώρας. Γι' αυτό και οι επιρροές της ιταλικής Αναγέννησης έφτασαν στην Ιβηρική χερσόνησο με καθυστέρηση ενός αιώνα. Η καθυστέρηση αυτή ήταν μοιραία: συνέπεσε σχεδόν με την έναρξη της Αντιμεταρρύθμισης, μιας περιόδου κατά την οποία η γνώση και η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας εξυπηρετούσε μια περιορισμένη, μάλλον θεολογική και φιλοσοφική παιδεία.

Δημήτριος Δούκας

Παρ' όλα αυτά, στις αρχές του 16ου αιώνα άρχεται να γίνονται

ούσαν ταξίδια στην Ιταλία, όπου έρχονταν σε επαφή με τις νέες ιδέες του ουμανισμού. Ένας από αυτούς, ο Πορτογάλος Άριας Μπαρμπόσα, επιστρέφοντας από τη Φλωρεντία, άρχισε κατά την τελευταία δεκαετία του αιώνα να διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Σαλαμάνκας τα ελληνικά. Στις αρχές του 16ου αιώνα έζησε στην Ισπανία και ο Κρητικός λόγιος Δημήτριος Δούκας, ο οποίος συνέβαλε – με την εμπειρία που είχε αποκτήσει εργαζόμενος στο τυπογραφείο του Άλδου Μανουτίου, στη Βενετία – στην προπαρασκευασία του πιο φημισμένου βιβλίου της Ισπανίας της εποχής εκείνης, της Πολυγλώσσου Βίβλου. Το έργο αυτό, που ετοιμάστηκε με πρωτοβουλία του πανίσχυρου καρδινάλιου Χιμένεθ ντε Θισνέρος, τυπώθηκε στο Αλκαλά το 1514 (Καινή Λισθήκη) και το 1517

τύπωσε επίσης στην Ισπανία έργα Ηρώ και Λεάνδρος του Σοφοκλή και τα Ερωτήματα του Σολωμού (1515), κατάφερε να ιδρύσει μια έδρα ελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Αλκαλά, η οποία σελκύνοντας μερικούς σημαντικούς ουμανιστές από τη Γαλλία (όπως π.χ. τον Ερνάνανς ντεθ και τον Ντιέγο Λόπεθ Θούνιγα). Ο θάνατος ωστόσο του καρδινάλιου Θισνέρος ματαίωσε την έκδοση και άλλων ελληνικών έργων (π.χ. του Αριστοτέλη). Ο Δούκας επέστρεψε στην Ισπανία αλλά ο μαθητής του Νούνιες ντεθ (Αλκαλά, 1524), μια επόμενη από έργα αρκετών Ελλήνων φιλοσόφων (Λουκιανού, Ξενόφωνα, Ισοκράτη, Δημοσθένη και Γρηγορίου Νύσσης). Την ίδια εποχή ιδρύθηκε και μια έδρα ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Βαλένθιας, όπου

...παιχνίδι λαούμου και ο λαύρεν...
...αλλομένο.

Κλασικός ουμανισμός

...α την ανάπτυξη του ενδια-
...ντος αυτού για τις ελληνικές
...δες, η Ισπανία δεν εγκατέ-
...οριστικά τις μεσαιωνικές
...ματικές και παιδαγωγικές
...συνήθειες. Ο νεόκοπος λοι-
...σπανικός ουμανισμός αποτε-
...ε μίγμα χριστιανισμού και α-
...για την αρχαιότητα· ο άμε-
...τόχος του δεν ήταν η κατα-
...η της ελληνικής φιλοσοφίας
...πόλαυση της αρχαίας γραμ-
...ας, αλλά η προσέγγιση των
...χριστιανικών κειμένων
...πο αρχαία και ανόθευτη
...ή τους.

...σα στο κοινωνικό και πνευ-
...στο αυτό κλίμα, καμιά από τις
...της νεοεμφανιζόμενης α-
...τάξης δεν πολιτογραφή-
...στην Ισπανία. Γι' αυτό και ο
...οχήν ανθρώπινος τύπος
...σατιριρίστηκε από τη «novela
...esca» ήταν ο φτωχός, α-
...αλλά αλαζόνας ιδαλγός.
...ον λοιπόν οι τέχνες και τα ε-
...ερα επαγγέλματα αφέθηκαν
...έρια των Εβραίων, ήταν επό-
...αυτοί να έχουν και την πρω-
...θεδρία στις πνευματικές
...τηριότητες.

...ους παράγοντες αυτούς ας
...θεθεί και το σχολαστικό παι-
...γνικό σύστημα, που βασιζό-
...στην απομημόνευση ιερών
...νων· το σύστημα αυτό μά-
...προσπάθησαν να το αλλά-
...οι Ισπανοί ουμανιστές. Η κα-
...ση χειροτέρευσε με μια σει-
...αταγμάτων του βασιλιά Φι-
...ν Β' (1556-1598), που απαγό-
...νική έκδοση βιβλίων στο ε-
...τικό ή την εισαγωγή τους χω-
...γοκρισία.

Διασπορά

...και η επιρροή της ερασμικής
...ρρύθμισης έγινε αισθητή και
...Ισπανία, γρήγορα αποδυνα-
...κε με το κυνήγι μαγισσών
...ξαπολύθηκε. Πολλοί Ισπανοί
...όμενοι υποχρεώθηκαν να
...εξοριστούν. Ανάμεσά τους ο
...ον ουμανιστής και φίλος του
...μου, Χουάν Λουίς Βίβες, που
...στο πανεπιστήμιο της Λου-
...βέρ Πέρε Χουάν Ολιβέρ, που ά-
...την έδρα του στο Πανεπι-
...ος της Βαλένθιας και μετακι-
...σε στο Παρίσι, όπου δίδαξε
...κτική και εξέδωσε Πορφύριο
...ριστοτέλη, ο Φρανθίσκο ντε
...ας, μεταφραστής των Βίων
...λουτάρχου, που έγινε καθη-
...ς ελληνικών στο Κέμπριτζ,
...Αντρέας ντε Λαγκούνα, απο-
...γκόβια, στον οποίο αποδίδε-
...συναρπαστικό «Ταξίδι στην
...κία», δίδαξε ελληνικά στο
...ντε Φρανς και δημοσίευσε
...Βενετία λατινικές μεταφρά-
...ργων των Αριστοτέλη, Γαλη-
...λουκιανού και Θεοφράστου
...ς και την ισπανική μετάφρα-
... Διοσκουρίδη, κ.ά.

...αυτός, που ονομάζεται
...και λειτουργία αυτού του
...Πανεπιστημίου στις αρ-
...χές του 16ου αι. συνδέε-
...ται η παρουσία στην
...Ισπανία του Κρητικού λό-
...γιου Δημητρίου Δούκα.
...Ο Δούκας, μέλος της εκ-
...δοτικής ομάδας στο τυ-
...πογραφείο του Αλοου
...Μανούτιου στη Βενετία,
...έλαβε πρόσκληση από
...τον Ισπανό καρδινάλιο
...Χιμένεθε, ιδρυτή του Πα-
...νεπιστημίου, για να διδά-
...ξει ελληνικά και να συμ-
...βάλλει στην έκδοση της
...«Πολύγλωσσης Βίβλου».
...Παράλληλα με τη διδα-
...σκαλία των ελληνικών, ο
...Δούκας ξεκίνησε εδώ και
...τη βραχύχρονη αλλά ση-
...μαντική εκδοτική του
...δραστηριότητα στην
...Ισπανία. Το Πανεπιστή-
...μιο του Αλκαλά ή Κο-
...μπλούτου, όπως λεγόταν
...αρχικά, στάθηκε για
...τρισήμισι αιώνες αντι-
...ζηλο αυτού της Σαλα-
...μάνκας. Το 1836 έκλεισε
...και μεταφέρθηκε στη
...Μαδρίτη. Το Αλκάλα ντε
...Χενάρες, όπως λέγεται η
...μικρή πόλη (30 χλμ. ΒΑ
...της Μαδρίτης στο δρόμο
...προς Σαραγκόσα), είναι και πατρίδα του διάσημου Ισπανού συγγραφέα Θερβάντες. Εστω κι αν λίγα πράγματα
...γνωστά για τη ζωή του, πολλούς και λογικούς συνειρμούς προκαλεί η παρουσία του Πανεπιστημίου, με τους Ελ-
...κλασικούς τους οποίους «αλέθει» στη διήγησή του «Δον Κιχώτη».

...μό και στην ισπανική πολιτιστική
...ζωή, ενώ η ερασμική Βίβλος κυ-
...κλοφόρησε και διαβάστηκε πολύ.
...Ωστόσο, τελικά, οι ανθρωπιστικές
...σπουδές γενικά και οι ελληνικές ι-
...διαίτερα έμειναν στην Ισπανία στα
...χέρια των Ιησουιτών, οι οποίοι, λί-
...γο πολύ, διατήρησαν τον έλεγχο
...της εκπαίδευσης στα ιδιωτικά
...τους σχολεία ώπως την εκδίωξη
...τους από την Ισπανία το 1776. Οι
...Ιησουίτες βάσισαν το παιδαγωγι-
...κό ιδεώδες τους στην virtus
...literata, θεωρώντας την ανθρωπι-
...στική κατάρτιση ως απλό συμπλή-
...ρωμα της θρησκευτικής παιδείας.

Κλειστές πόρτες

...Οι Ισπανοί διαφωτιστές, είχαν ε-
...πίγνωση του γεγονότος ότι ένα

...Πανεπιστήμιο προσανατολισμένο
...προς τον ορθολογισμό και την ε-
...πιστήμη ήταν απαραίτητο για τον
...εκσυγχρονισμό της Ισπανίας. Παρ'
...όλα αυτά δεν κατάφεραν να καλύ-
...ψουν το κενό που άφησαν οι Ιη-
...σουίτες. Ορισμένοι θέλησαν να
...προωθήσουν τη διδασκαλία των
...ελληνικών, ως απαραίτητου μέ-
...σου για την πρόσβαση στις πηγές
...της ευρωπαϊκής επιστήμης.

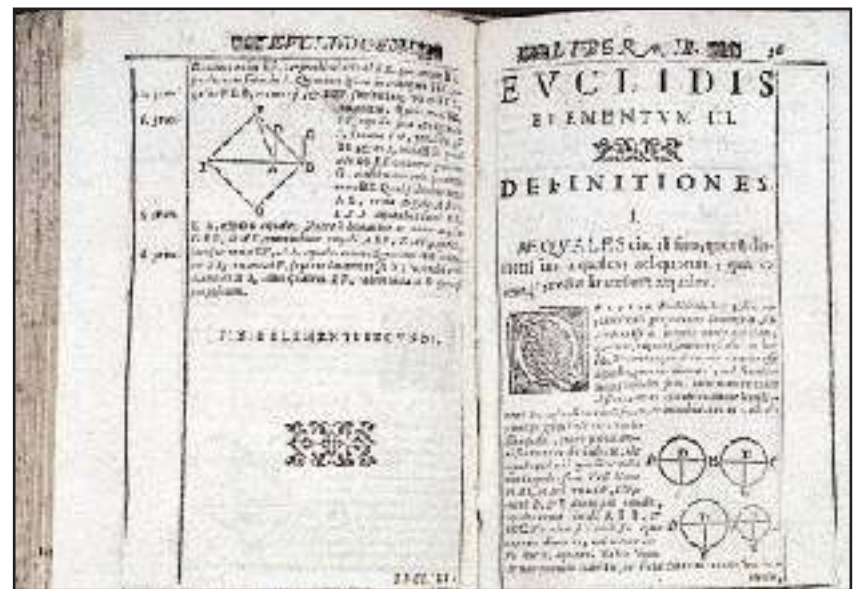
...Αλλοι θεώρησαν πιο επιτακτική
...την ανάγκη να προωθησουν τη
...σπουδή των θετικών επιστημών
...και των σύγχρονων ευρωπαϊκών
...γλωσσών, αντί για τις θεωρητικές
...επιστήμες και τις κλασικές γλώσ-
...σσες. Οποια πρόοδος πάντως κι αν
...επιτεύχθηκε, εξουδετερώθηκε α-
...πο την περιπέτεια της χώρας κατά

...τον πόλεμο για την ανεξαρ-
...της εναντίον του Ναπολέον
...οποίος επιπλέον προκάλεσε
...θνικιστικές αντιδράσεις, που
...κλείσαν την πόρτα της Ισπ
...στις ευρωπαϊκές επιρροές.

...Ενα οπισθοδρομικό λοιπόν
...νεπιστήμιο με τις πλάτες γυρι-
...νες στην Ευρώπη και μια μέ-
...παίδευση σε κακό χάλι ήταν
...ποτέλεσμα της περιόδου α-
...που συνεχίστηκε στη διάρκεια
...19ου αιώνα. Το 1887, η κατά-
...των κλασικών σπουδών
...Ισπανία ήταν αξιοθρήνητη:
...παρκες στη μέση εκπαίδευ-
...σχεδόν απούσες στην πανεπ-
...μακή. Παρ' όλ' αυτά, μια ο-
...διανοουμένων, οι περισό-
...γερμανικής παιδείας (Χουάν
...λέρα, Μενέντεθ Πελάγιο, Μ
...ντε Ουναμόνο, Ανχελ Γκα
...κ.ά.), άρχισαν κατά τις τελευ-
...δεκαετίες του αιώνα να ενδ-
...ρονται για την κλασική φιλο-
...και τη μελέτη των αρχαιοελ-
...κών έργων. Ομως η κατά-
...στη χώρα, μετά την απώλει-
...τελευταίων υπερπόντων κ
...ών της, το 1897-98 (Πουέρτο
...Κούβα, Φιλιππίνες) ήταν τό-
...κή, ώστε η ανάπτυξη των κ
...κών σπουδών να θεωρείται
...τέλεια.

Νέο πνεύμα

...Μετά το 1910, ωστόσο, α-
...να δημιουργείται στη χώρα
...κλίμα αντίδρασης στην απο-
...δοξία των προηγούμενων
...νων, μια διάθεση να βγει η
...νία από την παραδοσιακή

Μια από τις παλαιότερες ισπανικές μεταφράσεις των Γεωμετρικών του Ευκλείδη.

... φιλολογία, πελαγική ιστορία...
... και αγορές βιβλίων, επιτρέ-
... νέους Ισπανούς σπουδα-
... να έλθουν σ' επαφή με τις ε-
... μονικές εξελίξεις στην Ευ-
... Καρπός του νέου αυτού
... ατος ήταν η έκδοση στη
... ελών της σειράς Ελλήνων
... ατών κλασικών συγγραφέ-
... από τον οίκο Bernat Metge, ο
... ρς μάλιστα εξακολουθεί μέ-
... ήμερα να εκδίδει έργα της
... κής ελληνικής και λατινικής
... ματείας (ανάμεσά τους και
... γα του Αισχύλου μεταφρα-
... εξαίρετα από τον Κάρλες
...)

... την ανακήρυξη της Δημο-
... ας, το 1931, δημιουργούνται
... ανεπιστήμια της Μαδρίτης,
... Βαρκελώνης και της Σαλα-
... ας έδρες κλασικής φιλολο-
... μέσα στις Φιλοσοφικές Σχο-
... λιο αργότερα (1932), το Κέν-
... Ιστορικών Σπουδών και ημι-
... εί ένα Τμήμα Κλασικών
... δών, με πρωτοβουλία του
... Μενέντεθ Πιδάλ και την α-
... σιστική συμβολή του Ιταλού
... σολόγου Τζουλιάνο Μπον-
... ε. Το τμήμα αυτό έβαλε τις
... ημονικές και υλικές βάσεις
... ην εξαιρετική βιβλιοθήκη
... διαθέτει το σημερινό Ινστι-
... Νεμπρίχα στο Ανώτατο
... ούλιο Επιστημονικών Ερευ-
... της Μαδρίτης (C.S.I.C.).

... ο Κέντρο Ιστορικών Σπου-
... γήκε η πρώτη γενιά κλασι-
... ρολόγων (Αντόνιο Μαργκα-
... ο, Μανουέλ Μαρίν Πένια και
... ο Ισπανό Τοβάρ, δάσκαλοι πολλών
... ρινών πανεπιστημιακών, ό-
... οι Φερνάντεθ Γκαλιάνο,
... ίν Ρουιπέρεθ, Ροντρίγκεθ
... άδος, Λουίς Χιλ). Την εποχή
... η εκδόθηκε η εξαιρετική
... φραση του Παυσανία από
... οβάρ. Η ιησουιτική παράδο-
... εξαιρετο συνεχιστή στο
... ωπο του πατέρα Ιγνάθιο
... ντόνκα, θαυμάσιου επίσης
... τη του Σοφοκλή.

... 1933 εμφανίζεται επίσης το
... ο τεύχος του επιστημονικού
... ριτα» (Emerita), ενός απο τις
... ότερα περιοδικά της χώ-
... καθώς και πολλά εγχειρίδια
... εταφράσεις. Όλα αυτά πρό-
... αν στην ισπανική κουλτούρα
... σικά έργα της κλασικής πα-
... σης. Η κυβέρνηση της Δημο-
... ας, κατανόωντας ότι οι προ-
... ειες στην ανώτατη εκπαί-
... η θα πήγαιναν χαμένες αν οι
... δαστές δεν είχαν εκπαιδευ-
... την κλασική γραμματεία από
... έση εκπαίδευση, καθιέρωσε
... άταγμα της 29ης Αυγούστου
... τη διδασκαλία των ελληνι-
... στα Γυμνάσια.

Εμφύλιος και δικτατορία

... Εμφύλιος Πόλεμος (1936-39),
... α, και η δικτατορία που ακο-
... ησε, δεν μετέβαλαν -με την
... ηση κάποιων ανεπανόρθω-
... ανθρωπίνων σφαλμάτων, όπως

... Βαρκελώνης,
... με ουσιαστικό
... τρόπο την κα-
... τάσταση των
... κ λ α σ ι κ ώ ν
... σπουδών στην
... Ισπανία. Βέ-
... βαια, ορισμέ-
... νοι από τους
... καθηγητές, ό-
... πως ο Κάρλες
... Ρίμπα και ο
... Μπος Χιμπέρα,
... αναγκάστηκαν
... να εξοριστούν.
... Εκείνοι όμως
... που ενσωμα-
... τώθηκαν στα
... πανεπιστήμια
... (Σ ά ν τ σ ε θ ,
... Ρουιπέρεθ,
... Χιλ, Φερνάν-
... ντεθ -Γκαλιάνο
... κλ.π.), με το

**Χαλκογραφία του Διονυσίου του Αλικαρ-
νασσεώς σε ισπανική έκδοση του 17ου αι.**

... πνεύμα τους και την
... εξαιρετή ακαδημαϊκή και ερευνη-
... τική δουλειά τους, δημιούργησαν
... μια όαση ελευθερίας και διανοητι-
... κής ρώμης μέσα σε μια κοινωνία
... κλειστή και γυρισμένη προς τις πιο
... απαρχαιωμένες παραδοσιακές α-
... ξίες. Αυτό έγινε δυνατό χάρη σε
... διάφορους παράγοντες: Κατά
... πρώτο λόγο χάρη στο Ινστιτούτο
... Νεμπρίχα, το οποίο απέκτησε μία
... από τις καλύτερες ευρωπαϊκές βι-
... βλιοθήκες κλασικών σπουδών και
... έγινε πραγματικό φυτώριο μελε-
... τητών και ερευνητών. Κατά δεύτε-
... ρο λόγο, επειδή δημιουργήθηκαν
... το 1940 τα τμήματα Κλασικής Φι-
... λολογίας στα Πανεπιστήμια της
... Μαδρίτης, της Βαρκελώνης και

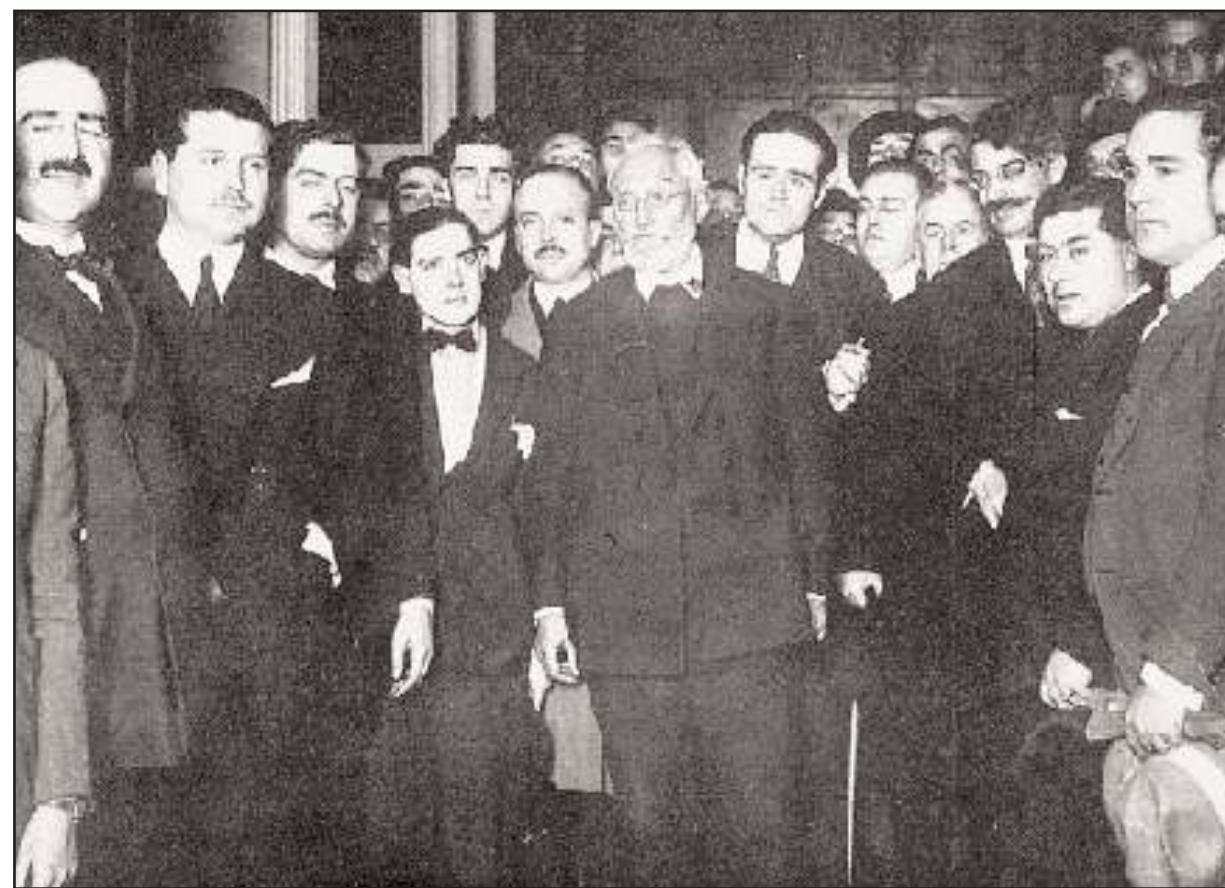
... για υπαρχούν
... καμιά εικοσα-
... ριά πανεπι-
... στήμια με τμή-
... ματα κλασικής
... φιλολογίας.
... Και, τέλος, το
... πιο σημαντικό
... ίσως, το φασι-
... στικό καθε-
... στώς, που
... βγήκε μέσα α-
... πό τον εμφύ-
... λιο πόλεμο, ε-
... φάρμοσε ένα
... σ ύ σ τ η μ α
... ο οποίο, επηρε-
... ασμένο από
... την αγγλική
... εκπαίδευση,
... επέβαλλε στη
... μέση εκπαί-
... δευση επτά

... χρόνια διδασκαλίας
... λατινικών και
... τέσσερα ελληνικών.
... Οι μεταρρυθ-
... μίσεις αυτές δημιούργησαν πολ-
... λές θέσεις εργασίας, τόσο στη μέ-
... ση εκπαίδευση όσο και στην ανώ-
... τατη, και έκαναν αισθητή την ανά-
... γκη να δημιουργηθούν τα απαραί-
... τητα διδακτικά και επιστημονικά
... όργανα για την εκπαίδευση. Στο
... έργο αυτό ήταν καθοριστική η
... συμβολή της «Εμέριτα», που αρ-
... γότερα μετονομάστηκε σε «Κλασι-
... κές Σπουδές» και έγινε πόλος εν-
... διαφέροντος για τους επαγγελμα-
... τίες των κλασικών γλωσσών, οι ο-
... ποίοι Εταιρεία Κλασικών Σπουδών.
... Η ΕΚΣ αριθμεί σήμερα 3.000 μέλη
... και οργανώνει επιστημονικά συ-

... σική αρχαιότητα και φιλολογία
... τη νεοελληνική λογοτεχνία
... γλώσσα.

Σήμερα

... Ωστόσο, οι διαδοχικές εκπα-
... τικές μεταρρυθμίσεις με
... βαθμιαία το ρόλο των κλα-
... σικών σπουδών στην ισπανική μέ-
... παιδευση, οι οποίες περιορίστη-
... σε ένα χρόνο υποχρεωτικών
... νικών για τους σπουδαστές
... τμημάτων ανθρωπιστικών
... δών και κοινωνικών επιστημω-
... σε ένα μάθημα «κλασικής
... τούρας». Τα αρχαία ελληνικά
... ον είναι προαιρετικά. Επικ-
... λοιπόν σήμερα μια παράδοξη
... τάσταση. Σε μια εποχή κατά
... ποία υπάρχουν εξαιρετοι κα-
... τές κλασικών ελληνικών και
... την οποία διατίθενται τα απα-
... τα μέσα για μια ποιοτική εκπα-
... ση (εκδόσεις, μεταφράσεις, ε-
... ματικές, δοκίμια κ.λπ.), τώ-
... ρα ήδη που είναι εφικτό να ακο-
... σει κανείς σοβαρές σπουδές
... λες τις περιόδους της ελλη-
... γραμματείας, από τη μυκηνα-
... ποχή ως τη σύγχρονη Ελλά-
... σημερινές αρχές, επηρεασ-
... προφανώς από τις ολέθριες π-
... γωγικές θεωρίες που θέλο-
... στερήσουν τους νέους από τη
... θρωπιστική παιδεία προκειμ-
... να τους καταρτίσουν σε τ-
... που θεωρούνται επαγγελμα-
... ποδοτικοί, είναι διατεθειμέν-
... δώσουν τη χαριστική βολή στ-
... κρόχουν αυτή ανθρωπιστική
... ράδοση που με συντομία σκι-
... φήσαμε.

**Ο Μιγκέλ ντε Ουναμούνο, καθηγητής ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Σαλαμάνκας, ανάμεσα σε μαθητές του
... αναθέρμανση του ενδιαφέροντος στην Ισπανία για τις κλασικές σπουδές, στα τέλη του 19ου και στις αρχές του
... αι., συνέβαλαν μερικές σημαντικές μορφές της σύγχρονης ισπανικής διανόησης, όπως αυτή του καθηγητή του
... πστημίου της Σαλαμάνκας, συγγραφέα και φιλοσόφου Μιγκέλ ντε Ουναμούνο (1864-1936). Ο Ουναμούνο δεν ε-
... σο θα άξιζε γνωστός στην Ελλάδα. Με ρίζες στον χριστιανικό υπαρξισμό και στοχαστής μεγάλης εμβέλειας, με
... κρηστικότερα έργα του «Το τραγικό αίθρημα της ζωής» (1913) και στη συνέχεια «Η αγωνία του χριστιανού»**

Αριστερά: Ο Χουάν Βαλέρα (1824–1905), σημαντικός ποιητής και πεζογράφος του 19ου αιώνα, ήταν ίσως ο πρώτος που απέδωσε νεοελληνικά ποιήματα στα ισπανικά. Δεξιά: Ο Αντόνιο Ρουμπιό ι Λιουκ (1856–1938), ιστορικός, φιλόλογος και ένθερμος φιλέλληνας, είναι ο πρώτος που καταπίσθη συστηματικά τη μεταφράση έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας στα ισπανικά (καταλανικά και καστιλιανικά) στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα. Ο Ρουμπιό χρημάτισε για ένα διάστημα και επίτιμος πρόξενος της Ελλάδας στη Βαρκελώνη (στη φωτογραφία εικονίζεται με την επίσημη στολή του).

Χατζηγεωργίου – Χασιώτη
έλλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΝΔΙΑΦΕΡΟΝ της ισπανικής λογοτεχνίας για τον νεοελληνικό λόγο εμφανίστηκε στη δεκαετία 1830, με ρομαντικά μυθιστορήματα και ποιήματα, εμπνευσμένα κυρίως από την ελληνική Επανάσταση. Αλλά η γνωριμία του ελληνικού κοινού με τη νεοελληνική λογοτεχνία θα αρχίσει λίγο αργότερα: στα μέσα του 19ου αιώνα κυρίως συστηματικότερα προς την κατεύθυνση της ποίησης.

Οι πρώτες μαρτυρημένες μεταφράσεις νεοελληνικών λογοτεχνικών κειμένων στα ισπανικά οφείλονται σε μια μεγάλη προσωπικότητα του ισπανικού 19ου αιώ-

να, τον ποιητή και πολιτικό Χουάν Βαλέρα (Juan Valera y Alcalá - Galiano, 1824–1905). Ο Βαλέρα μετέφρασε γύρω στα 1848–1850 ένα ποίημα που αποδίδεται στον πρίγκιπα Υψηλάντη, ένα ηπειρώτικο δημοτικό τραγούδι και ένα ερωτικό στιχούργημα, διασκευασμένο από τον λόρδο Μπάρον. Αλλά η σημαντικότερη ίσως συμβολή του Βαλέρα στην πρώτη γνωριμία του ισπανικού κοινού με τη νεοελληνική γραμματεία ήταν η συμβολή του στην προσθήκη ενός κεφαλαίου, αφιερωμένου στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία, που πέρασε στο εγχειρίδιο της ελληνικής φιλολογίας που εξέδωσε το 1860 ο Κοστάνθο (Salvador Costanzo. Manual de la literatura

Η περίπτωση Βαλέρα αποδείχτηκε περιστασιακή και χωρίς συνέχεια. Περισσότερες προοπτικές παρουσίασε η ενασχόληση με τα νεοελληνικά ζητήματα μιας πλειάδας διαπρεπών Καταλών φιλολόγων και ιστορικών του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Όλοι τους ήταν ελληνοφίλοι, πρώτοι μεγέθους και, ταυτόχρονα, εκπρόσωποι της λεγόμενης «Αναγέννησης» (Renaixença), της γόνιμης δηλαδή περιόδου κατά την οποία θεμελιώθηκε ο φιλολογικός και πολιτικός καταλανισμός.

Πρωτοπόρος στη δημιουργία της στροφής εκείνης προς τη νεοελληνική λογοτεχνία ήταν ο καθηγητής στο πανεπιστήμιο της

Κάσας (Antoni Bergnes de Casas, 1801–1879). Οι πρώτες συστηματικές προσπάθειες για τη γνωριμία του ισπανικού κοινού, ιδιαίτερα του καταλανικού, με μερικά αντιπροσωπευτικά δείγματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας της εποχής έγιναν από τον λαμπρό μαθητή του Μπέρνες, τον Ρουμπιό ι Λιούκ (Antoni Rubio y Lluich, 1856–1938). Το 1878 ο 22χρονος τότε Ρουμπιό παρουσίασε τη μετάφρασή του ενός πεζού και στα καστιλιανικά του γνωστού στιχουργήματος του Αθαν. Χριστόπουλου «Ο πλάγιος νέμος».

Την ίδια εποχή άρχισε τη μεταφράση στα καταλανικά του Λάρα του Βικέλα, η οποία π

Αριστερά: Ο Καταλάνος ελληνιστής Μπέργκν- ντε Λας Κάσας (1801-1879) πίστευε ότι η καταλανική πολιτιστική ιδιαιτερότητα έπρεπε να διασυνδεθεί με τον ελληνικό πολιτισμό (κλασικό, μεσαιωνικό και νεότερο). Τις απόψεις του αυτές προσπάθησε να τις διοχετεύσει στους φιλολογικούς διαγωνισμούς, που εντάσσονταν στα καθιερωμένα από το 1859 «Jocs Florals» (Ανθεστήρια) της Βαρκελώνης (δεξιά).

λογότερα (1881-1882) στο λογοτεχνικό περιοδικό της Βαρκελώνης **Lo Gay Saber**.

Δεκα χρόνια μετά την καταλυτική μετάφραση του Λουκή Λάρουμπιό θα δώσει και πάλι τα βιβλία των μεταφραστικών του συλλογών, ανθολογώντας, αυτή τη φορά (1893) στα καστιλιανικά μια αυτοτελή έκδοση, έξι διηγήματα (του Βιζυηνού, του Βικέτου, του Εφταλιώτη, του Παλαμά, του Δροσίνη). Λίγα χρόνια αργότερα, η κρίση του Κρητικού Ζητήματος και ο άτυχος για την Ελλάδα πόλεμος του 1897 έδωσαν την ευκαιρία στον Ρουμπιό να συστατήσει τη χρονιά εκείνη μια οικοίλες φιλελληνικές πρωτοβουλίες (συλλαγή, ψηφίσμα- θρογραφία κ.λπ.).

Οι πρωτοβουλίες αυτές ενισχύονται και η σχολιασμένη παλαιότητα από τον ίδιο και μερικώς συνεργάτες του στο περιοδικό *La Veu de Catalunya* δείγματα της νεοελληνικής ποίησης και της λαϊκής παράδοσης σε κανονικές μεταφράσεις. Τα δείγματα αυτά περιλάμβαναν τις πρώτες μεταφράσεις από τον Γυμνον εις ελευθερίαν του Σολωμού και άλλα κείμενα από τα πιο γνωστά έργα του Βαλαωρίτη σε ε-

Η προβλητή της νεοελληνικής λογοτεχνίας στη Βαρκελώνη από τον Ρουμπιό ο Λουκ άρχισε στα 1881-82, με τη δημοσίευση στο περιοδικό της Βαρκελώνης «Lo Gay Saber» μιας εκτεταμένης ιστορικής εισαγωγής και μεταφράσεων στα καταλανικά

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

LO GAY SABER

PERIÓDICH LITERARI QUINZENAL

FET PER ESCRIBIDORS CATALANS, MALLORQUINS Y VALENCIANS

BARCELONA, 1881

BRITIS OBSERVACIONES

COPIA DE LA MODERNA DONCELA GREGA

1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΣΤΗ ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ

Ο ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΟΥΒΙΟΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΣΤΗ ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ

Ο ΛΟΥΚΗΣ ΛΑΡΟΥΒΙΟΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

λεύθερη μετάφραση. Ακολούθησε ένα διάστημα σχετικής σιωπής για τα νεοελληνικά θέματα, χρειαστεί να περάσουμε στην ταπολεμική περίοδο και ο χρόνος περισσότερο στις δεκαετίες 1950 και του 1960, για να ξαναδοθεί στην Ισπανία η προσέγγιση της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Τη φορά αυτή σε επαγγελματικό επίπεδο.

Αρχικά είχαμε έμμεσες αναφορές ελληνικών έργων στα ισπανικά (κυρίως του Καζαντζάκη) και ντομα όμως εμφανίστηκαν κλασικές επιμελημένες μεταφράσεις από το πρωτότυπο, από τις οποίες ξεχωρίζουν αναμφισβητητα η έσοχη μετάφραση στα καταλανικά των ποιημάτων του Καβαφίτη από τον Κάρλες Ρίμπα (Carles Riba, 1893-1959) και αυτή του Ζορμπά του Καζαντζάκη (1903-1985) από τον Μπερεγκέρ ι Αρβέρνι (Jaume Berenguer i Arberoni, 1916-). Οι εξελίξεις αυτές διευκολύνθηκαν και από μερικά κλασικά λον εξωτερικά ερεθίσματα (στην περίπτωση η απονομή του Νόβελ Λογοτεχνίας στο Σεφέρη και ο Νόβελ Ελύτη). Απέκτησαν όμως οριστική και διαρκή χαρακτηριστική κυρίως, τις αναγκαίες προϋποθέσεις, χάρη στη δημιουργική παρέμβαση μερικών διακεκριμένων εκπαιδευτικών της σύγχρονης ισπανικής κλασικής φιλολογίας (Antonio Tovar, Manuel Fernández-Galiano, Jose Alsina κ.λπ.).

Σε τελευταία ανάλυση, η μελέτη της νεοελληνικής λογοτεχνίας προέκυψε από τους πρώτους αληθινούς νεοελλη-

Μελέτη και μετάφραση Νεοελλήνων ποιητών και πεζογράφων στη σύγχρονη Ισπανία

Myiata Núñez Esteban

τριας Κομπλουτενσιανού
τημίον Μαδρίτης

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ και πολιτιστικούς
ς οι πολιτιστικές σχέσεις α-
σα στην Ελλάδα και την Ισπα-
τί αιώνες ήταν πολύ περιορι-
ς. Αλλωστε, η εκτυφλωτική
η του αρχαίου ελληνικού πο-
ού συνένεινε ώστε η γνώση
εοελληνικού πολιτισμού γενι-
τραβήξει ελάχιστα το ενδια-
στην Ισπανία (εκτός απο την
ωνία) ως τα μέσα σχεδόν του
αίωνα. Αρκεί να εξετάσει κα-
ροποιονδήποτε βιβλιογραφικό
η, για να διαπιστώσει ότι από
καετία του 1960 και μετά οι
και οι διημοσιεύσεις αυξά-
μι με γεωμετρική πρόοδο μέ-
ου σημείου οι νεοελληνικές
δές σήμερα στη χώρα αυτή να
ουν μια από τις πρώτες θέ-
στην Ευρώπη.

γενικές γραμμές μπορούμε να
ε ότι το ενδιαφέρον για την ε-
η της αρχαίας ελληνικής
σας και λογοτεχνίας μέχρι τις
μας ξεκινούσε πάντα από το
πιστημιακό περιβάλλον, ιδίως
των κλασικών σπουδών, και
τό δεν θα πρέπει να μας πα-
εύει το γεγονός ότι από εκεί
κε η ώθηση για τη μελέτη και
ση και της νεοελληνικής φι-
ίας. Σήμερα, διδάσκεται νεο-
ική γλώσσα και λογοτεχνία
α σχεδόν τα ισπανικά πανεπι-
α, απ' όπου βγαίνουν και οι
σσότεροι μεταφραστές, αλλά
αθηγητές για τις μελλοντικές
ες της δευτεροβάθμιας εκ-
υσης. Με την προοπτική να υ-
ουν και εκεί στο μέλλον προ-
ατα διδασκαλίας της νεοελ-
ής γλώσσας.

το άλλο μέρος, πρέπει να ξε-
ουμε τον πρωτοποριακό ρόλο
παιξε στον καιρό του το πε-
ό «Estudios Clasicos» (Κλασι-
πουδές), ιδίως οι τόμοι 44
και 53 (1968). Σημαντικό ρό-
αιξαν επίσης η δημοσίευση το
του βιβλίου «Μεσαιωνική και
ερη Λογοτεχνία» των J. Alsina
Miralles, καθώς και η πρό-
η (1998) έκδοση της «Ιστορίας
εώτερης Λογοτεχνίας» του
Πολίτη. Ακόμη, το περιοδικό
εία», επιστημονικού χαρα-
ι, και το δελτίο «Estudios
iegos», έχουν τις σελίδες
ανοιχτές σε επιστημονικές και
ογικές εργασίες και προσφέ-
πλήρη ενημέρωση πάνω στις
ικές, ερευνητικές και μετα-
τικές δραστηριότητες. Πρέπει
ς να τονίσουμε τη βοήθεια
έχονται οι ισπανικές βιβλιο-
ς από τους επίσημους ελληνι-
οργανισμούς, καθώς και από
ιδιους τους συγγραφείς.
πρώτες κινήσεις για την προ-
η της νεοελληνικής λογοτε-

Ο Νίκος Καζαντζάκης (αρι-
με τη σύζυγό του Ελένη (α-
δεξιά) και δύο φίλους τους Γαλ-
στο σπίτι - μουσείο του Γαλ-
στο Τολέδο, το Σεπτέ-
του 1950. Η έλξη για τον Καζαν-
κη ξεκίνησε από την
«Ζορμπάς» και τη μο-
του Μ. Θεοδωράκη. Απο-
η ζήτηση για μετάφραση έργω
πήρε μαζικό χαρα-
(φωτ.: Αρχείο Ελένης Καζαντζάκης)

Ο Οδυσσέας Ελύτης στη Μαδρί-
το 1980, με την ευκαιρία
της μετάφρασης του «Αξιον Εο-
Στο ταξίδι του αυτό, λίγους μή-
μετά την απονομή του Βραβείου
Νόμπελ, ανακηρύχθηκε επίτιμο
δημότης του Τολέδο. Εκτός
του «Αξιον Εοσί» έχουν επίσης
μεταφραστεί στα Ισπανικά
«Τέσσερις ανθολογίες»

Το 1979 (5 έως 9 Ιουνίου) έγινε Βαρκελώνη συνάντηση Ελλήνων και Ισπανών αντιστασιακών συγγραφέων. Η δικτατορική διακυβέρνηση των δύο χωρών ήταν ακόμη νωπή στη μνήμη Ελλήνων και Ισπανών. Την πρωτοβουλία είχε η Φιλολογική Σχολή του Πανεπιστημίου της πόλης και συγκεκριμένα το τμήμα Ελληνικών Σπουδών. Στη συνάντηση, από ελληνικής πλευράς παραβρέθηκαν οι Αλέξ. Αργυρίου, Θανάσης Βαλτινός, Βασίλης Βασιλικός, Μάρω Δούκα, Λευτέρης Κανέλλης, Νίκος Κάσδαγλης, Αλέξανδρος Κοτζιάς, Τάκης Σινόπουλος, Στρατής Τσίρκας και Θ.Δ. Φραγκόπουλος. Από τους Ισπανούς, ραν μέρος ο νεοελληνιστής και μεταφραστής του Καβάφη Αλέξη Σολά, ο θεατρολόγος και σκηνοθέτης Ριχάρδος Σαλβάτ, ο καθηγητής της ισπανικής λογοτεχνίας Λουίς Ισκουέρντο, ο ποιητής Ενρίκε Μπαντόσα, ο καθηγητής της γαλαϊκής λογοτεχνίας Βασ. Χοσάντα, συγγραφέας και γεροϋσιαστής Ιωσήφ Μπενέτ.

Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε συμβολή, κατά τη δεκαετία 1930, του Μιγκέλ ντε Ουναμού-πληθωρικός αυτός στοχαστής συγγραφέας ήταν ενήμερος όχι για την ελληνική πολιτική –για οποία έγραφε στις ισπανικές εφημερίδες– αλλά και για τη νεοελληνική λογοτεχνία. Παρακινούμενος από τις πληροφορίες που έλαβε για την Ελλάδα από τον δημοσιογράφο Μπογκτάν Ράντιτσα, ο οποίος τις συνεντεύξεις του με τη Μαρίνα Νάκου στο Παρίσι (1924), άρχισε να διαβάζει Παλαμά, ο οποίος έκανε τόσο ζωηρή εντύπωση στην επιρροή του να αντανακλάται στα ποιήματα του «Canción-Diario Roético». Είναι κρίμα που δεν μπόρεσε να διαβάσει έργα του Καζαντζάκη –αδελφή ψυχή με τον Καζαντζάκη–, γιατί όταν πέθανε το 1936 ο Ουναμούνο καταβεβλημένος σωματικά και πνευματικά.

Η ση αποτελεί ο Καβάφης, του οποίου η επιτυχία στην Ισπανία φτάνει στα όρια του ασυνήθιστου. Συνεχώς βγαίνουν νέες μεταφράσεις και εκδόσεις των ποιημάτων του, ενώ είναι αδιαμφισβήτητη η επιρροή του στους ποιητές της αποκαλούμενης γενιάς των «novísimos», μεγάλων θαυμαστών του Ελιοτ, του Πάουντ, του Οντεν και του Καβάφη.

Απο τους ποιητές αυτούς μπορούμε να αναφέρουμε τους Gil de Biedma, José Antonio de Villena, José Alvarez, José Angel Valente, Antonio Colinas, Vicente Molina Moix και Luis Alberto de Cuenca.

Ο τελευταίος έχει μεταφράσει τρία αγγλικά ποιήματα του Καβάφη και έχει γράψει δικά του ποιήματα καθαφικής έμπνευσης, όπως οι «Reflexiones de Helvio Macer» ή το «Mu-

seo bisantino» που ανήκουν στο βιβλίο του «Elsinore», ενώ έχει δημοσιεύσει μελέτες και για τον Σεφέρη.

Σεφέρης–Ελύτης

Η απονομή, το 1963, του βραβείου Νόμπελ στον Σεφέρη και η σύντομη επίσκεψή του στη Βαρκελώνη είχαν μεγάλο αντίκτυπο στον Τύπο, και χρωστάμε σε δύο μεγάλους νεοελληνιστές, τον José Alsina και τον Antonio Tovar, την προσπάθεια να τον κάνουν γνωστό στο ισπανικό κοινό με άρθρα τους και μεταφράσεις ορισμένων ποιημάτων. Παρ' όλ' αυτά χρειάστηκε να φτάσουμε στα τέλη της δεκαετίας του 1980, για να υπάρξουν πλήρεις μεταφράσεις, που κέντρισαν την ευαισθησία όσων συμμετείχαν σε λογοτεχνικές συντροφίες

(«Ateneo de Madrid», «Círculo de Bellas Artes») όπου διαβαζόταν, συζητιόταν ο Σεφέρης, ενώ θύμωσαν και τα άρθρα και οι διαλέξεις για την προσωπικότητα και το έργο του.

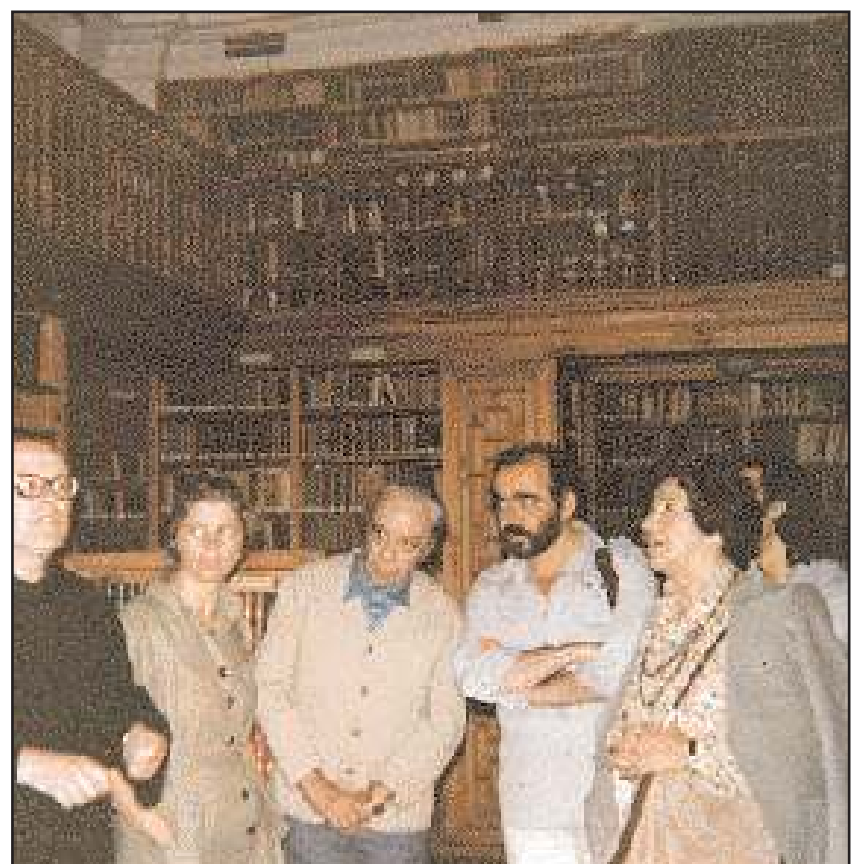
Η επίσημη επίσκεψη του Ουίλιαμ Ελύτη στην Ισπανία, το 1962, ξύπνησε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, ωστόσο διάφορα εκδοτικά πρόβλήματα εμπόδισαν την ευρεία δημοσίευση του έργου του στα ισπανικά. Το ενδιαφέρον ωστόσο εξακολούθησε να αυξάνεται και να δημοσιεύονται άρθρα σχετικά με τη γενικότερη κατάσταση και το έργο του.

Και δεν είναι μόνο ο Καβάφης που βραβεύεται. Έχουν επίσης μεταφραστεί και εκδοθεί ανθολογίες και άπαντα πολλών ποιητών, ανάμεσα στους οποίους ο Κάλος

Καζαντζάκης–Καβάφης

Οι ποιητές αυτοί, όπως είμασταν, καθλωτική επιρροή των οποίων μπορούμε να καταλάβουμε από τον Καζαντζάκη, η έλξη για τον Καζαντζάκη δεν ξεκίνησε από τις επιρροές του στην Ισπανία, αλλά από την επιτυχία που είχε η ταινία «Ο Καζαντζάκης» και η αντίστοιχη μουσική του Θεοδωράκη.

Η ταινία ήταν μαζική και τα έργα του μεταφράστηκαν όλα, ενώ η σκέψη του εξακολουθεί να αποτελεί αφορμή συζήτησης σε φιλοσοφικά και θρησκευτικά συναντήσια. Το ίδιο θα μπορούσαμε να πούμε και για το έργο του Βασιλικού, για το οποίο η εκδόθηκε ενδιαφέροντος συνδέθηκε με την ταινία «Ζ», ή για τα ποιήματα του Ρίτσου, που συνδέθηκαν στο παρελθόν των Ισπανών με τις αντιδικτατορικές και επαναστατικές δραστηριότητες.

Ο ηγούμενος της Μονής Μοντεκαρμίνο (αριστερά), ξεναγεί στη βιβλιοθήκη της Μονής τους: Μ. Σινοπούλου, Στ. Τσίρκα και Θ. Βαλτινός, στο κέντρο. Στη διάρκεια της συνάντησης Ελλήνων και Ισπανών αντιστασιακών συγγραφέων (Βαρκελώνη, 5 έως 9 Ιουνίου 1979), η ελληνική ομάδα ηγούμενος Μοντεκαρμίνο, βασικός πυρήνας των «Δεκαοκτώ Κειμένων» επί δικτατορίας, προσκεκλημένη, φιλοξενήθηκε από τον ξεναγία στο ρωμανικό κεντρικό του Μοντεκαρμίνο. Πρόκειται για κέντρο θρησκευτικής και καλλιτεχνικής ζωής της περιοχής της Βαρκελώνης, ιδρυμένο από Βενεδικτίνους μοναχούς του Ριπόλ τον 11ο αιώνα. Στην τελευταία περίοδο του φραγκικού καθεστώτος, έμειναν εδώ έγκλειστοι σε διαμαρτυρία πάνω από 200 Ισπανοί διανοούμενοι, και η ομάδα των «Δεκαοκτώ Κειμένων», μεσούσης της ακόμη της ελληνικής δικτατορίας, έστειλε πρώτη τηλεγράφημα συμπαράστασης Βραχύχρονη η μία, μακρόχρονη η άλλη, είναι η δεύτερη συλλογή ποιημάτων των δύο χωρών.

Πάνω: Σταθμό στις μεταφράσεις νεοελληνικών έργων στα Ισπανικά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια αποτελεί η έξοχη απόδοση στα καταλανικά των ποιημάτων του Καβάφη από τον μεγάλο καταλανό ελληνιστή και ποιητή Κάρλες Ρίμπα (1893–1959).

Πάνω αριστερά: Ο Ελύτης, ο Ρίμπα, ο Σεφέρης και, πιο πρόσφατα, ο Ρουωτάκης και ο Αναγνωστάκης έγιναν γνωστοί στο ισπανικό κοινό με επιμελημένες κατά κανόνα μεταφράσεις. Από τις εκδόσεις αυτές μερικές ανήκουν σε Ελληνικές μεταφραστές. Οι περισσότερες όμως προέρχονται από Ισπανοελληνιστές, από τους οποίους μερικοί είναι άριστα ενημερωμένοι για τη λογοτεχνική ζωή της σύγχρονης Ελλάδας. Η πρόσφατη (1998) έκδοση στα Ισπανικά (σε μετάφραση της G. Nunez) της «Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» του Α. Πολίτη αποτελεί σημαντικό βήμα στην προσπάθεια που καταβάλλεται στη σημερινή Ισπανία για τη γνωριμία της με τη νεοελληνική λογοτεχνία.

...ανός, ο Εγγονόπουλος, ο Ρίμπα, ο Αναγνωστάκης, η Κική Δημητριάδη, η Ολγα Βότση, ο Κώστας Βουδύρης και πολλοί άλλοι. Η λογοτεχνία, η ζωγραφία, το πιο ελκυστικό ασκούμενο για τον μέσο αναγνώστη, να ανταγωνιστεί την πλούσια κληρονομή της νεοελληνικής παραγωγή αλλιώς την ξένη, ιδίως την αμερικανική. Διαβάζονται αρκετά, εκτός από τον Καζαντζάκη, ο Πρεβελάκης, ο Παναγιωτόπουλος, ο Παπαγιαννής, ο Βασιλικός, ο Βενέζης, ο Θεοτοκάς κ.ά. Μια από τις πιο επιτυχημένες εκδόσεις ήταν το «Ορίο Στεφάνι» του Κώστα Ταχταρίδη το οποίο κέρδισε το Εθνικό βραβείο Μετάφρασης, το 1982. Όσο, δεν έχουν όλα τα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας επιτυχία. Η ιδιοσυγκρασία των Ισπανών, οι λογοτεχνικές τους προτιμήσεις, οι ιδιαιτερότητες του ελληνικού κειμένου, του άλλου συγγραφέα καθιστούν αδύνατη κάθε πρόβλεψη. Και οι εκδοτικοί οίκοι διστάζουν να εκδώσουν έργα τα οποία είχαν επιτυχία στην Ελλάδα. Ευτυχώς, η νεοελληνική λογοτεχνία διαθέτει δύο εκδοτικούς οίκους που έχουν τις πόρτες ανοιχτές στο σύστημα παραγωγής της: Ediciones Castalia (Μαδρίτη) και Ediciones Trilce (Γρανάδα).

Κάτω αριστερά: Σημαντική είναι η συμβολή των περιοδικών που κατά καιρούς φιλοξενούν μεταφράσεις κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Το περιοδικό «Κλασικές Σπουδές» (Estudios Clasicos), αν και εκδίδεται από την Ισπανική Εταιρεία Κλασικών Σπουδών, παρουσίασε σε ειδική έκδοση του 1968 μίαν από τις πρώτες ανθολογίες νεοελληνικής ποίησης στα Ισπανικά. Το «Ερύθεια», από το 1983 εκδίδει ο Ισπανο-ελληνικός Πολιτιστικός Σύλλογος της Μαδρίτης, με κύριο αντικείμενο τη βυζαντινή περίοδο, έχει όμως ανοιχτές τις σελίδες του και σε νεοελληνικά κείμενα. Το δίγλωσσο περιοδικό «Πιο κοντά στην Ελλάδα» (Mas cerca Grecia), που εκδίδεται εδώ και χρόνια από το Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών του Κομπλουτενσιανού Πανεπιστημίου της Μαδρίτης, περιέχει μελέτες και μεταφρασμένες λογοτεχνικά κείμενα από όλες τις περιόδους της νεοελληνικής ελληνικής ιστορίας. Ένα από τα πρόσφατα περιοδικά για τις νεοελληνικές σπουδές στην Ισπανία είναι και οι «Νεοελληνικές Σπουδές» (Estudios Neogriegos).

Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής γλώσσας στα ισπανικά πανεπιστημιακά κέντρα

...για πτέρυγα των παλαιών εγκαταστάσεων Πανεπιστημίου της Βαλένθιας διδάσκονται εδώ και πολλά χρόνια έα ελληνική γλώσσα και φιλολογία. Πανεπιστήμιο αυτό έχει παράδοση στην ελληνικά, ήδη στα μέσα του 16ου αι. Ολοκληρώθηκε η διδασκαλία της ελληνικής από διακεκένους Ισπανούς μαθητές του Ερασμου.

...όλου Μορφασκίδη

...την Ελληνική Φιλολογία
...πανεπιστήμιο της Γρανάδας

...ΜΟ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ενδιαφέρον για τα νεοελληνικά γράμματα στην Ισπανία, αν και η ιστορία και συστηματικότερη γνώριση της νεοελληνικής λογοτεχνίας είναι στα τέλη του 19ου αιώνα χάρη στην σημαντικότατη πνευματική φυσιογνωμία της εποχής, όπως οι Juan Valera, Alcalá Galiano, Bergnes de Navarrete και A. Rubiό i Lluch². Ο τελευταίος μάλιστα -γνωστός ερευνητής της καταλανοκρατίας στην Ισπανία- εισήγαγε το 1928 το μάθημα των νέων ελληνικών στο Κεντρικό Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης, αν και αργότερα καταργήθηκε αμέσως μετά τον θάνατό του. Ακολούθησε μια περίοδος σιγής και αδιαφορίας για την τέχνη και τη λογοτεχνία της δεκαετίας του εξήντα, όταν οι πανεπιστημιακοί κυρίως δάσκαλοι της κλασικής φιλολογίας άρχισαν να διαφέρουν για την τύχη και την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας και των ελληνικών γραμμάτων στο πλαίσιο και στους νεότερους χρόνους. Το 1966 δημοσιεύεται η πρώτη έκδοση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην ισπανική από τους καθηγητές του Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης José Alsina και Carles Riera, συνοδευόμενη από μια ανάλυση της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

...μεσαιωνικής και νεοελληνικής ποίησης, ενώ παράλληλα αρχίζουν να μεταφράζονται και οι συγγραφείς που θα «σημαδέψουν» τη σύντομη ιστορία της μετάφρασης των νεοελληνικών συγγραφέων στην ισπανική: ο Καζαντζάκης και ο Καβάφης, και, κατά δεύτερο λόγο, ο Ελύτης, ο Σεφέρης και ο Ρίτσος.

Εκταση ενδιαφέροντος

...Στα τέλη της δεκαετίας του '70 το ενδιαφέρον των κλασικών φιλολόγων παρουσιάζεται ακόμη εντονότερο. Ορισμένοι μάλιστα στρέφουν την προσοχή τους, σχεδόν αποκλειστικά, στη μεσαιωνική και νεότερη ελληνική γραμματεία, ενώ από τη δεκαετία του '80 συμβαίνει το ίδιο και με ανθρώπους που δεν προέρχονται πλέον από το χώρο της κλασικής φιλολογίας. Στην ίδια περίοδο το μάθημα των νέων ελληνικών εμπεδώνεται στα Πανεπιστήμια της Βαρκελώνης, της Μαδρίτης και της Γρανάδας, και στα αμέσως επόμενα χρόνια εισάγεται και σε αυτά της Χώρας των Βάσκων, της Τενερίφης, της Σαλαμάνκας, του Santiago de Compostela, του Κάδισ, του Valladolid, της Βαλένθιας, της Murcia και των UNED.

...Σχεδόν σε όλα, εντάσσεται στα προγράμματα σπουδών της Κλασικής Φιλολογίας με εξοχισμό τη Γραμματική και την Ελληνική Γλώσσα.

...ται επίσης και στα Τμήματα Διερμηνείας και Μετάφρασης. Στο τέλος της ίδιας δεκαετίας, η διδασκαλία των νέων ελληνικών εισέρχεται στα Πανεπιστημιακά Ινστιτούτα ή Κέντρα Γλωσσών (Γρανάδας, Σαραγόσας, Σεβίλλης), στο πλαίσιο της λεγόμενης «μη προγραμματισμένης εκπαίδευσης», και σε ορισμένες κρατικές, αν και μη πανεπιστημιακού χαρακτήρα, Επίσημες Σχολές Γλωσσών (Μαδρίτης, Βαρκελώνης, Μάλαγας), που απευθύνονται σε ευρύτερο κοινό.

...Τα τελευταία έτη, η εικόνα εμπλουτίζεται ακόμη περισσότερο με την εφαρμογή των νέων πανεπιστημιακών προγραμμάτων σπουδών, που εισάγουν τη διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στις Σχολές Ανθρωπιστικών Επιστημών και στις περισσότερες ειδικότητες της φιλολογίας, ως κατ' επιλογήν μάθημα 2ης ξένης γλώσσας και λογοτεχνίας³.

Εδραϊωση των σπουδών

...Φαινομενικά, τα μηνύματα για το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών στην Ισπανία εμφανίζονται αισιόδοξα, στην πραγματικότητα όμως ο κίνδυνος της περιθωριοποίησής τους είναι εμφανής. Το γεγονός ότι η νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία δεν έχει ακόμη σημασία αναγνωρισθεί ως γνωστό, αποτρέπει την πραγματοποίηση της για την εξέλιξη της σε αυτόν τον κλάδο και την παροχή αντίστοιχου πτυχίου, παρά τον σημαντικό, ευρωπαϊκά δεδομένα, αριθμό σπουδών που παρακολουθούν τα σχολεία με την ύλη μαθήματα. Η επίλυση του νομικού αυτού κενού αποτελεί μια μεγάλη ανάγκη, διότι θα συνέβαλλε στην εδραίωση των σπουδών αυτού του Πανεπιστημίου, αλλά και θα διευκόλυνε την εισαγωγή της διδασκαλίας των νέων ελληνικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ανοίγοντας το δρόμο για την ευρύτερη διδασκαλία των νεοελληνικών γραμμάτων στην Ελλάδα, όπως η Ισπανία, ο λαός της οποίας δείχνει να είναι ιδιαίτερα οικείος με τη νεότερη Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Σήμερα οι σπουδές παρουσιάζονται περισσότερο ευνοϊκές από ποτέ. Το νέο νομοσχέδιο επιτρέπει τη διδασκαλία των κοινωτικών γλωσσών σε δεύτερη και τρίτη γλώσσα και είναι έκδηλη η επιθυμία πολλών σπουδαστών των αρχαίων ελληνικών να γνωρίσουν και να διδάξουν τη νεοελληνική γλώσσα και το νεοελληνικό πολιτισμό. Πανεπιστήμια, όπως η Γρανάδας, έχουν ήδη δρομολογήσει ειδικά προγράμματα επιμόρφωσης και άλλα διοργανώνουν σεμιναριακά προγράμματα.

...τινή φιλολογία, δεν έχει ακόμη σημασία αναγνωρισθεί ως γνωστό, αποτρέπει την πραγματοποίηση της για την εξέλιξη της σε αυτόν τον κλάδο και την παροχή αντίστοιχου πτυχίου, παρά τον σημαντικό, ευρωπαϊκά δεδομένα, αριθμό σπουδών που παρακολουθούν τα σχολεία με την ύλη μαθήματα. Η επίλυση του νομικού αυτού κενού αποτελεί μια μεγάλη ανάγκη, διότι θα συνέβαλλε στην εδραίωση των σπουδών αυτού του Πανεπιστημίου, αλλά και θα διευκόλυνε την εισαγωγή της διδασκαλίας των νέων ελληνικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ανοίγοντας το δρόμο για την ευρύτερη διδασκαλία των νεοελληνικών γραμμάτων στην Ελλάδα, όπως η Ισπανία, ο λαός της οποίας δείχνει να είναι ιδιαίτερα οικείος με τη νεότερη Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Σήμερα οι σπουδές παρουσιάζονται περισσότερο ευνοϊκές από ποτέ. Το νέο νομοσχέδιο επιτρέπει τη διδασκαλία των κοινωτικών γλωσσών σε δεύτερη και τρίτη γλώσσα και είναι έκδηλη η επιθυμία πολλών σπουδαστών των αρχαίων ελληνικών να γνωρίσουν και να διδάξουν τη νεοελληνική γλώσσα και το νεοελληνικό πολιτισμό. Πανεπιστήμια, όπως η Γρανάδας, έχουν ήδη δρομολογήσει ειδικά προγράμματα επιμόρφωσης και άλλα διοργανώνουν σεμιναριακά προγράμματα.

αυτοήθριστης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, για την επίλυση του αυτού αυτού προβλήματος θα συλλεξα αποφασιστικά η διακρατική αιδότητα σε θέματα σπουδών, στην καθιέρωση της διδασκαλίας πανικής στα ελληνικά πανεπιστήμια, αλλά και στη Δευτεροβάθμια δευση.

Εικόνα

Η σύντομη επισκόπηση στο θέμα της διάδοσης των νεοελληνικών σπουδών, που τελευταία δείχνει να ασχολεί σοβαρά τους ελληνι-δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και στις προοπτικές που διαφαίνονται, μας δείχνει ότι η εικόνα αλλάζει τόσο από αυτήν της δεκαετίας του 1970.

Εξακολουθούν να προσελκύουν τους σπουδαστές φιλολόγους με τα ενδιαφέροντα ενδιαφέροντα και πνευματικά ανησυχίες, αν και το ενδιαφέρον τους αρχικά εστιάζεται στη μελέτη των στοιχείων της αρχαιότητας που επιβίωσαν στη μεσαιωνική Ελλάδα. Το επόμενο όφελος είναι η επιθυμία να γνωρίσουν την εξέλιξη της ελληνικής λογοτεχνίας και την ιστορία των Ελλήνων, που όχι μόνο τους απογοητεύει, όταν βέβαια προσφέρεται σωστά, αλλά και τους προτρέπει να εμβαθύνουν τις μελέτες τους.

Από τη μέχρι τώρα κρίνουμε από τη μέχρι τώρα μεταφράσεων, παλαιά θεαματική τους αύξηση⁴ και η εκδοχή αξιολογών ποιητικών λογιών, το ενδιαφέρον εξακολουθεί να επικεντρώνεται στα έργα του Αζαντζάκη, του Καβάφη και, σε υψηλό βαθμό, του Σεφέρη, του Ελύτη και του Ρίτσου. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πεζογραφία. Η έλλειψη όμως επανεκδόσεων εξαίρεση τους δύο πρώτους δείχνει ότι οι μεταφράσεις αυτών ως γνώμονα τις προτιμήσεων των μεταφραστών και όχι τη γνώμη από το κοινό, που όχι μόνο έχει την απαραίτητη ενημέρωσή αλλά και που συχνά αντιμετωπίζει εξαιρετικά μεγάλες δυσκολίες στην απόκτησή τους.

Η συμβολή των περιοδικών

Τα αίτια της κατάστασης αυτής είναι να αναζητηθούν ασφαλώς και οι εκδότες, οι οποίοι, όπως άλλωστε είναι φυσικό, δεν δίνουν πάντοτε απαραίτητη προσοχή στη λογοτεχνία μιας μικρής χώρας, όταν έμπροσθέν τους το απέραντο πεδίο της παγκόσμιας λογοτεχνικής παραγωγής. Η συμβολή των λογοτεχνικών περιοδικών, που κατά καιρούς δέχονται να φιλοξενήσουν μερικές κειμένων νεοελλήνων σπουδών, είναι ασφαλώς σημαντική. Στην πλειοψηφία τους όμως τα περιοδικά τοπικού κυρίως χαρακτήρα και απευθύνονται σε ένα περιορισμένο κοινό, ενώ απουσιάζουν παντελώς τα αφιερώματα σε ελληνικές συνταξίες. Το κενό αυτό μπορεί να καλυφθεί από το κενό της λογοτεχνίας. Η συμβολή των περιοδικών είναι ασφαλώς σημαντική. Στην πλειοψηφία τους όμως τα περιοδικά τοπικού κυρίως χαρακτήρα και απευθύνονται σε ένα

Το κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου της Γρανάδας (κτίσμα του Καρόλου Ε, του 1531). Στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδας ανήκει και το πρόσφατα ιδρυθέν Κέντρο Βυζαντινών, Μεταβυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών.

ετήσια επιστημονικά ή επιστημονικά/λογοτεχνικά περιοδικά, μεταξύ των οποίων αξίζει να μνημονευθούν: το «Estudios Clásicos», που αν και εκδίδεται από την Ισπανική Εταιρεία Κλασικών Σπουδών, παρουσίασε ήδη το 1968 μια ενδιαφέρουσα ανθολογία νεοελληνικής ποίησης, ενώ στα επόμενα έτη δημοσίευσε σποραδικά μελέτες για τον μεσαιωνικό και νεότερο ελληνισμό. Το «Erytheia», που από το 1983 εκδίδει ο Ισπανοελληνικός Πολιτιστικός Σύνδεσμος της Μαδρίτης, και που κινείται στο χώρο των βυζαντινών και νεοελληνικών σπουδών. Στα τελευταία του τεύχη παρατηρείται προσπάθεια για μια ισόρροπη κατανομή των μελετών για το Βυζάντιο και τη Νέα Ελλάδα. Το «Πιο κοντά στην Ελλάδα/Más cerca de Grecia», που από το 1987 εκδίδει το Ινστιτούτο Γλωσσών του Πανεπιστημίου Complutense της Μαδρίτης και που επικεντρώνει την προσοχή του, μέσω αφιερωμάτων, σε μεταφράσεις και μελέτες μεμονωμένων συγγραφέων ή περιόδων της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Από το

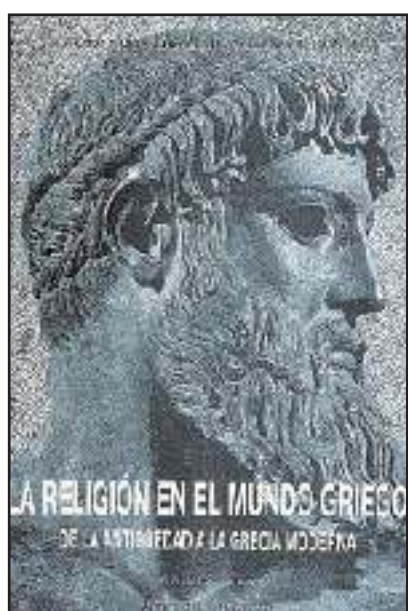
1997 η Ισπανική Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών εκδίδει το «Estudios Neogriegos», που έχει αναλάβει την επιστημονική, εκπαιδευτική και κυρίως βιβλιογραφική ενημέρωση των ισπανόφωνων νεοελληνιστών. Η εν λόγω εταιρεία ιδρύθηκε το 1996 στη Γρανάδα με αφορμή το Α΄ Συνέδριο Νεοελληνιστών της Ιβηρικής Χερσονήσου και Λατινικής Αμερικής⁵, και έχει ως στόχο την προώθηση των νεοελληνικών σπουδών στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, τη διοργάνωση επιστημονικών συναντήσεων, την προώθηση εκδόσεων και την επίλυση τεχνικών θεμάτων. Αν και μέλος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, η δράση της καλύπτει όλο τον ισπανόφωνο κόσμο.

Πανεπιστήμια και άλλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς (μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και δραστήριοι πολιτιστικοί σύλλογοι) διοργανώνουν κατά διαστήματα επιστημονικές συναντήσεις, συμπόσια, ημερίδες, σεμινάρια και κύκλους μαθημάτων για τη νεότερη Ελλάδα και τον

πολιτισμό της, συμβάλλοντας σημαντικά στην προώθηση των νεοελληνικών σπουδών που σήμερα διακρίνονται το κρισιμότερο ίσως στάδιο της ιστορίας τους. Διότι τώρα θα μπορούσαν τελικά να κατορθώσουν να εμβαθύνουν και να εισχωρήσουν σε νέες λύσεις στρώματα της ισπανικής κοινωνίας ή θα περιορισθούν σε στενούς ακαδημαϊκούς και λογοτεχνικούς κύκλους. Το αποτέλεσμα να αμφίβολα θα εξαρτηθεί από τις σωστές επιλογές και το συντονισμό των κινήσεων και η ελληνική πολιτιστική φείλι ασφαλώς να μη μείνει απροσχη και απλός θεατής των γεγονότων.

Σημειώσεις:

- 1) Ήδη το 1775 ο μοναχός Antonio Palau και τον δίδαξε ελληνικά στο Ιεραποστολικό Κολέγιο του Τιμόν Στανού της Λατινικής Αμερικής, δημοσίευσε γραμματική της ελληνικής γλώσσας, μετέφρασε μενές ελληνικές. Πληροφορίες για την παρουσία των Ελλήνων στην Ισπανία και τη διάκριση της τουρκοκρατίας και την διαφέρουν για τα ελληνικά γράμματα στο βιβλίο του Ι.Κ. ΧΑΣΙΩΤΗ, *Η παρουσία των Ελλήνων στα χρώματα της τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1969.
- 2) Βλ. Victoria Hatzigeorgiou Hassioti «Primeros contactos de los españoles con la literatura neogriega» (Πρακτικά Αδελφών Νεοελληνιστών της Ιβηρικής Χερσονήσου και Λατινικής Αμερικής, σελ. 407-422).
- 3) Χρήσιμα στοιχεία για την κατάσταση των νεοελληνικών σπουδών στην Ισπανία, βρίσκονται τα πρακτικά της Συνάντησης Ευρωπαίων Νεοελληνιστών (με τίτλο «Ελληνικές σπουδές στην Ευρώπη», 1996) που το 1995 διοργάνωσαν στην Αθήνα το υπουργείο Πολιτισμού, το υπουργείο Εξωτερικών και η Γραμματεία για την προώθηση του Ελληνισμού. Προηγήθηκε η Συνάντηση Ισπανοελληνιστών στο Βουκουρεστί, που το 1992 διοργάνωσαν το υπουργείο Πολιτισμού και η ελληνική Πρεσβεία της Ισπανίας, τα πρακτικά οποίας δεν έχουν ακόμα εκδοθεί.
- 4) Βλ. σχετικά Moschos Moraitis «Bibliografía de estudios neogriegos en español y en otras lenguas en Granada 1998».
- 5) Τα πρακτικά του συνεδρίου έχουν ήδη δημοσιευθεί, με την επιμέλεια του Μ. Μοραϊτίδη και της Isabel Gárcia Galvez, σε ελληνική γλώσσα με τίτλο: *Estudios Neogriegos en España e Iberoamérica*. Τόμος 1: *Estudios neogriegos, didáctica, lexicología y gramática*. Η. Ηλιού, επιμ.

Στην προώθηση των νεοελληνικών σπουδών στην Ισπανία αποβλέπει και η ίδρυση στη Γρανάδα ειδικού εκδοτικού οίκου, που άρχισε ήδη να εκδίδει βιβλία με καθαρά νεοελληνικό ενδιαφέρον (πρακτικά συνεδρίων, βιβλιογραφίες κ.λπ.).

Ελληνικός ορθόδοξος ναός των Αγίων Ανδρέου και Νικολάου της Μαδρίτης.

Ο Ελληνισμός σήμερα

Η παρουσία των ολιγάριθμων και διάσπαρτων σε όλη την Ισπανία Ελλήνων

της Σταυριανοπούλου

στης Νεοελληνικής Γλώσσας
στη Μαδρίτη

Η ΙΣΠΑΝΙΑ δεν αποτέλεσε ποτέ τον κεντρικό τόπο προορισμού των μεταναστών, στα σύγχρονα χρόνια. Εξάλλου, κατά τις δεκαετίες του 1950, '60 και '70 η Ισπανία παρουσίασε, όπως και η Ελλάδα, ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες, προς τη Γαλλία, τη Βρετανία, το Βέλγιο, την Ελβετία

και την παρουσία συνεπώς των Ελλήνων στην σύγχρονη Ιβηρική χερσόνησο γενικά, και στην Ισπανία ειδικότερα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περιστασιακή, ακόμα και εφήμερη, παρά την ένταξη των δύο χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η παρουσία της ελληνικής προξενικής στη Μαδρίτη χρονολογείται από το 1836 και του πρώτου ελληνικού προξενείου (Βαρκελώνη) από το 1843. Σήμερα λειτουργούν προξενεία στη Μαδρίτη και στη Βαρκελώνη, σε επίπεδο προξενείου, καθώς και 13 ελληνικές προξενεία με επιτίμους

Η μορφή και το έργο του Γκαρθία Λόρκα συγκινεί ιδιαίτερα τους Έλληνες της Ισπανίας. Γι' αυτό και οργανώνουν συχνά ποικίλες εκδηλώσεις, αφιερωμένες στον ποιητή

...κυρίως στα μεγαλύτερα
α της χώρας (Μπιλμπάο,
Σεμπαστιάν, Βαλένθια, Λας
ας, Καναρίων, Πάλμα ντε
όρκα, Κάδιθ, Σεβίλλη). Πα-
α ίδρυσε το 1992 πρεσβεία
Μαδρίτη σε επίπεδο επιτε-
μένου και σε επίπεδο πρέσβη
ανουάριο του 1994.

Μόνιμοι κάτοικοι

...φωνα με τους υπολογι-
ς από τις προξενικές αρχές,
...θμός των Ελλήνων μονίμων
κών στην Ισπανία ανέρχεται
...α στους 1.500 περίπου, από
...οποίους οι 500-600 βρίσκο-
...στην παράκτια περιοχή της
...γείου, μεταξύ Βαρκελώνης
...λικάντε. Παράλληλα με αυ-
...υπάρχει ένας μη σταθερός
...ός παροίκων που παραμέ-
...για μικρά σχετικά χρονικά
...ήματα είτε λόγω σπουδών
...ως με τα προγράμματα
...ους), είτε διότι είναι στελέχη
...εθνικών εταιρειών.

...μόνιμοι κάτοικοι ανήκουν σε
...οινωνική και οικονομική κα-
...ση από μεσαία και άνω. Συ-
...μιμένα, ασκούν ελεύθερα ε-
...έλματα (γιατροί, μηχανικοί,
...έκτονες, οι περισσότεροι
...οποιών έκαναν τις σπουδές
...στην Ισπανία), είναι επιχει-
...τίτες (οι κυριότεροι έχουν
...θεί στην Ισπανία από γονείς
...ρθαν στις αρχές του αιώνα
...α Δωδεκάνησα). Υπάρχει ε-

POVR
ODYSSEUS
ELYTIS
PARIS 629m
1951

Recital poético - Música - Video
Exposición de Libros y Discos

14 de Mayo de 1997
Paraninfo de la Facultad de Filología
Edificio A (Filosofía y Letras)

Οι Έλληνες της Ισπανίας προσπαθούν (με ομιλίες, συναυλίες κ.λπ.) να εξοικειώσουν το ισπανικό κοινό με σημαντικούς εκπροσώπους της σύγχρονης Ελλάδας.

...πίσης μια μικρή κοινότητα εμπό-
...ρων και κατασκευαστών γουναρι-
...κών, οι οποίοι διακινούν μεγάλο
...μέρος του εμπορίου αυτού στην
...Ισπανία, και βρίσκονται εγκατε-
...στημένοι κυρίως στις περιοχές
...Μαδρίτης και Καναρίων. Στους

...μόνιμους κατοίκους θα πρέπει να
...συμπεριλάβουμε και τους Ελλη-
...νες καθηγητές ισπανικών πανεπι-
...στημίων και κρατικών σχολών, οι
...περισσότεροι από τους οποίους
...ασχολούνται με τη διδασκαλία
...των Νέων Ελληνικών. Οπως φαί-

...νεται από άλλα δημοσιεύμα-
...αφιερώματος αυτού, τα τελε-
...χρόνια παρατηρείται ιδιαίτερη
...διαφέρουν για την εκμάθησή
...Νέας Ελληνικής στην Ισπανία
...γονός αναμφισβήτητα σημα-
...για τη διάδοση και την καλ-

UNIVERSIDAD COMPLUTENSE - MADRID

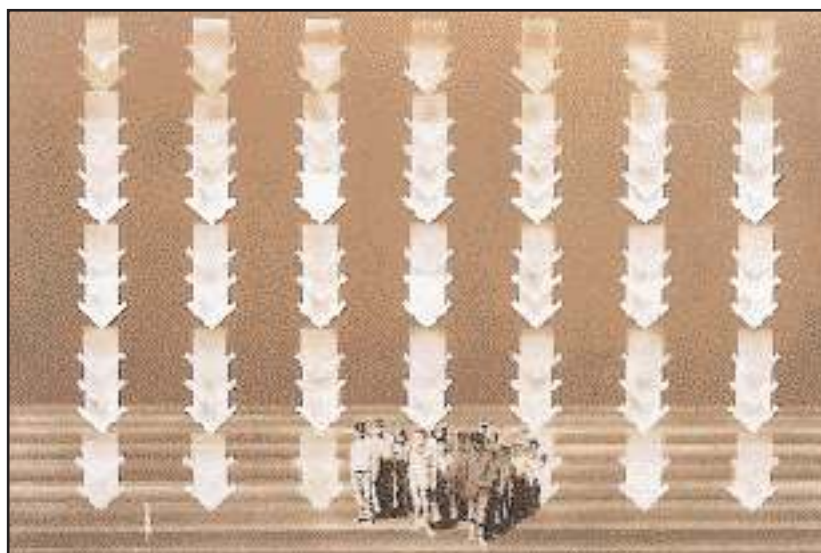
Yannis Ritsos

Cuarla Dimens

5 DE MAYO DE 1997 18,30 P.M.
PARANINFO DE LA FACULTAD DE FILOLOGÍA
(EDIFICIO A DE FILOSOFÍA Y LETRAS)
CILDAS UNIVERSITARIA - MADRID

Ο ζωγράφος Δημήτρης Περδικίδης

Περδικίδης (1922-1989), εγκα-
...τημένος από το 1953 μόνιμα
...Μαδρίτη, αφομοιώθηκε από το
...αιτεχνικό περιβάλλον συμμετέ-
...τας στο αντιφρανκικό ρεύμα
...επικρατούσε σε μεγάλο μέρος
...ισπανικού καλλιτεχνικού κό-
...ου στις πρώτες μεταπολεμικές
...αιτίες. Κι αυτό καθόλου τυχαία.
...1942, φοιτητής στην ΑΣΚΤ της
...νας, διέκοψε και μπήκε στις
...μμές της Αντίστασης. Βίωσε
...αδή την εμπειρία της Κατοχής
...Ελλάδα. Ολοκλήρωσε τις
...υδές του μετά την απελευθέ-
...η (1948-50) και το 1953 έφυγε
...ποτροφία της ισπανικής κυβέρ-
...ης για συνέχεια των σπουδών
...Μαδρίτη.

Δημήτρη Περδικίδη, «Σύνθεση» (ελαιογραφία, 0,69Χ0,99 1974).

...Εφυγα μόλις τελείωσα το
...π. Η υποτροφία ήταν ελάχι-
...Από το ΙΚΥ δεν έπαιρνα τίποτα,
...ί δεν είχα χαρτί κοινωνικών
...νημάτων. Παρ' όλα αυτά, όμως,
...την τύχη να πάω σε μια Ισπανία
...όχι μόνον έχει υπόβαθρο μεγά-
...ζωγραφικής, αλλά και που αρχί-
...α γίνεται μια αλλαγή. Το '53 ο-
...νοι αρχίζουν και φιλελευθερο-
...ύσανε μερικά πράγματα. Κι έ-
...είχα τον καιρό να χωνέψω τον
...έκο, τον Βελάσκεθ, τον Ιερώνυ-
...Ππος, την μαύρη ζωγραφική του

...μάθω να ζωγραφίζω πικρή ζωγραφι-
...κή», ομολογεί σε συνέντευξή του
...το 1988 (Χρήστος Θεοφίλης, περ.
...«Αλεξίσφαιρο»).

...Ο εικαστικός προβληματισμός
...του Περδικίδη ακολουθεί τις κα-
...τευθύνσεις του αναγεννώμενου ε-
...κείνη την εποχή ισπανικού κινήμα-
...τος. Ο ίδιος συμμετέχει και είναι ε-
...νεργό μέλος στις γνωστές καλλιτε-
...χνικές ομάδες «PASO» της Μαδρι-

...νογάρ, Σεράνο κ.ά., όπως επίσης
...και στην ομάδα «Dali Al Set» της
...Βαρκελώνης, με τους Ταπιές, Τα-
...ράτς κ.ά. Πρόκειται για τις ομάδες
...που έπαιξαν κυρίαρχο ρόλο στη
...διαμόρφωση της σύγχρονης ισπα-
...νη ζωγραφικής, γεφυρώνοντας και α-
...ναπληρώνοντας τα κενά του ισπα-
...νικού εμφυλίου.

...Η ζωγραφική του Περδικίδη πα-
...ρουσιάζεται σε κύκλους. Στην αρ-

...χωρίς αφηγηματικό χαρακτή-
...Σταδιακά, μετά το 1959, περ-
...στην αφαίρεση και από το 1967
...μια δεκαετία περίπου, επανέ-
...ται στην παραστατική έκφραση
...σαφή κοινωνικά μηνύματα. Μ-
...το 1980 γίνεται πάλι αφηρημένη
...εξπρεσιονιστικά και κονστρου-
...βιστικά στοιχεία, προχωρών-
...μάλιστα σε καθαρές κατασκευ-
...στικές μορφές με πραγματικό
...ντικείμενα.

...Ζώντας και δουλεύοντας μόν-
...στη Μαδρίτη, ο Περδικίδης ξεκ-
...ντας το 1954 πραγματοποίησε
...νω από 25 ατομικές εκθέσεις (Μ-
...δρίτη, Ιμπιζα, Μπιλμπάο, Βαρκε-
...νη, Αθήνα, Λευκωσία, Βρυξέλ-
...λος Αντζελες) και συμμετείχε
...σης σε μεγάλο αριθμό (πάνω
...50) ομαδικών στην Ευρώπη και
...Αμερική. Ο Περδικίδης εκπρο-
...πησε και επίσης μια την ισπανική
...γραφική σε μεγάλες διεθνείς δ-
...γανώσεις, όπως στη Μπιενάλε
...Βενετίας (1964, 1966), στο Σάο
...ολο (1961), τη Διεθνή Εκθεση
...Ν. Υόρκης (1964) κ.α. Αρθρο-
...φία και κριτικές για το έργο
...στον ευρωπαϊκό και αμερικαν-
...ημερησιο και περιοδικό Τύπο ε-
...άφθονες.

...στα πανεπιστήμια
...ριλutense Μαδρίτης, Αλμε-
...Αλικάντε, Βαρκελώνης, Βα-
...ας, Βαγιαδολίδ, Γρανάδας,
...), Λαγούνας, Μάλαγας, Σαλα-
...ας, Σαραγόσας, Σεβίλλης,
...ώρας των Βάσκων καθώς και
...κρατικές σχολές ξένων γλωσ-
...της Μαδρίτης και της Βαρκε-
...ς).

Παρουσία στην τέχνη

...λογία είναι επίσης η ελληνι-
...πουσία και στο χώρο της τέ-
...Πρώτα έφθασαν στην Ισπα-
...δύο «Δημήτρηδες», ο Δημή-
...Περδικίδης, ζωγράφος, και ο
...τρης Παπαγεωργίου, χαρα-
...και καθηγητής της Σχολής
...ν Τεχνών Μαδρίτης. Κατόπιν
...ν άλλοι νεώτεροι και επίσης
...ογοι ζωγράφοι ή γλύπτες,
...συνεχίζουν έτσι, κατά κάποιο
...ο, το δρόμο που είχε χαράξει
...ήνικος Θεοτοκόπουλος.

...ο η άνετη οικονομική κατά-
...των Ελλήνων παροίκων, ό-
...ι άλλοι παράγοντες, όπως ο
...και τα κοινά πολιτιστικά
...εία που συναντούν στη χώρα
...δημιουργούν για τους ομο-
...ς ένα περιβάλλον ευχάριστο
...διαφέρουν για την παραμονή
...Στη Μαδρίτη υπάρχει η ελ-
...ή εκκλησία των Αγίων Ανδρέ-
...ι Δημητρίου, όπου, εκτός α-
...σους Έλληνες, εκκλησιάζονται
...άριθμοι ορθόδοξοι Σλάβοι.
...εκκλησία αυτή λειτουργεί
...Σάββατο και ένα μικρό σχο-
...για τα Ελληνόπουλα. Στη
...ελώνη έχει συσταθεί και Σύλ-
...ς της εκεί Ελληνικής Κοινό-
...ς, που αριθμεί 170 εγγεγραμ-
...μέλη.

Πολιτιστικές σχέσεις

...χώρο της πολιτιστικής συ-
...φξης των Ελλήνων και των
...ών θα πρέπει να σημειωθεί
...παρουσία του Ισπανο-Ελλη-
...Πολιτιστικού Συνδέσμου,
...αριθμεί 300 σχεδόν μέλη, και
...χωρίς αμφιβολία, αποδεικνύ-
...ενδιαφέρον των Ισπανών για
...τενότερη πολιτιστική σχέση
...ν ελληνικό πολιτισμό. Αλλά
...λλοι ελληνοϊσπανικοί φορείς
...λούν επίσης σοβαρό έργο
...προβολή του ελληνικού πο-
...ού και στις σχέσεις των
...ων με την ισπανική κουλ-
...α (όπως φαίνεται από ανα-
...τες κοινές πολιτιστικές εκ-
...σεις). Ο ρόλος στις εκδηλώ-
...αυτές της ελληνικής και κυ-
...ής πρεσβείας είναι μερικές
...ς καθοριστικός. Για τους φι-
...ους κατοίκους της Ισπανίας
...Ελληνες, μόνιμος ή μη κά-
...ς της, θεωρείται φορέας του
...νικού πολιτισμού, και αυτό ι-
...αποτελεί για κάθε ομογενή
...ψηλότερο, αλλά και βαρύτε-
...το τιμή.

...ριστούμε τον καθηγητή κ. Ιωάν-
...ασιώτη. Η συμβολή του στον σχε-
...μό και την ολοκλήρωση του αφιε-

Σύνθεση του χαρακτήρα Δημήτρη Παπαγεωργίου, «Dimitri»
...όπως είναι γνωστός στην Ισπανία. Χαρακτήρας και ζωγρά-
...φος ο Παπαγεωργίου είναι ανάμεσα στους πρώτους
...Έλληνες που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη μεταπολεμική
...Ισπανία. Από τη Νέα Μάκρση Δομικού (1928), σπούδασε
...στην ΑΣΚΤ της Αθήνας χαρακτηική με τους Γ. Κεφαλληνό
...και Γ. Μόραλη (1948-54). Με υποτροφία της ισπανικής
...κυβέρνησης έφυγε το '54 για την Ισπανία. Εγκατεστημέ-
...νος στη Μαδρίτη παρακολούθησε μαθήματα λιθογρα-
...φίας, χαρακτικής και ζωγραφικής στην εκεί Σχολή Καλών
...Τεχνών. Το 1959 ίδρυσε δικό του εργαστήριο χαρακτικής
...απ' όπου πέρασαν, μαθητεύοντας στην τέχνη και τεχνική
...του καλλιμού, του αδέρφου και της μελάνας, αρκετοί Ισπανοί

...και παραμένει καθηγητής στην έδρα Χαρακτικής
...ΑΣΚΤ της Μαδρίτης. Από το 1955 εκθέτει τακτικά
...σήμερα έργα του σε ατομικές και ομαδικές εκθέ-
...στην Ισπανία, που έγινε πλέον δεύτερη πατρίδα
...στην Ελλάδα και σποραδικά σε πόλεις της Ευρώπης
...της Αμερικής. Ο Dimitri, συνεχίζοντας την παράδο-
...Γ. Κεφαλληνού, ασχολήθηκε και αυτός με τις καλλι-
...κές εκδόσεις, τις λεγόμενες βιβλιοφιλικές. Από τα
...μέχρι σήμερα φιλοτέχνησε στο χέρι και εικονογρα-
...με χαρακτηριστικά μια σειρά βιβλίων (πάνω από 10) υψηλ-
...σθητικής με ποιητικά έργα του Ρίτσου, του Ελύτη ή
...ών όπως ο Λόρκα κ.ά. Στις καλλιτεχνικές εκθέ-
...Ελλήνων ποιητών παραδίδει σε ορισμένες και τα

Βυζαντινολογικές σπουδές

Πανεπιστήμια στην Ισπανία όπου διδάσκεται και ερευνάται ο βυζαντινός πολιτισμός

Χρονογραφημένη σελίδα της χρονογραφίας του Σκυλίτση. Ανήκει στη συλλογή των ελληνικών χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Μαδρίτης.

José-Ma. Egea
στη στο Πανεπιστήμιο της Βιτόρια/Gazteiz

ΚΕΝΤΡΩΣΗ βυζαντινών κειμένων στη νεότερη Ισπανία άρχισε να συστηματικοποιείται στα χρόνια του αυτοκράτορα Καρόλου Ε' (1516-1556) και του Φιλίππου Β' (1556-1598). Τότε συγκροτήθηκαν συστηματικά οι μεγάλες συλλογές βυζαντινών και χειρογράφων που βρίσκονται σήμερα στο Εσκοριάλ και την Εθνική Βιβλιοθήκη της Μαδρίτης. Τα χειρόγραφα αυτά άρχισαν να συλλογογραφούνται ήδη από τον 18ο αιώνα, αρχικά από τον Gregorio de Andrés. Ο πιο πρόσφατος κατάλογος των βυζαντινών χειρογράφων είναι του Antonio Rubió y Luch (1856 - 1900), συγγραφέα πολλών μελετών που αναφέρονται στον βυζαντινό πολιτισμό και ιδιαίτερα στην παρουσία των καταλανών στην ελληνική Ανατολή (από τις εκδόσεις πηγών ξεκίνησε το εκδομένο μετά το θάνατό του *Diplomatari de l' Orient*).

Οι πιο πρόσφατοι κατάλογοι των βυζαντινών χειρογράφων είναι του Antonio Rubió y Luch (1856 - 1900), συγγραφέα πολλών μελετών που αναφέρονται στον βυζαντινό πολιτισμό και ιδιαίτερα στην παρουσία των καταλανών στην ελληνική Ανατολή (από τις εκδόσεις πηγών ξεκίνησε το εκδομένο μετά το θάνατό του *Diplomatari de l' Orient*).

Οι πιο πρόσφατοι κατάλογοι των βυζαντινών χειρογράφων είναι του Antonio Rubió y Luch (1856 - 1900), συγγραφέα πολλών μελετών που αναφέρονται στον βυζαντινό πολιτισμό και ιδιαίτερα στην παρουσία των καταλανών στην ελληνική Ανατολή (από τις εκδόσεις πηγών ξεκίνησε το εκδομένο μετά το θάνατό του *Diplomatari de l' Orient*).

Στα πανεπιστήμια

Εδώ και μερικά χρόνια τα ισπανικά πανεπιστήμια άρχισαν να προσφέρουν κύκλους μαθημάτων για τη φιλολογία, την ιστορία και άλλες όψεις του βυζαντινού πολιτισμού. Τα μαθήματα αυτά είναι ανεξάρτητα

προγράμματα των Τμημάτων Μεσαιωνικών Σπουδών, που μόνο περιστασιακά αναφέρονται στην ιστορία του μεσαιωνικού Ελληνισμού. Σήμερα οι βυζαντινολογικές σπουδές, είτε σε προπτυχιακό είτε και σε μεταπτυχιακό επίπεδο, καλλιεργούνται στα εξής πανεπιστημιακά κέντρα: Στο Κεντρικό Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης (που διαθέτει και Ινστιτούτο Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών), στο Κομπλουτσιανό Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης (που οργανώνει συχνά και ένα ειδικό βυζαντινολογικό συμπόσιο, τις «Jornadas Bizantinas»), στο Πανεπιστήμιο της Γρανάδας (από το 1985 μαθήματα βυζαντινής και νεοελληνικής γλώσσας και φιλολογίας), στο Πανεπιστήμιο της Χώρας των Βάσκων (από το 1985 μαθήματα μεσαιωνικής και νέας ελληνικής, ερευνητικά προγράμματα, διεθνή βυζαντινολογικά συνέδρια κ.λπ.), στο Πανεπιστήμιο της Λαγούνας των Καναρίων (από το 1987 μαθήματα μετακλασικών και μεσαιωνικών ελληνικών και βυζαντινής φιλολογίας).

Μάλαγας (μαθήματα κλασικής βυζαντινής γλώσσας και φιλολογίας), στο Πανεπιστήμιο του Βαλένθια (μεσαιωνική ελληνική φιλολογία), στο Πανεπιστήμιο της Βαλένθιας (μεσαιωνική ελληνική φιλολογία). Εξάλλου το Ανώτατο Συμβούλιο Επιστημονικών Ερευνών (Consejo Superior de Investigaciones Científicas) συμμετέχει στην οργάνωση των «Jornadas Bizantinas». Οργανώνει επίσης και τρεις κύκλους μαθημάτων για βυζαντινές και νεοελληνικές σπουδές. Στη Βιτόρια έχει επίσης συσταθεί ο σύλλογος «Prómacos», που οργανώνει διαλέξεις για το Βυζαντινό και Νεοελληνικό. Τα Εθνικά Όργανα προβολής των βυζαντινών ερευνών στην Ισπανία είναι τα περιοδικά «Erytheia», που ανήκει στην Ισπανο-ελληνική Πανεπιστημιακή Εταιρεία «Estudios Neogriegos», της Ισπανικής Ομοσπονδίας Νεοελληνικών Σπουδών και το πρόσφατα ιδρυμένο Κέντρο Βυζαντινών, Μεταβυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών.